

**TÖÖVILJAKUS
JA MAJANDUSSUHETE
TÄIUSTAMINE
KOLHOOSIDES**

A-29622

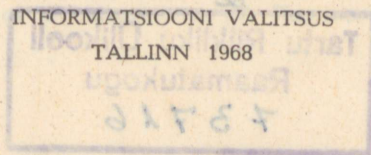
EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSE MINISTEERIUM

O. SAUKAS

TÖÖVILJAKUS JA MAJANDUS- SUHETE TÄIUSTAMINE KOLHOOSIDES

EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSE MINISTEERIUMI TEADUSLIK-TEHNILISE
INFORMATSIOONI VALITSUS

TALLINN 1968

Lubatud kasutada õppevahendina
põllumajanduslikes õppeasutustes.

РЕЗЮМЕ

Проблемы, возникающие в связи с совершенствованием системы материального стимулирования в организации труда и переходом сельскохозяйственных предприятий на полный хозяйственный расчет, требуют научного рассмотрения теоретических вопросов производительности труда в сельском хозяйстве.

В течение последних лет в колхозах республики производительность труда заметно повысилась. В то же время различия уровней производительности труда между отдельными хозяйствами достигают 2,4 раза.

Для определения факторов, влияющих на производительность труда в сельском хозяйстве (на примере колхозов), автором использованы математико-статистические методы. Это позволило выяснить зависимость производительности труда от выделенных показателей, определить наиболее существенные факторы, влияющие на уровень производительности труда, и роль отдельных факторов в дифференциации ее.

На основе репрезентативного фактического материала определены динамика и тенденции роста производительности труда в колхозном производстве, а также предлагаются некоторые конкретные мероприятия, способствующие быстрому росту производительности труда.

Особенностью данной работы является то, что факторы повышения производительности труда рассматриваются комплексно, с точки зрения взаимодействия производительных сил и производственных отношений. Автор анализирует роль экономических стимулов и производительных сил в повышении производительности труда. Это придает работе политико-экономический характер.

Наряду с математическими и статистическими методами, для проведения факторного анализа использовался и картографический метод. Для лучшего обзора выводы из таблиц, характеризующих динамику социально-экономических явлений, сопровождаются вычислением относительной величины динамики и структуры.

Представленный материал может быть использован в качестве дополнительного учебного материала в сельскохозяйственных учебных заведениях, на курсах повышения квалификации, в кружках по изучению социально-экономических дисциплин.

ARHIIVKOGU

2

Tartu Riikliku Olikooli
Raamatukogu
73716

SISSEJUHATUS

Kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel tuleb nõukogude rahval lahendada majanduslik peaülesanne — rajada kommunismi materiaalne-tehniline baas. Selleks tuleb määrata õiged proportsioonid taastootmissfääride, tootmisharude ja ettevõtete vahel, lähtudes rahvamajanduse proportsionaalsest arengust ja teistest sotsialismi majandusseaduste nõudeist. Suur tähtsus on tööstuse ja põllumajanduse vahelisel proportsioonil. Marksism-leninism lähtub sellest, et tootmine on primaarne. Tootmises etendab aga juhtivat osa tööstus, mis peab kindlustama tehnilist progressi põllumajanduses ning varustama maaelanikkonda tööstuskaupadega. Põllumajanduslik tootmine omalt poolt peab varustama kogu elanikkonda ja rahvamajandust põllumajandussaadustega. Ent tuleb märkida, et põllumajanduse kasvutempo ei ole olnud küllaldane selleks, et rahuldada ühiskonna kasvavaid vajadusi põllumajandussaaduste järele.

Tööviljakuse kasv põllumajanduslikus tootmises aitaks likvideerida põllumajanduse mahajäämuse tööstusest.

Tööviljakuse kasvu mõju ei avaldu ainuüksi materiaalses tootmissfääris. K. Marx kirjutas: «Mida vähem aega kulub ühiskonnal nisu, kariloomade jne. tootmiseks, seda rohkem aega võidab ta muuks tootmiseks, materiaalseks või vaimseks tootmiseks. Nii üksikindiviidi kui ka ühiskonna arenemise, tema tarbimise ja tegevuse igakülgne sõltub aja säästmisest.»¹

Tööviljakuse kõige kiiremaks kasvuks tuleb leida tööviljakust mõjutavatest paljudest faktoritest olulisemad. Probleem on mõnevõrra komplitseeritum Eesti NSV-s, kus põllumajandusliku tootmise tase on suhteliselt kõrge. Kõrgema tootmistasemega aga silmanähtavad reservid vähenevad.

Käesolevas töös analüüsitakse Eesti NSV 237 kolhoosi andmete alusel looduslike ja majanduslike faktorite mõju tööviljakuse diferentseerumisele.

¹ Архив Маркса и Энгельса, т. IV. Партиздат ЦК ВКП(б), Москва, 1935, lk. 119.

Lähtutakse V. I. Lenini hästituntud teesist: tootlike jõudude arendamine on tööviljakuse kasvu peamine tegur. Tööviljakuse kasv rahvamajanduses, sealhulgas ka põllumajanduses, eeldab tootlike jõudude kvantitatiivset ning kvalitatiivset kiiretempolist arendamist koos tootmissuhete täiustamisega. Seepärast vaadeldaksegi antud töös vabariigi tööviljakust tihedas seoses majandussuhete täiustamise põhiprobleemidega, ühtlasi näidatakse mõningaid võimalusi majandussuhete edasiseks parendamiseks ja majandusliku efektiivsuse tõstmiseks. Siinjuures peetakse silmas majanduslike hoobade kompleksse kasutamise mõju põllumajandusliku tootmise tööviljakusele. Tootlike jõudude ja majandussuhete arendamise majandusliku efektiivsuse kriteeriumiks on lõppkokkuvõttes tööviljakuse kasv. Seda mõjutavate peamiste faktorite selgitamiseks, nende osatähtsuse ja vastastikuste seoste kvantitatiivseks ja kvalitatiivseks hindamiseks kasutatakse matemaatilisi meetodeid.

Töös on lähtutud marksistlik-leninlikust majandusteooriast ning partei ja valitsuse otsustest põllumajanduse edasiarendamise kohta. Töötati läbi hulgaliselt statistilisi ja muid teatmestmaterjale ning kasutati kolhooside ja sovhooside aastaaruandeid.

Faktoranalüüsiks kasutati matemaatiliste ja statistiliste meetodite kõrval ka kartograafilist meetodit. Parema ülevaatlikkuse huvides arvutati järelduste tegemisel sotsiaal-majanduslike nähtuste dünaamikat iseloomustavates tabelites dünaamika ja struktuuri suhtarve.

Esitatud materjal on sobiv täiendavaks õppematerjaliks põllumajanduslikes õppeasutustes, kvalifikatsiooni tõstmise kursustel ja sotsiaal-majanduslike ainete õpperingides.

Autor on lugejatele tänulik asjalike märkuste ja soovide eest ning palub need suunata Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Õppe-Metoodilisele Kabinetile aadressil: Tallinn, Lai t. 39/41.

Tallinn, 1968

AUTOR

I

TÖÖVILJAKUSE MÕNEDEST TEOREETILISTEST PROBLEEMIDEST JA TÖÖVILJAKUSE DIFERENTSEERUMISE SEADUSPÄRASUSTEST EESTI NSV KOLHOOSIDES

TÖÖVILJAKUSE MÕISTE JA SELLE DIALEKTIKA. TÖÖVILJAKUST MÕJUTAVATE FAKTORITE KLASSIFIKATSIOON

Tööviljakuse mõiste. Materiaalse tootmise sfääri (mille moodustavad tööstus, põllumajandus, transport, materiaalne-tehniline varustamine, tootmise vahetuks jätkuks olev kaubandus, ühiskondlik toitlustamine ja muud materiaalse tootmise harud, nagu kirjastamine, kinofilmide tootmine, kalandus, jahindus jt.) protsesside analüüsimine eeldab tööviljakuse mõiste majandusliku sisu avamist.

Kaubalis-rahaliste suhete tingimustes on töö kui inimeste sihipärane tootmistegevus nii konkreetne (luues tarbimisväärtusi) kui abstraktne (luues kaupu kui väärtusi). «Iga töö on ühelt poolt inimtööjõu kulutus füsioloogilises mõttes ja sellise ühesuguse inimtööna ehk abstraktse inimtööna moodustab ta kaupade väärtuse. Iga töö on teiselt poolt inimtööjõu kulutus erilises kindla otstarbega vormis ja selle konkreetse kasuliku tööna toodab ta tarbimisväärtusi.»²

Töö oma tootlikkuselt ei ole ühesuguse iseloomuga. Töö võimet anda võrdse ajaühiku jooksul erinevat efekti iseloomustab töö kvaliteet. Konkreetse töö kvaliteedi määrab töö tehnilise varustatuse ning tootmise organiseerituse tase, kusjuures kõrgema kvaliteediga konkreetne töö loob suuremaid tarbimisväärtusi. See kehtib aga ainult teatud kindla töö piirides. Kuigi näiteks metallurgide töö on tehniliselt rohkem varustatud kui juveliiridel, ei järeldu sellest, et metallurgid loovad tunnis rohkem tarbimisväärtusi kui juveliirid. Konkreetse töö kvaliteedi võrdlemine ei võimalda teha järeldusi ka loodud väärtuse suuruse kohta. Näiteks käsitsi töötav juveliir võib tunnis anda sama väärtuse, mis tehniliselt suhteliselt hästi varustatud metallurg.

² K. Marx, Kapital, I kd. ERK, Tallinn, 1957, lk. 48—49.

Abstraktse töö kvaliteedi mõõduks on selle tööga loodud väärtus ajaühikus, kusjuures töö kvaliteedi näitajateks üldse on tööliste kvalifikatsioon, intensiivsus, töötingimused.

Tööviljakuse all mõistab marksism-leninism kasuliku, konkreetse töö kulutusi tarbimisväärtuste loomisel. «Tootlik jõud on muidugi alati kasuliku, konkreetse töö tootlik jõud, ta määrab tegelikult ainult otstarbekohase tootliku tegevuse efektiivsuse astme antud ajavahemikus. Kasulik töö on seetõttu kord rikkam, kord kehvem produktide allikas, päriproportsionaalselt oma tootliku jõu tõusu või langusega.»³

Konkreetse töö efektiivsust nimetas K. Marx töö tootlikuks jõuks. See on antud töö hulga kulutuste efektiivsus. Töö tootliku jõu kasv suurendab tarbimisväärtuste hulka, kuid jätab muutumatuks üldise väärtuse suuruse.

Tööviljakus on aga **töökulutuste efektiivsus antud ajaühikus**, kusjuures töö tootlik jõud on sisuliselt tööviljakuse kasvu tingimuste ja faktorite kogum. Tööviljakus on nende faktorite ja tingimuste realiseerimine tegelikkuses. Töö tootliku jõu ja tööviljakuse taseme vahe näitab tööviljakuse kasvu potentsiaali.

Konkreetne ja abstraktne töö on ühe ja sama tööprotsessi kaks määrangut. Seepärast ei ole absoluutseid barjääre töö tootliku jõu ja tööviljakuse vahel. Nendevahelisel erinevusel on suhteline iseloom, mis väljendub alljärgnevas.

1. Töö intensiivsuse kasv suurendab mitte ainult väärtust, vaid ka toote massi. «Ühes suhtes avaldavad suurem töö tootlik jõud ja kasvava töö intensiivsus ühesugust mõju. Mõlemad suurendavad antud ajavahemikus toodetavat produktide massi.»⁴ See kehtib ka kvalifitseeritud töö kohta, kui seda kasutatakse samadel operatsioonidel, kus lihtsat töödki.

2. Kui tööliste kvalifikatsioon ja töö intensiivsus muutuvad kõikides tootmisharudes võrdselt, siis töö tootliku jõu ja tööviljakuse muutused ühtivad. Suurendatud väärtuse loob töö, mille intensiivsus ületab ühiskondlikult keskmise intensiivsuse ja mille kvalifikatsioon ületab lihtsa töö kvalifikatsiooni. Seejuures mõistad «keskmine intensiivsus» ja «lihtne töö» ei jää muutumatuteks. «Kui töö intensiivsus tõuseks kõigis tööstusharudes üheaegselt ja ühtlaselt, siis uus kõrgem intensiivsuse aste saaks harilikuks ühiskondlikuks normaalastmeks ja seda ei peetaks järelikult enam ekstensiivseks suuruseks.»⁵ Ei ole õige tööviljakust samastada mõistega «töö intensiivsus». K. Marxi järgi väljendub töö intensiivistamine töö pingsuse, töö massi kasvus tööajaühiku kohta. Nii tööviljakuse kui ka töö intensiivsuse kasvu tagajärjeks on ajaühikus toodangu väljatöötuse suurenemine. Tööviljakuse kasvuga suureneb toodang

³ K. Marx, Kapital, I kd. ERK, Tallinn, 1957, lk. 48.

⁴ K. Marx, Kapital, I kd. ERK, Tallinn, 1957, lk. 456.

⁵ K. Marx, Kapital, I kd. ERK, Tallinn, 1957, lk. 453.

ühes ajaühikus tööaja vähenemise arvel, kusjuures töö pingsus ei suurene. Töö intensiivsuse tõusuga saavutatakse toodangu kasv töö füsioloogilise pinge suurendamisega ajaühikus. Esimesel juhul tooteühiku väärtus väheneb, teisel juhul see ei muutu.

Matemaatilises väljenduses⁶ töö intensiivsus $i = \frac{E}{t}$, kus E — kulutatud elavtöö energia, t — tööaeg.

Töoviljakuse ja töö intensiivsuse vahel on seaduspärane seos: töoviljakuse kasv võimaldab tööpäeva lühendada, see omakorda tööd intensiivistada. Viimane on iseloomulik kapitalistliku töö organiseerimise süsteemidele, mille eesmärgiks on kasumi suurendamine töö maksimaalse intensiivistamise arvel. Tootlike jõudude pideva arengu tõttu on töoviljakuse kasvu, s. t. tööaja vähendamise võimalused suhteliselt piiratud. Töö intensiivistamise võimalused on aga piiratud inimese füüsiliste võimetega. Sotsialistlikus ühiskonnas pööratakse suurt tähelepanu töö normaalsele intensiivistamisele⁷, s. o. sellisele töö intensiivistamisele, kus töölised peavad tehniliselt põhjendatud töönormide täitmiseks töötama ühiskondlikult keskmise töö intensiivsusega normaalsetes tootmistingimustes ja rakendama oma kvalifikatsiooni efektiivselt.

Tööd, mis ei küüni keskmise intensiivsuseni, ei pea K. Marx⁸ normaalse kvaliteediga tööks, sest siin kulutatakse kauba tootmiseks rohkem aega kui ühiskondlikult vajalik. Eriti tähtis on siinjuures tööaega ratsionaalselt kasutada ja likvideerida põhjendamatud tööajakaod. Töö intensiivistamine normaalsetes piirides on olulise tähtsusega töoviljakuse tõstmisel, seejuures on töö intensiivsustase määravaks kriteeriumiks töötajate heaolu. Toodangu ning töoviljakuse suurendamiseks sotsialismi tingimustes pole oluline mitte niivõrd tööd intensiivistada, kui võrd saavutada tehnilist progressi, organiseerida tööd paremini, tõsta töötajate kvalifikatsiooni, õigesti materiaalselt stimuleerida jne.

3. Teatavates tingimustes konkreetse töö kvaliteet mõjutab samuti väärtuse suurust (eriti kõrge tehniline varustatus, eriti heades tingimustes töö, eriti hea tootmise organiseerimine). Niisugune töö toimib korrutatud tööna ja loob võrdses ajaühikus rohkem mitte ainult tarbimisväärtusi vaid ka suuremat väärtust, võrreldes keskmise ühiskondliku tööga.⁹

⁶ В. Д. Патрушев, *Время как экономическая категория*. Изд. «Мысль», Москва, 1966.

⁷ В. Д. Патрушев, *Интенсивность труда при социализме*. Изд. экономической литературы, Москва, 1963.

⁸ К. Магх, *Kapital*, I kd. ERK, Tallinn, 1957, lk. 484—485.

⁹ Sealsamas, lk. 279.

Ühiskondliku kogutöö viljakus ehk ühiskondliku kogutöö efektiivsus peegeldub võrdeliselt toote tarbimisväärtuses ja pöördvõrdeliselt toote väärtuses. Toote väärtus aga muutub võrdeliselt töö hulga ja pöördvõrdeliselt töö tootlikule jõule. Seejuures toote väärtust ei määra mitte individuaalne tööajakulu, vaid ühiskondlikult vajalik keskmine tööajakulu.

Seega kaubatootmise tingimustes, kus ühiskondlikud tootmis- kulud kajastuvad kauba väärtuses, on ühiskondliku kogutöö viljakuse kasvul kaks avaldusvormi: a) tarbimisväärtuste hulga suurenemine ajaühikus ja b) kaubaühiku väärtuse vähenemine. Seejuures tarbimisväärtuste massi kasv ajaühikus väljendab elavtöö kokkuhoidu, kaubaühiku väärtuse vähenemine aga ühiskondliku kogutöö kokkuhoidu, kusjuures asjastatud töö kokkuhoid on konkreetse elavtöö funktsioon.

Allpool püüame anda marksistliku tööväärtuse teooria mõ- nede seisukohtade matemaatilise interpretatsiooni. Matemaati- listes seostes on töökulutuste ühikuks võetud ühiskondlikult vajaliku lihtsa inimtöö tund tarbimisväärtuse ühiku loomiseks.

Tähistades:

V — vajaliku elavtöö kulutused tooteühikule,

M — lisaelavtöö kulutused tooteühikule;

lähtudes sellest, et

1) toote tööväärtus ühiskondlikult vajalikus tööajas $Z = V + M$,

2) elavtöö viljakuse näitaja $N = \frac{Z}{V}$,

3) tooteühikusse ülekantud uuesti loodud töö kulutused (eel- dusel, et $M = 0$) $T = V = Z \times \frac{1}{N}$, võime K. Marxi avastatud seaduspärasuse, mille järgi uuesti moodustunud üldine tööväärtus ei sõltu elavtöö viljakusest (töö tootlikust jõust), avaldada matemaatiliselt $Z = T \times N = V \times \frac{Z}{V}$. Suhtest $T = \frac{Z}{N}$ järeldub, et tooteühikusse lülitatud uuesti moodustunud tööväärtus on seda väiksem, mida kõrgem on elavtöö viljakus.

Seoses sellega väärrib märkimist K. Marxi seisukoht, et suhteline lisaväärtus on võrdeline töö tootliku jõuga.¹⁰ Toodud seisukoha võib avaldada matemaatiliselt

$$M' = \frac{M}{V} = \frac{M}{Z \times \frac{1}{N}} = \frac{M}{Z} N$$

Esitatud matemaatilistest seostest järeldub, et elavtöö vil- jakuse ja töö tootliku jõu muutumise mõjud ühtivad, mis veel

¹⁰ К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. 23, изд. 2-е. Госполитиздат, Москва, 1960, lk. 330.

kordselt kinnitab seisukohta, et tööviljakuse ja töö tootliku jõu vahel ei ole absoluutseid barjääre.

Töö tootliku jõu suurenemisega kasvab tööviljakus ja sellest tulenevalt tarbimisväärtuste mass. Samal ajal väheneb kasvanud kogumassi väärtus, tulenevalt selle tootmiseks vajaliku tööaja vähenemisest.¹¹

Siinkohal olgu öeldud, et põllumajanduses määravad töökulutused halvematel maadel toote ühiskondliku väärtuse ja peak-sid määrama ka hinna. Selle hinna ja toote individuaalväärtuse vahe, mis tekib viljakamatel maadel kõrgema tööviljakuse juures, moodustab diferentsiaalrendi. Järelikult tööviljakuse kasv, s. t. suhteliselt väiksem tööjõukulu toodanguühiku kohta, on lisatulu, on väärtuse allikas. Eespool märkisime, et toote väärtus on pöördvõrdeline töö tootliku jõuga ja tööviljakuse kasvuga. Antud juhul ei ole siiski tegemist vastuoluga, sest diferentsiaalrendil on kindel väärtuseline sisu, mis on loodusjõudude kaastegevuse resultaat. Need «...looduse elemendid, mis kuuluvad tootmise selle agentidena ja mitte midagi ei maksa, on töö looduslikuks tasuta tootmisjõuks...»¹² Sellest tulenev diferentsiaalrent kujutab endast kauba väärtuse erilist liiki. Seda kinnitab fakt, et diferentsiaalrent võib suurened a ka muutumatu tööviljakuse juures. K. Marx näitas, et maa-viljeluses võib lisakasumi põhjuseks olla mitte ainult paremate maatükkide absoluutne suurenemine, vaid nende viljakuse suhteline suurenemine seoses sellega, et harimisele võetakse suhteliselt väiksema viljakusega maad.¹³

Et diferentsiaalrent 1 kujunemine ei ole põllumajandustööliste, sealhulgas kolhoosnike täiendavate töökulutuste tulemus, siis selle jätmine paremate looduslike tingimustega kolhoosidele rikuks töö järgi jaotamise majandusseaduse nõuet. Seepärast peab diferentsiaalrent 1 minema põhiliselt riigi käsutusse. Seega ei saa tööviljakust võrdsustada mõistetega «maa tootlikkus» ega «toodanguhulk ühe pinnaühiku kohta»,¹⁴ kuigi nimetatud majanduslike nähtuste ja tööviljakuse vahel on tihe seos. Maa tootlikkuse all vaatleme maa looduslikku viljakust ning selle baasil objektiivsete ja subjektiivsete faktorite toimel kujunenud maa majandusliku viljakuse mõju töö tootlikule jõule. Järelikult on maa tootlik jõud tööviljakust mõjutav sün-teetiline faktor.

¹¹ K. Marx, Kapital, I kd. ERK, Tallinn, 1957, lk. 48.

¹² V. I. Lenin, Teosed, 5. kd. ERK, Tallinn, 1951, lk. 97.

¹³ K. Маркс, Теория прибавочной стоимости, т. III. Госполитиздат, Москва, 1936, lk. 88.

¹⁴ Б. М. Брагинский, Производительность труда в сельском хозяйстве. Изд. сельскохозяйственной литературы, журналов и плакатов, Москва, 1962, lk. 8.

Põllumajandusliku toodangu hulk pinnaühiku kohta iseloomustab kaudselt tootmise intensiivsust. Selles näitajas ei peeldu aga toodanguühikusse akumuleeritud töö hulk. Toodanguhulga suurenemine pinnaühiku kohta võib toimuda nii toodanguühikule kulutatud tööhulga suurenemise kui ka selle vähenemise juures. Seepärast ei saa väita, et toodangu suurenemine või vähenemine pinnaühiku kohta oleks adekvaatne tööviljakuse kasvu või langusega.

Mõned majandusteadlased (akadeemik E. S. Varga, A. I. Notkin jt.) võrdsustavad tööviljakuse mõiste töö tehnilise varustatusega.¹⁵ Autori arvates ei ole see seisukoht õige, sest toodangu asemel võetakse aluseks põhivahenditega kindlustatus, mis on vaid tootmisprotsessi tingimus ning tööviljakuse kasvu faktor. Samal põhjusel ei saa tööviljakuse mõistet võrdsustada kapitaalvahutuste või tootmisfondidega varustatusega. Ei saa nõustuda akadeemik E. S. Varga seisukohaga, mille järgi tööviljakuse taseme määrab toodang ühe elaniku kohta. Toodang ühe elaniku kohta on rahvamajanduse tähtis kvantitatiivne näitaja, tootmise intensiivsust iseloomustav suurus. Selles kajastub ka rahva materiaalne ja kultuuriline heaolu, kuid rahvamajanduses tervikuna määrab ühiskondliku tööviljakuse taseme natsionaaltulu suurus materiaalses tootmissfääris töötava ühe elaniku kohta (aasta tööviljakus) või ühe kulutatud ajaühiku kohta (tunni ja päeva tööviljakus). Ühiskondliku tööviljakuse kõrgem tase on küll ühe elaniku kohta tuleva suurema toodangu vajalik tingimus, kuid pole seda absoluutselt määrav. Tuleb ju arvestada ka elanikkonna jaotatust materiaalse tootmise sfääri ja mittetootliku sfääri vahel, mis mõjutab oluliselt toodangu suurust ühe elaniku kohta tööviljakuse võrdse taseme juures. Kuigi toodangu hulk ühe elaniku kohta ja tööviljakuse tase on omavahel tihedas seoses, ei saa neid mõisteid pidada adekvaatseteks.

Ülalöeldust ei järeldu, et mittetootliku sfääri töötajate töö ei ole üldse tähtsust toodangu suurendamisel ühe elaniku kohta. Mittetootliku sfääri töötajate osatähtsuse suurenemine on tööviljakuse kasvu majandusseaduse üheks iseloomulikuks jooneks.

Seejuures tuleb mittetootlikku tööd vaadelda diferentseeritult. Kui kapitalistlikus ühiskonnas on suur osatähtsus reklaamitegijail, müüjail, kaubaagentidel, majateenijatel jt., siis sotsialistlikus ühiskonnas on ülekaalus kultuuri-, tervishoiu- ja

¹⁵ E. С. В а р г а, Семилетний план развития народного хозяйства СССР и трудящиеся капиталистических стран. — Коммунист, 1958, № 18, lk. 61; А. И. Ноткин, Методологические вопросы изучения и планирования производительности общественного труда. — Вопросы методологии изучения и измерения производительности труда (Доклады), изд. АН СССР, lk. 61.

haridusasutuste, lasteaedade ja -sõimede, ühiskondliku toitlustamise ettevõtete jt. töötajate töö. Selline erinevus kajastab kapitalistlike riikide töövõimelise elanikkonna suhteliselt väiksemat rakendatust, võrreldes sotsialistlike riikidega.

Kodanlikele majandusteadlastele on iseloomulik tööviljakuse mõiste segiajamine töö intensiivsuse, maa tootlikkuse, kapitali tootlikkuse mõistetega. Püütakse koguni asendada tööviljakuse mõistet üldise mõistega «tootlikkus», mille all mõistavad kodanlikud majandusteadlased toodangu ja tootmiskulude suhet. Nende arvates eksisteerivad võrdsetel alustel tööviljakus, kapitali tootlikkus, tooraine ja elektrienergia tootlikkus, maa tootlikkus jne. kui osad üldmõistest «tootlikkus». Seejuures «tootlikkus» sõltub turuhindadest.¹⁶ Järelikult peremehe võime kasutada turu konjunktuuri tähendavat «tootlikkuse» seisukohalt rohkem kui töölise töö. Gold Bela püüab näidata, et väärtus luuakse 3 komponendi — töö, masinate ja materiaalsete varude — arvel.¹⁷ Niisiis tema arvates mitte inimtöö, vaid kapital loob väärtusi, tootmise tulemused ei ole töö, vaid kapitali resultaadid. Tööviljakuse mõiste segiajamisega püütakse tõestada, et mitte töö, vaid kapital loob lisaväärtust. Sel viisil tehakse katset varjata kapitalismi põhilist vastuolu — vastuolu töö ja kapitali vahel — ja sellest tulenevaid ekspluateerimisuhteid. Ülaltoodud reaktsioonilistest seisukohtadest võib lugeda Belgias ilmunud rühma kodanlike majandusteadlaste tööst «Tootlikkuse ökonoomilised faktorid».¹⁸

Tööviljakus on inimeste tootmistegevuse efektiivsus, mis väljendub **töökulu** (ühiskonna, tootmisharu, ettevõtte, üksiktöötaja ulatuses) ja toodetud materiaalsete **hüvede hulga** (rahalisel või naturaalsel väljenduses) vahekorras. Tootmistegevuse efektiivsuse all mõistame mitte ainult asjastatud ja elavtöö kokkuvõtet tootmises, vaid ka tarbimises (toodangu ratsionaalne kasutamine ja säilitamine).

Tööviljakuse mõiste sellisest määratlusest lähtudes on autor Eesti NSV kolhooside põllumajandusliku tootmise tööviljakust mõjutavate faktorite analüüsimiseks valinud vastavad tööviljakuse näitajadki.

Tööviljakuse mõiste marksistlik käsitlus eeldab **ühiskondliku kogutöö viljakuse** selgitamist, s. t. määrata elav- ja asjastatud töö kulutuste (kogutöö kulutuste) efektiivsus.

Kuigi asjastatud töö on suhteliselt suur osatähtsus ühiskondlikus tootmises, ei ole praegu praktikas kasutusel sellist töö-

¹⁶ F. Baiertl, Produktivitätssteigerung durch Lohnzeitssysteme. München, 1956.

¹⁷ Gold Bela, Foundation of productivity analysis. Guides to economic theory and managerial central. Pittsburg, 1955.

¹⁸ Экономические факторы производительности. Экономиздат, Москва, 1957.

viljakuse näitajat, mis kajastaks ühiskondliku töö ökonomiat terves ulatuses. Asjastatud töö kulutusi arvestatakse ainult omahinna arvutamisel. Sotsialismi arenguetapil, mil valitsevad kaubalis-rahalised suhted, on see vajalik. Kommunistliku ühiskonna ülesehitamise perioodil tuleb olemasolevate kõrval kasutada täiendavaid teaduslikult põhjendatud võimalusi ning meetodeid asjastatud töö kulutuste arvestamiseks.

Siinjuures peetagu silmas, et tehnilise progressiga ühelt poolt põllumajandusega tegeleva elanikkonna absoluutarv väheneb, teiselt poolt aga suureneb kaudselt tööstustöölise osatähtsus põllumajanduslikus tootmises. Seega ühiskondliku kogutöö kulutustes kasvab asjastatud töö kulutuste osa, mis lõppkokkuvõttes kajastub põllumajandustöölise töoviljakuse tõus.

Järelikult töoviljakus sõltub mitte ainult elavtöö kulust, vaid ka selle varustatusest tootmisvahenditega. Tootmisvahendites on aga asjastatud varem tehtud töö. Iseloomustades seost elav- ja asjastatud töö vahel, kirjutab K. Marx: «Töötöotlikuse tõus selles just seisabki, et elava töö osa väheneb, varem tehtud töö osa aga suureneb, kuid ta suureneb selliselt, et kaubas sisalduva töö kogusumma väheneb, s. o. selliselt, et elava töö hulk väheneb rohkem, võrreldes sellega, kuidas suureneb varem tehtud töö hulk...»¹⁹

Kaubalis-rahaliste suhete tingimustes esinevad elav- ja asjastatud töö kulutused rahalises vormis, iseloomustades tooteühiku ühiskondlikku väärtust. Selle suurus väljendab ühiskondliku kogutöö viljakust, mis on pöördvõrdelises sõltuvuses toote väärtusega. K. Marx nimetas kogutöö kulutusi (elav- ja asjastatud töö kulutusi) üldisteks tootmiskuludeks. Kogutöö viljakuse kasv väljendub lõppkokkuvõttes kogutöö aja kokkuhoius (üldiste tootmiskulude vähenemises). Üheks tähtsamaks ühiskonna arenguseaduseks pidas K. Marx majanduseadust, mille järgi tootmiskulud pidevalt vähenevad samaaegselt elavtöö tootlikkuse pideva suurenemisega.²⁰

Matemaatilise valemi ühiskondliku kogutöö kulutuste arvutamiseks andis esmakordselt 1904. aastal V. K. Dmitrijev.²¹ Tema valem oli koostatud iteratsioonimeetodil (vastastikuses seoses olevate töökulutuste järkjärguline täpsustav arvestus).

Valemi kaasaegne kuju on järgmine:²²

¹⁹ K. Marx, Kapital, III kd. ERK, Tallinn, 1962, lk. 241.

²⁰ Архив Маркса и Энгельса, т. IV. Партиздат ЦК ВКП(б), Москва, 1935. lk. 43.

²¹ В. К. Дмитриев, Экономические очерки. Очерк 1. Теория ценности Д. Рикардо. Москва, 1904, lk. 8.

²² В. Т. Лопаткин, Товарные отношения и закон стоимости при социализме. Изд. «Мысль», Москва, 1966, lk. 122.

$$\tau_j = \sum a_{ij} \tau_i + \tau_j, \text{ kus}$$

a_{ij} — i toodangu kulutused j toodangu ühikule;

τ_i — kogutöö kulutused, mis on üle kantud i toodangu ühikult;

t_j — uuesti lisandunud elavtöö kulutused j toodangu tootmiseks;

τ_j — kogutöö kulutused j toodangu tootmiseks.

Tööviljakuse muutumist iga tooteühiku valmistamiseks kuluva tööaja muutumisel näitab tööajaindeks:²³

$$I_t = \frac{\sum t_1 q_1}{\sum t_0 q_1}, \text{ kus } t_1 \text{ — tööajakulu tooteühikule aruandeperioodil;}$$

t_0 — tööajakulu tooteühikule baasiperioodil;

q_1 — toodang aruandeperioodil.

Tööviljakuse muutusest põhjustatud ajakulu säästu või ülekulu arvutamiseks leiame tööajaindeksi agregaatide vahe:

$$\sum t_1 q_1 - \sum t_0 q_1$$

Indeksiteooriale tuginedes teame, et struktuurinihete indeksi saame tuletada muutuva ja püsiva struktuuri indeksite jagatisena.²⁴

Lähtudes sellest võime tööviljakuse muutumise määrata toodangu struktuuris toimunud nihete mõjul järgmises matemaatilises seoses:

$$I_t \text{ str.} \cdot \frac{I \text{ muutuv str.}}{I \text{ püsiv str.}} = \frac{\frac{\sum t_1 q_1}{\sum q_1} : \frac{\sum t_0 q_0}{q_0}}{\frac{\sum t_1 q_1}{\sum q_1} : \frac{\sum t_0 q_1}{\sum q_1}} = \frac{\frac{\bar{t}_1}{\bar{t}_0}}{\frac{\sum t_1 q_1}{\sum t_0 q_1}}, \text{ kus}$$

\bar{t}_1 — keskmine ajakulu kõigile toodanguliikidele aruandeperioodil;

\bar{t}_0 — keskmine ajakulu kõigile toodanguliikidele baasiperioodil.

Akadeemik V. S. Nemtšinov soovib asjastatud tööd arvutada nn. tööde kalkulatsioonide meetodil. Nimetatud meetod

²³ A. Lutsenko, M. Nazarov, Üldine ja põllumajandusstatistika, ERK, Tallinn, 1963, lk. 138.

²⁴ U. Mereste, Indeksiteooria. Tartu, 1961, lk. 81.

eeldab kõikide rahvamajandustoodete valmistamise täpse tööaja arvestust. Kuigi tööde kalkulatsioonide meetod on teoreetiliselt põhjendatud, kuulub see esialgu vaid perspektiivsete meetodite hulka, mille praktiline rakendatavus sõltub eelkõige raamatupidamisarvestuse ja arvutustehnika edusammudest.

Akadeemik S. G. Strumilin lähtub asjastatud töö kulutuste arvestamisel eeldusest, et sotsialistlikus ühiskonnas toimub kõikides tootmisharudes lisaproducti üldise normi võrdsustamine.

Järelikult lisaproducti suurus ühe töötasurubla kohta $\left(\frac{m}{v}\right)$ peab igas tootmisharus olema võrdne vastava näitajaga rahvamajanduses tervikuna. Olgu suhe $\frac{m}{v}$ tervikuna materiaalses tootmissfääris 0,6, töötasu 4 tööpäeva eest $v = 100$ rubla, siis lisaproduct $m = 60$ rubla ja $v + m = 160$ rubla 4 tööpäeva eest, seega 1 tööpäeva eest 40 rubla. Oletame, et asjastatud töö $c = 320$ rubla. Seega c -sse on mahutatud $\frac{320}{40} = 8$ ühiskondlikult vajalikku asjastatud töö päeva. Järelikult ühiskondliku kogutöö kulutused $c + v + m = 12$ tööpäeva, mis rahalises väljenduses võrdub 480 rublaga.

E. S. Karnauhova,²⁵ kasutades ülalkirjeldatud meetodit, arvestas ühiskondliku kogutöö kulutused mõnedele tähtsamatele põllumajandustoodetele aastail 1956—1958. Tema andmetel oli ühiskondliku kogutöö kulutused ühe tsentneri teravilja tootmiseks 0,90 inimpäeva, sellest elavtöö kulutused 0,44 ja asjastatud töö kulutused 0,46 inimpäeva. Võrreldes üksiktalumajapidamistega olid kolhoosides elavtöö kulutused 3,3 ja ühiskondliku kogutöö kulutused 2,6 korda väiksemad. Nagu näitavad toodud andmed, osutusid sotsiaal-majanduslikud muudatused ja nendest tingitud tehniline ning organisatsioonilis-majanduslik progress efektiivseks nii elav- kui ka ühiskondliku kogutöö kulutuste vähendamisel.

Analoogiline elav- ja asjastatud töö viljakuse kasvutempode erinevus ilmnes E. S. Karnauhova andmetel ka teiste tähtsamate põllumajandussaaduste töoviljakuse näitajate dünaamikas. Sellest järeldub, et tänapäeval kasvab elavtöö viljakus tunduvalt kiiremini kui ühiskondliku kogutöö viljakus. See on tingitud sellest, et asjastatud töö kulu toodanguühikule mitte alati ei vähene, vaid mõnel juhul võib isegi suureneda, või kui vähe- nebki, siis aeglasemas tempos kui elavtöö kulu.

Kogutöö kulutuste arvestamine on eriti oluline põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimis- ning paiknemisprobleemi

²⁵ E. С. Карнаухова, Повышение производительности труда — коренная задача развития колхозного и совхозного производства. (Институт экономики АН СССР), Издательство АН СССР, Москва, 1960, lk. 19—21.

lahendamisel, kapitaalvahutuste ning uue tehnika tõhususe selgitamisel, erinevate majandamissüsteemide ning põllumajandussaaduste toodanguliikide efektiivsuse võrdlemisel. Tööviljakuse tasemest ja selle dünaamikast reaalse ülevaate saamiseks on seepärast igati vajalik arvestada kogutöö kulutusi nii rahas kui ka ühiskondlikult vajalikus tööajas (inimtundides), täiustades ühtlasi sellealast metoodikat. Tänapäeva majanduslik arvestussüsteem seda veel ei võimalda, mistõttu antud valdkonnas majandusliku tegevuse analüüsimisel on piiratud üksnes teaduslike spetsiaaluurimustega.

Probleemi teaduslikult põhjendatud lahendamine eeldab ühiskondliku koguprodukti rahvamajandusharudevahelise bilansi koostamist ja metoodika väljatöötamist erinevuste arvestamiseks töötajate kvalifikatsioonis ning töö intensiivsuses. Arvutustehniline osa on lahendatav elektronarvutitega, millede kasutamine on üldse tehnilise progressi üks tähtsamaid näitajaid.²⁶

Tööviljakuse käsitlemisel ei saa aluseks võtta ainuüksi ühiskondliku kogutöö viljakuse näitajat. Majanduspraktikas (alates üksikust ettevõttest ja lõpetades rahvamajandusega tervikuna) on olulised mõlemad tööviljakuse näitajad: nii elavtöö viljakuse kui ka üldiste tootmiskulude (s. o. kogutöö viljakuse) näitajad.

Elavtöö viljakuse näitaja on hädavajalik tööliste arvu, töötasufondi ja tööjõu jaotamise planeerimisel tootmisharude ning tegevussfääride vahel. Tööliste arvu ja töötasufondi planeerimine on omakorda tihedasti seotud jaekaubakäibe, teenuste sfääri ja tarbimisfondi planeerimisega. Lisaks sellele võimaldab elavtöö viljakuse näitaja jälgida proportsiooni tööviljakuse ja töötasu vahel. Tööviljakuse kiirem kasv töötasuga võrreldes on laiendatud taastootmise oluline tingimus. Sellega tagatakse akumulatsiooni osatähtsuse suurenemine natsionaaltulus, mis võimaldab tõsta laiendatud taastootmise tempot, luua kindlad vahekorrad akumulatsiooni- ja tarbimisfondi, ostu- ja turufondi vahel. Elavtöö viljakuse tõus on oluline tingimus tööpäeva ning töönädala lühendamiseks.

Järelikult, nagu eespool märgitud, on tööviljakuse mõlemad näitajad iseseisva majandusliku mõjujõuga ja nad ei välista teineteist. Seepärast ei saa pidada õigeiks majandusteaduslikus kirjanduses avaldatud mõningaid arvamusi, mille järgi elavtöö viljakuse näitaja tuleks asendada kogutöö viljakuse (elav- ja asjastatud töö) näitajaga. Teiselt poolt ei saa majanduspraktikas pidada küllaldaseks asjastatud töö kulutuste arvestamist

²⁶ И. А. Тиконов, Материально-техническая база коммунизма и производительность труда. Изд. социально-экономической литературы, Москва, 1963.

ainult omahinnas, kuigi see on sotsialismi arengustaadiumis valitsevate kaubalis-rahaliste suhete juures vajalik. Omahind võimaldab asjastatud töö kulutusi arvestada ainult kaudselt, sest tootmisvahendite hinnad hälbivad ühiskondlikust väärtusest. Seetõttu ei kajasta omahind mitte alati täpselt asjastatud töö kulutusi. Omahinnas väljenduvad asjastatud töö kulutused seda täpsemalt, mida enam hinnad lähenevad väärtusele. Seejärest aitaks hindade edasine korrigeerimine suurendada töoviljakuse rahaliste näitajate analüütilist väärtust.

Töoviljakuse mõiste dialektika. Töoviljakuse mõiste dialektilise olemuse lahtimõtestamiseks on vaja piiritleda selles majanduslikus kategoorias seismisi erinevusi individuaalse (üksiktöölise), lokaalse (ettevõtte, ettevõtete grupi, tootmis-haru) ja ühiskondliku (kogu rahvamajanduse) töoviljakuse vahel. Need erinevused avalduvad eelkõige asjastatud töö kulutuste kokkuhoiu eri arvestamismäärades. Individuaalse töoviljakuse kasv ei kajasta üldse asjastatud töö kulutuste kokkuhoidu, kuigi kokku hoida võidakse igal töökohal. Individuaalne töoviljakus iseloomustab ainult elavtöö kulutusi. Asjastatud töö kulutused esinevad ainult konkreetse töö eeltingimusena ja seetõttu ei kuulu nad antud konkreetse töö viljakusse.

Ühiskondliku töoviljakuse kasv kajastab elavtöö kulutuste kõrval kõige rohkem asjastatud töö kulutuste kokkuhoidu. Seejuures ilmneb asjastatud töö kokkuhoid seda enam, mida pikem on analüüsitav periood ja vastupidi. Ühiskonna kogutöö on konkreetse töö mitmesuguste liikide kompleks. Selle töö produkt — ühiskondlik koguprodukt — ei ole teatud kindel tarbimisväärtus, vaid tarbimisväärtuste kompleks, mis on vajalik laiendatud taastootmiseks. Vähemal määral peegeldab asjastatud töö kulutuste kokkuhoidu ka lokaalse töoviljakuse tõus.

Ühiskondliku, lokaalse ja individuaalse töoviljakuse erinevus avaldub ka selles, et ühiskondliku ja lokaalse töoviljakuse aluseks ei ole mitte individuaalsete ja lokaalsete tootlike jõudude mehhaaniline summa, vaid nende kompleksse mõju tulemusena uus tootlik jõud.

Individuaalne töoviljakus erineb ühiskondlikust ja lokaalsest töoviljakusest veel sellegi poolest, et viimased peegeldavad tootmise struktuurseid nihkeid. Seejuures töoviljakus võib tõusta, kuigi ajakulu ühele tooteühikule suureneb ja vastupidi.

Neil kaalutlustel ei saa nõustuda G. A. Prudenski väitega, et individuaalne ja lokaalne (tootmisharu) töoviljakus on ainult ühiskondliku töoviljakuse mõõtmise meetod, kusjuures ühiskondlik töoviljakus on individuaalsete töoviljakuste summa (kaalutud aritmeetiline keskmine).²⁷

²⁷ Г. А. Пруденский, Внутрипроизводственные резервы, Госполитиздат, Москва, 1954.

Ühiskondlik tööviljakus erineb lokaalsest ja individuaalsest tööviljakusest haaratavate töötajate ringilt. Individuaalne tööviljakus arvestab vahetult tootmistööliste töö efekti. Lokaalne tööviljakus võtab arvesse ka insener-tehniliste töötajate (kogutöölise) töö efektiivsuse. Ühiskondlikus tööviljakuses kajastub aga rahvamajanduse materiaalse tootmise sfääri kõigi töötajate töö efektiivsus.

Järelikult on ühiskondlik, lokaalne ja individuaalne tööviljakus erinevad kvaliteedid. Seepärast ei saa nõustuda L. M. Satunovskiga, kes võrdsustab lokaalse (tootmisharu) ja ühiskondliku tööviljakuse mõisted, viidates töö ühiskondlikule iseloomule, mille tagajärjel ühe tootmisharu töötulemused sõltuvad teiste tootmisharude töötulemustest.²⁸ Seejuures ei arvesta L. M. Satunovski seda, et töö on tööjaotuse süsteemis sotsiaalsimi tingimustes alati ning vahetult ühiskondlik. Seepärast on nii individuaalse, lokaalse kui ka ühiskondliku töö efektiivsused ühiskondliku tööviljakuse väljendajaiks, kuid seda erineval tasemel ja erinevate töökulutuste ning nende tulemuste haardelaisusel.

Tööviljakus kui majanduslik kategooria sisaldab endas teatud seismist vastuolu, mis väljendub ühiskondliku, lokaalse ja tööliste individuaalse tööviljakuse dünaamika erinevustes. Teatud tingimustes kasvab tööliste individuaalne tööviljakus tunduvalt kiiremini kui lokaalne tööviljakus, viimane omakorda kiiremini ühiskondliku tööviljakuse kasvust. Vastuolu ühiskondliku, lokaalse ja individuaalse tööviljakuse kasvu vahel põhjustab eelkõige toodangu ning tööde kvaliteet, samuti tööde efektiivsus (näiteks tööde teostamine optimaalsetel tähtaegadel põllumajanduses).

Seoses sellega tuleb silmas pidada, et tööviljakuse mõistel on kaks tähenduslikku külge — kvantitatiivne (toodanguhulk ajaühikku või tööliste kohta) ja kvalitatiivne. Viimase all mõistame toodangu kvaliteeti ulatuslikumas tähenduses, peamiselt vastupidavuse, tarbimiskindluse (töökindluse), ökonoomsuse, vananemiskindluse ja viimistletuse kaudu. Ka tööde kvaliteet ja efektiivsus kuuluvad tööviljakuse mõiste kvalitatiivse tähenduse juurde.

Toodangu kvaliteedi mõiste käsitamisel tuleb lähtuda marksistliku dialektika seaduspärasusest, mis väidab, et ühiskonna sotsiaal-majandusliku arengu aluseks on kvantitatiivsete muutuste üleminek põhjalikeks kvalitatiivseiks muutusteks. Seejuures nähtuste kvantitatiivse muutumise protsess jõuab lõpule kvalitatiivse muutumise ja uue nähtuse tekkimisega. Iga kva-

²⁸ Л. М. Сатуновский, Вопросы измерения и анализа производительности труда на промышленном предприятии. Госстатиздат, Москва, 1961.

litatiivne muutumine on aga nähtuste endise kvalitatiivse oleku eitamine. Seega tootlike jõudude areng lühendab toodete moraalise kulumise iga, s. t. tootmise efektiivsuse tõstmine eeldab tootmisvahendite ja tarbeesemete sortimendi uuendamist. See pärast ei saa toodangu kvaliteedi mõiste käsitamisel lähtuda ainult staatilisest aspektist (arvestades varemkehtestatud riiklike standardeid ja tehnilisi tingimusi), vaid tööviljakuse suurendamise perspektiivide analüüs eeldab toodangu kvaliteedi dünaamilist uurimist. On vajalik tagada mitte ainult olemasolevate toodete kvaliteetsus, vaid toodangut tuleb süstemaatilisel uuendada.²⁹

Tööviljakuse absoluutsest tõusust võime rääkida ainult tööviljakuse ühtse kvantitatiivse ja kvalitatiivse kasvu puhul, mõistes toodangu kvaliteeti dünaamilises tähenduses. Kui toodangu kvantitatiivne kasv ühes ajaühikus kvaliteedi alanemise juures kindlustab siiski tarbimisprotsessis toodangu juurdekasvu, ei saa sel juhul ometi rääkida tööviljakuse absoluutsest tõusust. Niisugust suhtelist tööviljakuse tõusu võime nimetada ekstensiivseks tööviljakuse kasvuks. Majanduslikult on niisugune tööviljakuse kasv ebaefektiivne.

Kui kvaliteedi mõistet vaadelda kitsas, staatilises tähenduses, siis ka püsiva või isegi tõusva kvaliteediga toodangu kvantitatiivne kasv tagab paremal juhul ainult ekstensiivse tööviljakuse tõusu, kuivõrd ühiskonna pidevas arenemisprotsessis tähendab püsiv (või isegi tõusev) kvaliteet selle suhtelist langust.

Vastuolu tööviljakuse kvantitatiivse ja kvalitatiivse tõusu vahel põhjustabki ülalmärgitud erinevused ühiskondliku, lokaalse ja individuaalse tööviljakuse dünaamika vahel. Need vastuolud muutuvad mitteantagonistlikeks, kui paraneb toodangu kvaliteet ja suureneb elav- ja asjastatud töö kulutuste efektiivsus. Nii näiteks põllumajandusmasinate kvaliteedi tõus suurendab ühiskondlikku tööviljakust kiiremini kui lokaalset tööviljakust masinaehituses, põhjustades natsionaaltulu kiirema kasvutempo. Sotsialistliku laiendatud taastootmise tempo kiireneb. Ja vastupidi, kui masinaehitusettevõtetes põllumajandusmasinate toodangu suurenemisega ühes ajaühikus kaasneb nende kvaliteedi langus, siis võib tekkida olukord, kus asjastatud töö kadu tarbimises ületab elavtöö säästu tootmises. Kuigi antud juhul tööviljakuse suhteline (kvantitatiivne) tase masinaehituses tõuseks, põhjustaks see ometi ühiskondliku tööviljakuse languse, sest kulunud tootmisvahendite asendusfond suureneks ühiskondlikust koguproduktist kiiremini ning vastavalt väheneks natsionaaltulu. Lõppkokkuvõttes langeks sotsialistliku laiendatud taastootmise tempo sellest rahvamajandusele

²⁹ H. Metsa, Toodangu kvaliteedi kaks aspekti. — Edasi, 13. sept. 1966. a.

tulenevate kõigi tagajärgedega. Seetõttu määrab reaalse ühiskondliku tööviljakuse taseme mitte tootmisest väljuv, vaid tarbimises olev toodangu hulk.

Põllumajandusmasinate kvaliteedi majanduslik mõju kajastub kõikides tööviljakuse näitajates (individuaalses, lokaalses ja ühiskondlikus tööviljakuses) eelkõige erineva tarbimisperioodi, -kulude ja -kindluse (töökindluse) kaudu.

V. Koslov soovib väljendada masinate kvaliteedi majanduslikku mõju väärtusele, väärtuste muutumise kaudu ka ühiskondlikule tööviljakusele alljärgneva matemaatilise seosega:³⁰

$$W_0 = W + \frac{t_s}{t_f} W + W_r + W_e$$

$$W_1 = W' + \frac{t'_s}{t'_f} W' + W'_r + W'_e \pm \frac{\Delta t}{t'} W' \text{ ja } I = \frac{W_0}{W_1}, \text{ kus}$$

- W_0 — masina väärtus baasiperioodil;
- W_1 — masina väärtus aruandeperioodil;
- W — esialgse kvaliteediga masina väärtus;
- W' — muutunud kvaliteediga masina väärtus;
- W_e — esialgse kvaliteediga masina ekspluateerimiskulud (kütte- ja määrdeained, hooldamiskulud);
- W_r — esialgse kvaliteediga masina remondikulud;
- W'_e — muutunud kvaliteediga masina ekspluateerimiskulud;
- W'_r — muutunud kvaliteediga masina remondikulud;
- t_s — seisakud tööajafondi arvel analüüsitaval perioodil;
- t'_s — muutunud kvaliteediga masina seisakud tööajafondi arvel analüüsitaval perioodil;
- t_f — tööajafond analüüsitaval perioodil (näiteks amortisatsiooniaja jooksul);
- t'_f — muutunud kvaliteediga masina tööajafond analüüsitaval perioodil;
- t' — tarbimisperioodi uus kestus;
- Δt — muutunud kvaliteediga kauba tarbimisperioodi hälve esialgsetest (tarbimisperioodi lühenemisel tuleb võtta valemis märk +, pikenemisel —);
- I — ühiskondliku tööviljakuse indeks.

Esitatud valemi järgi kajastuvad ühiskondliku tööviljakuse indeksis masinate kvaliteedi tähtsamad ökonoomilised näitajad: tarbimisperioodi kestus, tarbimiskulud ja tarbimiskindlus. Viimased väljenduvad remondi-, ekspluateerimis- ja reservmasinate soetamise kuludena. Reservmasinate soetamise kulud sõl-

³⁰ V. Koslov, Tööviljakuse sõltuvus kvaliteedist. ERK, Tallinn, 1962, lk. 29.

tuvad masinate tarbimiskindlusest (töökindlusest). Mida suurem on töökindlus, seda väiksem on masinate seisakute koefitsient $\left(\frac{t_s}{t_f}\right)$ ja seda vähem reservmasinaid peame soetama seisma jäänud masinate asendamiseks. Siinkohal tuleb märkida, et masina remondikulud on sageli põhjendamatult suured, ületades tarbimisperioodi jooksul uue masina hinna.

Antud valem aga ei too esile masina kvaliteedi parandamisega sageli kaasnevat tootlikkuse kasvu. Et ühiskondlikud töökulused on muudel võrdsetel tingimustel pöördvõrdelises sõltuvuses masina tootlikkusega, siis ühiskondliku tööviljakuse seisukohalt tuleks erineva tootlikkusega masinate kvaliteedi majandusliku mõju analüüsimisel korrigeerida suurust W_1 tema jagamise teel täiustatud masina tootlikkuse indeksiga. Valemi matemaatilises seoses peegeldus tarbimisperioodi kestuse muutumine kvaliteediga korrigeeritud masina väärtuses (W_1), mitte aga muutunud kvaliteediga masina väärtuses.

V. Koslovi soovitatud valemi kasutamine eeldab andmeid toodete tegeliku väärtuse kohta. Kuna need andmed puuduvad, ei ole võimalik tarvitada valemit majandusliku tegevuse praktilises analüüsis ühiskondliku tööviljakuse täpse näitaja saamiseks. Tinglikult võiks valemis väärtuste asemel kasutada hindu. Hindade hälbimiste tõttu väärtusest ei annaks aga arvutuste tulemused küllalt reaalset ülevaadet ühiskondliku tööviljakuse muutumisest. See kinnitab veel kord, et ühiskondliku tööviljakuse analüüsi seisukohalt on kaupade tegelike väärtuste väljaarvutamine suure praktilise tähtsusega.

Kvaliteedinäitajate parendamine on olulisi tööviljakuse tõstmise reserve nii põllumajanduses kui ka kogu rahvamajanduses. Põllumajandusmasinate kvaliteedi tõus suurendab ahelreaktsioonina lokaalset tööviljakust põllumajanduses kiiremini kui põllumajandusmasinate ettevõtetes. Ka siin avaldub teatud vastuolu lokaalse tööviljakuse (ettevõtte ja tootmisharu) sisetistes proportsioonides. See vastuolu on mitteantagonistliku, progressiivse iseloomuga. Vastuolude mitteantagonistlik iseloom avaldub ka selles, et kvaliteetsuse parandamisega võib nii individuaalse kui ka lokaalse tööviljakuse suhtelise languse juures ühiskondlik tööviljakus suureneda.

Ka põllumajandussaaduste kvaliteetsuse tõus on põllumajanduses tähtis tööviljakuse suurendamise reserv. Nii näiteks rasva ja valgu sisalduvuse tõstmine piimas 0,1% võrra annaks Nõukogude Liidu ulatuses täiendavalt 130 000 tonni piimarasva ja -valke.³¹ Tööviljakuse ja rentaabluise oluliseks kasvureserviks põllumajanduses on ka loomade toitumuse parendamine.

³¹ M. Bronštein, H. Metsa, Väärtus, hind ja hinnapoliitika. ERK, Tallinn, 1964, lk. 122.

Seega mitte ainult toodangu suurenemine ajaühikus, vaid ka tööde ja toodangu kvaliteetsuse tõus on sisuliselt tööviljakuse kasv. Tööviljakuse kvantitatiivset ja kvalitatiivset külge ei saa vastandada teineteisele, nende ühises tõusus kui sotsialistliku majanduse arendamise tendentsis väljendub ühiskondliku tööviljakuse kasv.

Järelikult tööviljakuse tõusu all tuleb mõista toodangu suurenemist ühes ajaühikus eeldusel, et toodangu kvaliteet samuti suureneb või vähemalt jääb endisele tasemele.

Toodangu kvaliteedi või tööde efektiivsuse langedes süveneb vastuolu individuaalse, lokaalse ja ühiskondliku tööviljakuse vahel, s. t. tööviljakus langeb progresseeruvalt individuaalselt tööviljakuselt ühiskondlikule tööviljakusele. Antud juhul omandab see vastuolu negatiivse iseloomu.

Toodangu kvaliteedi või tööde efektiivsuse tõusu korral esineb samuti vastuolu individuaalse, lokaalse ja ühiskondliku tööviljakuse vahel, mis sel juhul avaldub tööviljakuse progresseeruv kasvus individuaalselt tööviljakuselt ühiskondlikule tööviljakusele. Vastuolu tööviljakuse kategooria seesmistes proportsioonides omandab nüüd positiivse iseloomu.

Seega nii toodangu ja tööde kvaliteedi tõusu kui ka languse juures säilib individuaalse, lokaalse ja ühiskondliku tööviljakuse vaheline vastuolu.

Ühiskondliku tootmise seisukohalt lähtudes ei saa praktiliselt esineda toodangu kvaliteedi muutumatut taset.

Järelikult vastuolud tööviljakuse kategooria seesmistes külgedes on **absoluutsed** (kuivõrd nad on objektiivselt alati olemas) ja **suhtelised** (kuivõrd toodangu ja tööde kvaliteedi tõusu või langusega muutub nende iseloom).

Et tööviljakuse taset ning dünaamikat, samuti toodangu kvaliteeti mõjutavad objektiivsed (tootjast sõltuvad) ja subjektiivsed (tootjast sõltuvad) faktorid, tuleks tootja tööviljakuse tõusu all mõista antud tootja valmistatava toodangu suurenemist ühes ajaühikus eeldusel, et toodangu kvaliteet ei lange subjektiivsetest faktoritest tingituna. Objektiivsetest faktoritest põhjustatud toodangu kvaliteedi muutumine ei mõjuta sisuliselt konkreetse tootja individuaalset tööviljakust, vaid avaldab mõju lokaalsele ja ühiskondlikule tööviljakusele.

Tööviljakust mõjutavate faktorite klassifikatsioon. Tööviljakuse kasvureservide selgitamiseks nii põllumajanduses tervikuna kui ka selle üksikutes tootmisharudes ja majandites tuleb kvantitatiivselt määrata tööviljakuse taset mõjutavate tähtsamate faktorite mõjujõud. Selleks on omakorda vaja tööviljakust mõjutavaid faktoreid teaduslikult põhjendades klassifitseerida.

Tööviljakust mõjutavate faktorite klassifitseerimisel tootmisharude kaupa tuleb arvestada vastava tootmisharu iseärasusi,

kuid klassifikatsiooni alused peavad olema ühtsed materiaalse tootmise kõikidele harudele. Klassifikatsiooni teaduslikud alused on esitatud K. Marxi ja V. I. Lenini töodes.

K. Marx näitas, et töö tootlik jõud sõltub reast olulistest tingimustest, milledest ta pidas tähtsamateks töölise keskmist tööoskustaset, teaduse arengut, teaduse rakendatuse astet tehnoloogias, tootmisprotsessi ühiskondlikku kombinatsiooni, tootmisvahendite hulka ning kasutamise efektiivsust ja looduslike tingimusi.

Tööviljakust mõjutavate faktorite kohta kirjutas K. Marx oma töös «Töötasu, hind ja kasum»: «Kui jätta kõrvale mitmesuguste rahvaste looduslikud iseärasused ja omandatud tootmisoskuste erinevused, siis peavad töö tootlikud jõud sõltuma peamiselt:

1) töö **looduslikest** tingimustest, nagu mullaviljakus, rikkalikud kaevandused jne.;

2) töö **ühiskondlike jõudude** progresseeruvast täiustamisest, mida põhjustavad suureulatuslik tootmine, kapitali kontsentratsioon, töö kombineerimine, tööjaotus, masinad, tootmismeetodite täiustamine, keemiliste ja muude looduslike tegurite kasutamine, aja lühendamine ja ruumi vähendamine side- ja transpordivahendite ning igasuguste muude leiutiste rakendamise teel, millede abil teadus sunnib loodusjõude teenima tööd ja millede tõttu areneb töö ühiskondlik ehk kooperatiivne iseloom.»³²

V. I. Lenin oma artiklis «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded» peab tööviljakust mõjutavateks põhilisteks faktoriteks nii tootlikke jõude kui ka tootmissuhteid. V. I. Lenin kirjutas, et tööviljakuse tõusu tähtsamateks teguriteks on raske-tööstuse materiaalse-tehnilise baasi kindlustamine, tootmisvahendite tootmise arendamine. Seega pidas V. I. Lenin tööviljakuse tõusu üheks olulisemaks faktoriks tehnilist progressi. Samal ajal rõhutas V. I. Lenin tööviljakuse tõusu tähtsate teguritena ka elanikkonna üldharidusliku ja kultuurilise taseme tõusu, materiaalse huvitatuse printsiibi stimuleerivat osa, tööajakadude vähendamist, töödistsipliini tugevdamist, sotsialistlikku võistlust ja kõige ratsionaalse ning väärtusliku ülevõtmist töö organiseerimise kapitalistlikelt süsteemidelt.

Tuginedes marksistlik-leninlikule tööviljakuse teooriale võime eristada järgmisi tähtsamaid tööviljakuse taset mõjutavaid faktorite rühmi:³³

- 1) looduslikud faktorid,
- 2) tehnilis-majanduslikud faktorid,

³² К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. 16, изд. 2-е. Госполитиздат, Москва, 1960, lk. 128.

³³ М. Бронштейн, Колхоositootmise taseme ühtlustamine. ER, Tallinn, 1966, lk. 12.

- 3) sotsiaal-majanduslikud faktorid,
- 4) ühiskondlik-ajaloolised faktorid,
- 5) organisatsioonilis-majanduslikud faktorid.

Need tööviljakust mõjutavad faktorid võib ühendada kahte suurde rühma:

- 1) **objektiivsed** faktorid,
- 2) **subjektiivsed** faktorid.

Esimese rühma moodustavad ühiskondlik-ajaloolised, sotsiaal-majanduslikud ja looduslikud faktorid.

Teise rühma kuuluvad organisatsioonilis-majanduslikud faktorid.

Tööviljakust mõjutavad faktorid ei ole eraldatud absoluutsete piiridega, mistõttu faktorite iga klassifikatsioon on suhteline.

Objektiivsed faktorid on objektiivsed ainult tootmise arengu antud etapil. Olles objektiivseks baasiks tootmistingimuste kvantitatiivsetele ja kvalitatiivsetele muudatustele, on objektiivsed faktorid orgaanilises seoses subjektiivsete faktoritega. Viimased kas soodustavad või pidurdavad objektiivsete faktorite mõju tööviljakuse kasvule. Sellest aga sõltub objektiivsete tingimuste realiseerimise aste.

Tehnilis-majanduslikud faktorid kuuluvad tinglikult objektiivsete faktorite hulka, sest tehnilise progressi ning teaduse saavutuste kasutamine sõltub juhtimise tasemest, s. o. organisatsioonilis-majanduslikest faktoritest. Tehnika ja teaduse areng teiselt poolt mõjutab suurel määral juhtimise kvalitatiivseid külgi: progressiivsete, teaduslike meetodite rakendamine juhtimise teenistusse, eelkõige elektronarvutustehnika kasutamine tootmise planeerimisel, kaasaegse sidetehnika rakendamine tööoperatiivsel juhtimisel ning kontrollimisel, majandusliku arvestuse mehhaniseerimine ja tsentraliseerimine.

Objektiivsed faktorid määravad ka sotsialistliku võistluse ja selle kõrgema vormi — kommunistliku töö liikumise — materiaalse-tehnilise baasi.

Objektiivsed faktorid on omavahel vastastikusel tihedas seoses. Nii näiteks mõjutavad looduslikud faktorid oluliselt tehnilis-majanduslike faktorite toimet. Viimastest sõltub omakorda looduslike faktorite mõju realiseeritus. Seetõttu ei saagi rääkida looduslikust viljakusest kui maa ainukesest kvaliteedist. Looduslik viljakus muutub tehnilis-majanduslike ja organisatsioonilis-majanduslike faktorite toimel majanduslikuks viljakuseks, mille majanduslik efektiivsus sõltub omakorda sotsiaal-majanduslikest faktoritest.

K. Marx kirjutas: «Seega otsustab osalt põllumajanduskeemia, osalt põllumajandusmehaanika areng, kui suurel määral on võimalik tegelikult ära kasutada looduslikku viljakust sellistel maatükkidel, mis on looduse poolest võrdselt viljakad. Seepärast, kuigi viljakus on mulla objektiivne omadus, eeldab

ta majanduslikult alati teatud suhet, nimelt suhet põllumajanduskeemia ja põllumajandusmehaanika antud arenemistase-mega ning muutub seepärast ühes selle tasemega.»³⁴

Seejuures omandab aga looduslik viljakus edasiseks arenguks kvalitatiivselt uue objektiivse baasi. Järelikult toimivad tööviljakust mõjutavad faktorid tihedas vastastikusel seoses, omandades edasiseks arenguks kvalitatiivselt uue baasi, mille mõju sotsiaal-majanduslik efektiivsus sõltub kehtivatest tootmissuhetest. Sotsiaal-majanduslikud faktorid on otsustavaks lüliks tööviljakust mõjutavate faktorite süsteemis, määrates faktorite mõju lõpptulemuse ühiskondlik-majandusliku olemuse ning efektiivsuse.

Allpool esitame lühidalt omapoolse klassifikatsiooni tehnilis-majanduslike ja organisatsioonilis-majanduslike faktorite kohta.

Põllumajanduses tööviljakuse kasvu mõjutavad **tehnilis-majanduslikud** faktorid on meie arvates otstarbekas klassifitseerida kahte rühma:

- I. Faktorid, mis vähendavad töökulu eelkõige ühe hektari külvipinna või ühe looma kohta.
- II. Faktorid, mis vähendavad töökulu eelkõige ühe toodanguühiku kohta.

Faktorid, mis mõjutavad töökulu ühe ha külvipinna või ühe looma kohta, võib klassifitseerida alljärgnevasse rühmadesse:

- 1) tootmisprotsesside mehhaniseerimine, elektrifitseerimine ja automatiseerimine,
- 2) olemasolevate põllumajandusmasinate ja -seadmete täiustamine, millega seoses nende tootlikkus tõuseb,
- 3) majanduslikult efektiivsema tootmistehnoloogia juurutamine.

Faktoreid, mis mõjutavad töökulu ühe toodanguühiku kohta, võib klassifitseerida kahte alarühma:

- 1) kvantitatiivsed faktorid (loomade produktiivsus ja kultuuride saagikus),
- 2) kvalitatiivsed faktorid (piima rasvasisaldus, loomade toitumuse aste, sordilisus jne.), mis suurendavad tööviljakust ning rentaablust toodangu kvalitatiivsete omaduste paranemisega.

Tööviljakuse kasvu mõjutavate tegurite selline klassifikatsioon kvantitatiivseteks ja kvalitatiivseteks on tinglik, sest üldiselt ka loomade produktiivsus ja kultuuride saagikus kuuluvad kvalitatiivsete faktorite hulka. Kui võrd nende kvalitatiivsete faktorite (produktiivsus ja saagikus) seesmises struktuuris on oluline välja tuua üksikute elementide kvantitatiivset mõju tööviljakusele, peame meie poolt toodud tinglikku klassifikatsiooni siiski otstarbekaks.

³⁴ K. Marx, Kapital, III kd. ERK, Tallinn, 1962, lk. 595.

Organisatsioonilis-majanduslikud faktorid võib liigitada kolme suurde rühma.

1. Faktorid, mis mõjutavad tööviljakust materiaalse-tehnilise baasi organisatsioonilise külje kaudu.

Oluliseks faktoriks selles rühmas on tootmise spetsialiseerimine (külvipindade struktuuri muutmine, nihked toodangu struktuuris jne.). Tootmise spetsialiseerimine eeldab muuhulgas ka majandi territooriumi ratsionaalset kasutamist.

Majandi optimaalse suuruse ja õige tootmis-territoriaalse jaotuse aluseks on tootmisüksuste optimaalsed suurused. Seejuures konkreetse majandi tootmisüksuste optimaalsed suurused sõltuvad kohalike jõudude looduslikest ja majanduslikest tingimustest ning tootlike jõudude arenguastmest. Lisaks mainitule kuulub materiaalse-tehnilise baasi organisatsioonilise külje faktorite hulka materiaalse-tehnilise varustamise täiustamine, planeerimise optimeerimine, fondide tagastatavusastme suurendamine, käibevahendite liigsete varude vähendamine, tootmise kontrolli efektiivsuse suurendamine, kulunormide täpsustamine jne.

2. Faktorid, mis mõjutavad tööviljakust tööliste ja põllumajandusmasinate tootluse suurenemisega subjektiivsete tegurite arvel.

Ühenduses sellega kerkivad üles küsimused sotsialistlikust võistlusest ja selle kõrgemast vormist — kommunistliku töö liikumisest, ratsionaliseerimistegevusest, tootmise juhtimise ning töö organiseerimise täiustamisest, kaadri kvalifikatsiooni tõstmisest, tööliste ja tootmisüksuste materiaalse ja moraalse stimuleerimise paremast korraldamisest, teadusliku töödistsipliini kasvatamisest, tööjõu kasutamise ühiskondlikult keskmise intensiivsuse tagamisest.

3. Faktorid, mis mõjutavad tööviljakust kaudsete töökulude vähendamisega.

Antud faktorite mõju sõltub majandi administratiivse ja teenindava personali suurusest ning struktuurist. Spetsialiste tuleb tootmise juhtimisel ratsionaalselt kasutada, likvideerides juhtimisaparaadi struktuuris liigsed juhtimislülid.

*

Kolhooside praegune arvestuse ja aruandluse süsteem teeb vajalikuks analüüsida tööviljakust rajooniti ja vabariiklikus ulatuses tehnilis-majanduslike ja organisatsioonilis-majanduslike mõjufaktorite nn. sünteetilist klassifikatsiooni kasutades.

Meie arvates on otstarbekas kasutada järgmisi sünteetilisi faktoreid:

1. Põhivahenditega varustatus, sellest aktiivsete põhivahenditega varustatus.
2. Käibevahenditega varustatus.
3. Tootmisvahendite kasutamine ning struktuur.
4. Tööjõuga kindlustatus ning tööjõu struktuur.
5. Tööjõu kasutamine.
6. Tootmise spetsialiseerumine ning kontsentratsioon.
7. Töötasu.
8. Põllumajandussaaduste kvaliteet (loomade toitumus, piima sordilisus jne.).

Ülaltoodud faktorite mõju kvantitatiivne hindamine eeldab majandusstatistilist analüüsi, eelkõige aga rühmitamis- ja korrelatsioonanalüüsi.*

TÖÖVILJAKUSE DIFERENTSEERUMISE SEADUSPÄRASUSI EESTI NSV KOLHOOSIDES

Teatavasti on diferentsiaalrent seotud eelkõige objektiivsete faktorite mõjuga. Põllumajandusmaa kui peamise tootmisvahendi loodusliku viljakuse erinevuste tõttu pole mis tahes pinnaühik ühes kohas tootmisvõimelt võrdne sama pinnaühikuga teises kohas (diferentsiaalrent 1). Sellele lisandub maa-
harimiseks tehtud täiendavate kulutuste efektiivsuse diferentseeritus paremate maatükkide piiratuse juures (diferentsiaalrent 2). Siiski on erinevus diferentsiaalrendi kahe vormi vahel suhteline. See väljendub:

1) erineva kvaliteediga maadesse tehtavate täiendavate kulutuste erinevas tootlikkuses;

2) erineva töötasustamise, akumulatsiooni ja tulukuse tasemega tootmisprotsessides vahendunud looduslike erinevuste üleminekus majanduslikeks.³⁵ Diferentsiaalrendi kahe vormi erinevuste suhtelise iseloomu ignoreerimine viiks paratamatult loodusliku faktori alahindamisele.

Tähtis osa tööviljakuse diferentseerumisel erinevates majandites on organisatsioonilis-majanduslikul faktoril (subjektiivne faktor). Ent ka subjektiivsed faktorid ei ole objektiivsetest faktoritest eraldatud absoluutsete piiridega.

Ülaltoodust järeldub, et tööviljakust mõjuvate faktorite osatähtsuse kvantitatiivsel määramisel ja sotsiaal-majanduslikul hindamisel on ebaõige kasutada terminit «puhas mõju». Nii-

* **Korrelatiivne sõltuvus** (e. seos) — tunnustevaheline sõltuvus, kus ühe tunnuse keskmine suurus muutub sõltuvalt teise tunnuse muutustest.

³⁵ M. Bronšte in, Kolhoositootmise majanduslik stimuleerimine ja kassumi struktuur. — Eesti Kommunist, 1966, nr. 8, lk. 12.

sugune lähenemisviis oleks metafüüsiline. Tinglikult võiks kasutada terminit «suhteline puhasmõju».

Eespool öeldust lähtudes võiks kasutada diferentsiaalrendi ja organisatsioonilis-majandusliku faktori toimel kujunevate töoviljakuse erinevuste iseloomustamiseks terminit «täiendav ehk lisatöoviljakus». Lisatöoviljakust kujundavate komponentide kvantitatiivse osatähtsuse määramisel tekib teatud raskusi. Kuid vaatamata lisatöoviljakuse komponentide muutlikkusele, ei ole võimatu nende piiritlemine ning kvantitatiivne kirjeldamine (teatud ligikaudsuse juures) igal konkreetsetel ajavahe-
mikul.

Töoviljakuse tase Eesti NSV kolhoosides kajastab suurel määral tootlike jõudude arendamise majanduslikku efektiivsust kogu Eesti NSV põllumajanduses. Ent töoviljakust mõjutavate ühtede ja samade faktorite olemasolu puhul sõltub töoviljakuse absoluutne tase ja kasvutempo oluliselt faktorite struktuurist, kusjuures struktuur on sisuelementide seose viis. Töoviljakust ja selle kaudu tootlike jõudude arendamise majanduslikku efektiivsust mõjutavad üksikud faktorid etendavad kvalitatiivselt erinevat osa, olenevalt nende seose viisist ja süsteemist. Tuleb eelkõige leida töoviljakuse diferentseerumist määravate faktorite süsteem ja seda objektiivselt hinnata.

Töoviljakust mõjutavate paljude objektiivsete faktorite osatähtsuse kirjeldamisel faktoranalüüsiga pole piisav ainuüksi rühmitamise meetodi kasutamine, sest rühmitused ei võimalda üksikute faktorite osatähtsuse, eriti nende vastastikuse sõltuvuse hindamist. Seepärast tehti käesolevas töös katset uurida Eesti NSV kolhooside töoviljakuse kasvu seaduspärasusi matemaatilise statistika korrelatsioonanalüüsi abil.

Majandusliku analüüsi praktikas on kasutatud töoviljakuse väärtuselist näitajatena ühe töötaja või inimpäeva kohta saadud rahalist sissetulekut, koguprodukti maksumust, kogutulu ja puhastulu.

Kuigi rahaliste sissetulekute näitaja arvutamine on lihtne, ei ole selle näitaja kasutamine põhjendatud, sest rahalised sissetulekud ei peegelda kolhoosi kogutoodangu väärtust ega ka toodangu tootmiskulusid. Kolhoosis loodud koguprodukti väärtus (K. Marxi järgi kogusissetulek) on aga majandi arengutaseme sünteetiline (üldistav) näitaja ning tootmisprotssis tekkinud kulutuste katmise allikas.

Nii rahaliste sissetulekute kui ka koguprodukti näitajate puudus seisneb selles, et nad sisaldavad endas kulutatud tootmisvahendeid. Taastootmise nõuet silmas pidades tuleb tootmisvahendid aga asendada. Seepärast kumbki nimetatud näitajaist ei kajasta kolhoosi tulu selle mõiste täpses teaduslikus tähenduses ja nimetatud näitajate kasutamine viib ebaõigete järeldusteni töoviljakuse ning töötasu suhte hindamisel. Kui

veel lisada, et kehtiva arvestamiskorra kohaselt läheb toodangu maksumus koguprodukti mõnes osas korduvalt,* siis on arusaadav, miks koguprodukt ei saa tööviljakuse määramisel olla vastuvõetav näitaja. Kogutulu ja puhastulu on selles mõttes eelistatavamad näitajad, et nad katavad kulud isiklikuks ja ühiskondlikuks tarbimiseks ning laiendatud taastootmiseks. Nii kogu- kui ka puhastulu kajastavad kogutoodangus sisalduvat uut väärtust, kuid arvestavad selle tootmiseks tehtud kulusid erineval määral. Kogutulu peegeldab koguproduktist materiaalse kulutuste mahaarvamist, puhastulu aga materiaalse kulutuste ja töötasu mahaarvamist jäävat ülejääki. Järelikult puhastulu kui tööviljakuse näitaja eelis on selles, et ta kajastab täielikumalt kogutoodangus esinevat uut väärtust, mis ei sisalda tootmiskulusid. Ent selles peitub ühtlasi ka nimeetatud näitaja puudus. Võib juhtuda, et materiaalet stimuleerimist paremini korraldavates kolhoosides, kus töötasu kui tööviljakuse kasvu oluline faktor on kõrgem, võidakse puhastulu näitaja arvutamisel saada suhteliselt madalam tööviljakuse tase. Märksa objektiivsemalt kajastab tööviljakuse taset kogutulu ühe inimpäeva kohta. Seda kinnitab järgnev tinglikult valitud näide.

Ühe inimpäeva kohta rublades	Kolhoosid	
	A	B
Koguprodukt	8,40	8,25
Kogutulu	5,65	6,17
Töötasu	2,74	3,47
Puhastulu	2,91	2,70

Näeme, et kolhoosis A on koguprodukti maksumus küll suurem kui kolhoosis B, ent kogutulu väiksem. Järelikult on kolhoos B efektiivsemalt ning säästlikumalt kasutanud tootmisvahendeid. Tingituna kõrgemast töötasust jääb aga kolhoos B kolhoosist A maha puhastulu suuruselt ühe inimpäeva kohta. Siit näeme, et ainult puhastulu näitaja silmaspidamine võib tööviljakuse hindamisel viia ekslikele järeldustele, sealhulgas ka töötasu vähendamise püüetele, see tähendaks aga vastuollu sattumist sotsialismi majandusseaduste objektiivsete nõuetega.

Tööviljakuse ühe või teise sünteetilise näitaja valik sõltub antud ühiskondlik-ajaloolise etapi konkreetsetest majanduspoliitilistest ülesannetest (kusjuures tuleb arvesse võtta töö-

* Näiteks omatoodetud söötade maksumus arvatakse algul taimekasvatuse, seejärel veel loomakasvatussaaduste maksumusse; ka kolhoosi abiettevõtete esineb toodangu kahekordset arvestamist.

tasu diferentseerituse astet). Seepärast olgu tööviljakuse näitajate valikukriteerium dünaamiline, ajalooliselt muutuv. Pealegi on üheks tähtsaks tööviljakust mõjutavate faktorite rühmaks ühiskondlik-ajaloolised tegurid, mistõttu on seaduspärane, et ka tööviljakuse näitajaid käsitatakse ajalooliselt muutuvaina. Praegu on kesksel kohal põllumajandusliku tootmise majandusliku efektiivsuse suurendamine. Seoses sellega on esmajärgulise tähtsusega **kogutoodangu majanduslikult põhjendatud kasutamise ning täiendavate kulutuste tootlikkuse probleem**, seda eriti Eesti NSV-s, kus tootmistase on suhteliselt kõrge. Sellest selgub, et tööviljakuse näitaja, mille arvutamise aluseks on võetud kogutoodang, ei saa käesoleval etapil vastata põllumajandusliku tootmise majandusliku analüüsi ülesannetele. Tulevikus, kui juhtimise täiustamine, isemajandamise süvendamine, optimaalse planeerimise süsteemi rakendamine ja teised abinõud põllumajandusliku tootmise efektiivsust oluliselt suurendavad, on tõenäoline, et kogutoodangu alusel arvatud tööviljakuse näitaja väärtus kasvab.

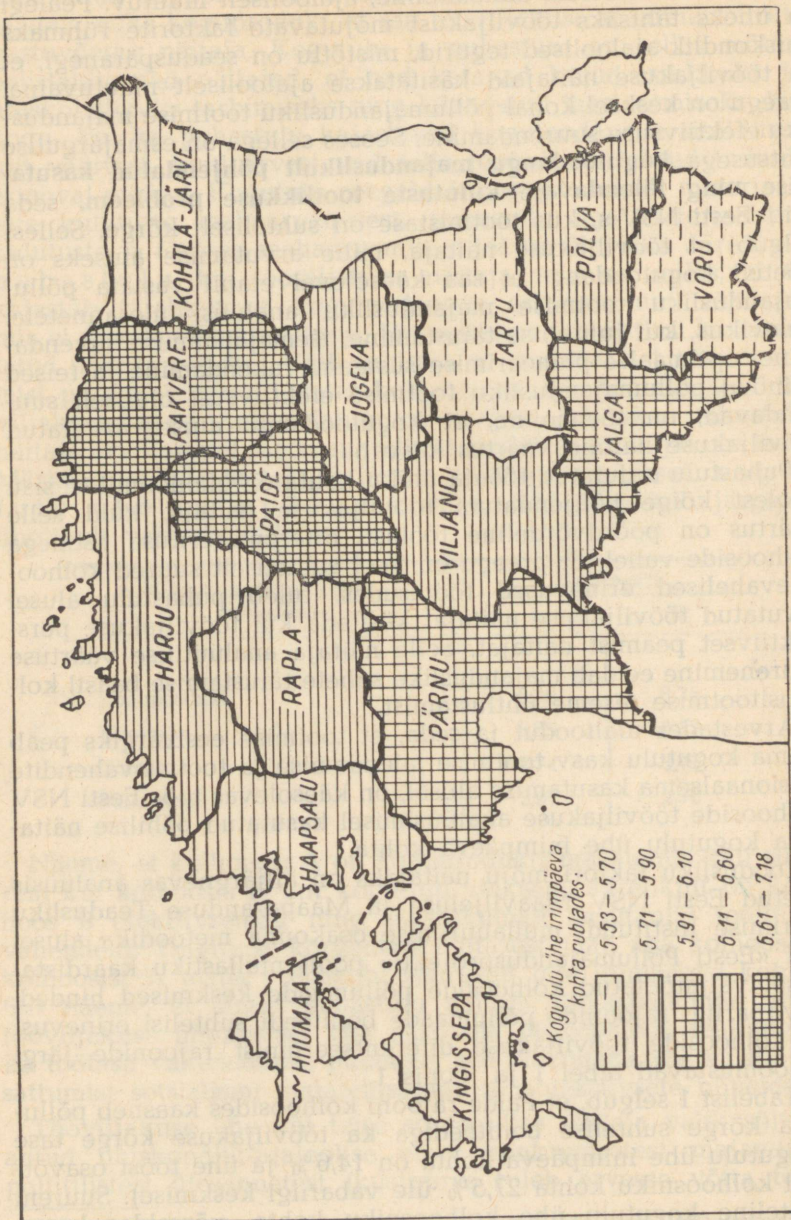
Puhastulu kulutatud tööaja ühiku kohta on ökonoomilise sisu poolest kõige põhjendatum tööviljakuse näitaja, kuid selle väärtus on pöördvõrdeline töötasu diferentseerituse astmega kolhooside vahel. Et praegu on veel suhteliselt suured kolhoosidevahelised erinevused töötasudes, tuleb puhastulu alusel arvatud tööviljakuse näitajat käsitada kui tööviljakuse perspektiivset peamist näitajat. Selle näitaja analüütilise väärtuse suurenemine eeldab majanduslike suhete täiustamise baasil kolhoositootmise taseme ühtlustamist.

Arvestades ülaltoodut ja seda, et tootmise eesmärgiks peab olema kogutulu kasv tootmise laiendamise ja tootmisvahendite ratsionaalsema kasutamise alusel, on käesolevas töös Eesti NSV kolhooside tööviljakuse analüüsimisel kasutatud põhilise näitajana kogutulu ühe inimpäeva kohta.

Loodusliku faktori mõju näitajaks on alljärgnevas analüüsis võetud Eesti NSV Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudi mullauurimise osakonna metoodika alusel RPI «Eesti Põllumajandusprojekti» poolt mullastiku kaardistamisel väljatöötatud kolhooside põllumaade keskmised hinded.

Vabariigi rajoonide põllumaade boniteedi suhtelisi erinevusi ja kolhooside tööviljakuse diferentseerumist rajoonide järgi iseloomustavad tabel 1 ja joonis 1.

Tabelist 1 selgub, et Paide rajooni kolhoosides kaasneb põllumaa kõrge suhtelise boniteediga ka tööviljakuse kõrge tase (kogutulu ühe inimpäeva kohta on 14,6% ja ühe tööst osavõtnud kolhoosniku kohta 27,5% üle vabariigi keskmise). Suurem suhteline kogutulu ühe kolhoosniku kohta, võrreldes kogutuluga ühe inimpäeva kohta, näitab tööviljakuse kasvureservi inimpäevade efektiivsema kasutamise arvel. Ka paljudes teistes

Joonis 1. Tööviljakuse diferentseerimine Eesti NSV kolhoosides 1965. a.

Tabel 1

EESTI NSV RAJONIDE PÖLLUMAADE SUHTELINE BONITEET
JA TÖÖVILJAKUS KOLHOOSIDES 1965. A.

Rajoon	Põllumaa suhteline boniteet	Kogutulu				Töövil- jakuse ja töötasu suhe	Vabariigi keskmisest, %	Töötasu suhteline tase
		kolhoosniku kohta, rbl.	vabariigi keskmisest, %	inimpäeva kohta, rbl.	vabariigi keskmisest, %			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Vabariigi keskmine	100,0	1606	100,0	6,24	100,0	1,798	100,0	100,0
Haapsalu ja Hiiumaa	96,5 } 79,5 }	1520	94,6	5,77	92,5	1,733	96,4	95,4
Harju	104,0	1825	113,6	6,44	103,2	1,851	102,9	101,1
Jõgeva	104,0	1607	100,1	6,11	97,9	1,846	102,7	97,1
Kingissepa	98,5	1277	79,5	5,85	93,8	1,731	96,3	97,1
Kohtla-Järve	96,5	1615	100,6	5,88	94,2	1,680	93,4	104,6
Paide	116,5	2047	127,5	7,15	114,6	1,815	100,9	113,5
Põlva	87,5	1383	86,1	6,20	99,4	1,884	104,8	94,6
Pärnu	91,0	1504	93,6	5,93	95,0	1,629	90,6	103,1
Rakvere	112,0	2208	137,5	7,18	115,1	1,865	103,7	111,2
Rapla	100,0	1784	111,1	6,56	105,1	1,792	99,7	104,3
Tartu	99,0	1441	89,7	5,62	90,1	1,849	102,8	89,4
Valga	1505	1505	93,7	5,97	95,7	1,889	105,1	91,7
Viljandi	94,5	1541	96,0	6,24	100,0	1,788	99,4	100,6
Võru	87,5	1186	73,8	5,53	88,6	1,862	103,6	85,1

rajoonides (Võru, Rakvere, Harju jt.) ilmneb tihe seos põllumaa suhtelise boniteedi ja tööviljakuse vahel. Reas rajoonides seda aga ei ole. Näiteks põllumaa boniteedi peaaegu keskmise taseme juures jäi Tartu rajooni kolhoosides tööviljakuse tase 10% võrra madalamaks vabariigi keskmisest. See näitab tööviljakuse tõstmise reserve subjektiivse faktori arvel.

Harju ja Jõgeva rajooni põllumaad on boniteedilt võrdsed, kuid tööviljakus on kõrgem Harju rajooni kolhoosides.

Põlva rajooni kolhoosides on boniteet 12,5% võrra madalam vabariigi keskmisest, ent kogutulu ühe inimpäeva kohta on peaaegu vabariigi keskmisel tasemel. Madal on selle rajooni kolhoosides kogutulu ühe tööst osavõtnud kolhoosniku kohta (kogutulu suhteline tase ühe kolhoosniku kohta jääb maha vastavast näitajast ühe inimpäeva kohta 13,3% võrra ja vabariigi keskmisest 13,9% võrra). See näitab, et oluliseks reserviks tööviljakuse tõstmisel Põlva rajooni kolhoosides on aktiivsem osavõtt ühiskondlikust tootmisest. See kehtib ka Võru, Viljandi, Valga, Kingissepa ja Pärnu rajooni kolhooside kohta, kus kogutulu suhteline tase ühe kolhoosniku kohta jääb maha vastavast näitajast inimpäeva kohta.

Tööviljakuse kasvureserve eelkõige inimpäevade efektiivsema kasutamise arvel on Rapla, Rakvere, Paide, Kohtla-Järve, Jõgeva, Harju, Haapsalu ja Hiiumaa rajooni kolhoosides, kuigi paljude nimetatud rajoonide kolhooside kogutulu ühe inimpäeva kohta ületab vabariigi keskmise. Tööviljakuse kasvureservide olemasolu inimpäevade efektiivsema kasutamise arvel kinnitavad andmed, et suhteline kogutulu ühe inimpäeva kohta jääb maha vastavast näitajast ühe kolhoosniku kohta.

Et Eesti NSV kolhooside tööviljakuse keskmine tase on viimastel aastatel tõusnud kiiremini kui keskmine töötasu,* siis on selles osas tööviljakuse kasvu majandusseaduse nõue täidetud. Analüüsi hõlbustamiseks võtsime normatiivseks baasiks (teatava tinglikkuse juures) olemasoleva keskmise tööviljakuse ja töötasu suhte vabariigi kolhoosides.

Nii ei vasta tööviljakus töötasu tasemele Kohtla-Järve rajooni kolhoosides, kus tööviljakus on 5,8% võrra madalam vabariigi tööviljakuse keskmisest tasemest, töötasu aga ületab 4,6% võrra vabariigi keskmise töötasu. Tingituna sellest on tööviljakuse ja töötasu suhe Kohtla-Järve rajooni kolhoosides 6,6% alla vabariigi vastavat keskmist näitajat. Tööviljakus on suhteliselt madal ka Kingissepa rajooni kolhoosides (6,2% võrra alla vabariigi keskmist), töötasu aga 2,9% võrra madalam vabariigi keskmisest, siit tulenevalt on tööviljakuse ja töötasu suhe 3,7% võrra väiksem vabariigi keskmisest. Märkimisväärne dis-

* Võrreldes 1964. a. kasvas 1965. a. tööviljakus Eesti NSV kolhoosides keskmiselt 12,9% võrra kiiremini kui töötasu.

proportsioon tööviljakuse ja töötasu vahel esineb ka Pärnu rajooni kolhoosides, kus tööviljakus on 5% võrra väiksem, töötasu aga 3,1% võrra suurem vabariigi vastavatest keskmistest näitajatest. See peegeldub ka tööviljakuse ja töötasu madalamas suhtes (9,4% võrra alla vabariigi keskmist).

Suhteliselt madal tööviljakus on Haapsalu põllumajandusvalitsuse piirkonna kolhoosides, kus tööviljakus on 7,5%, töötasu aga 5,6% võrra madalamad vabariigi vastavatest keskmistest näitajatest, kusjuures tööviljakuse ja töötasu suhe on 4,6% alla vabariigi keskmist.

Pärnu rajooni ja Haapsalu põllumajandusvalitsuse piirkonna kolhooside tööviljakuse ja töötasu madalam suhe on teataval määral seletatav objektiivse teguriga — põllumaade suhteliselt madala boniteediga. Sama võib öelda ka Valga ja Võru rajooni kolhooside tööviljakuse kohta (tabel 1). Järelikult mitte niivõrd tootmise halb organiseerimine, vaid objektiivsed tegurid, mille mõju pole seni küllaldaselt arvestatud kolhooside suhtes rakendatavas majanduspoliitikas, on nendes rajoonides olulisteks madala tööviljakuse põhjusteks.

Suhteliselt madal on töötasu Põlva ja Valga rajooni kolhoosides, kus töötasu on vastavalt 5,4 ja 8,3% võrra, tööviljakus aga ainult 0,6 ja 4,3% võrra madalamad vabariigi keskmistest näitajatest. Tingituna suhteliselt madalast töötasust on tööviljakuse ja töötasu suhe nimetatud rajoonides vastavalt 4,8 ja 5,1% võrra kõrgem vabariigi vastavast keskmisest näitajast.

Tunduvalt jääb töötasu tööviljakusest maha ka Võru rajoonis, kus töötasu on 14,9%, tööviljakus aga 11,4% võrra madalam, tööviljakuse ja töötasu suhe 3,6% võrra kõrgem vabariigi vastavatest keskmistest näitajatest. Selleski rajoonis on madala tööviljakuse ja töötasu olulisteks põhjusteks suhteliselt halvad tootmistingimused.

Näiteks Viljandi rajooni kolhoosides on praegu töötasu kolhoosnike suhteliselt vähese tööaktiivsuse juures kõrgem kui Võru rajooni majandites peamiselt selle arvel, et paremais looduslikes tingimustes asuvatelt Viljandi majanditelt ei lähe diferentsiaalrent vajalikul määral riigi käsutusse.

Rakvere rajooni kolhoosides ületab töötasu 11,2%, tööviljakus aga 15,1% võrra vabariigi vastavad keskmised näitajad, kusjuures suhteliselt madalama töötasu tõttu on tööviljakuse ja töötasu suhe 3,1% võrra suurem vabariigi keskmisest. Antud juhul tuleb arvestada Rakvere rajooni põllumaade suhteliselt kõrget boniteeti kui kõrgema tööviljakuse objektiivset tegurit. Seepärast ei saa siin rääkida töötasu kasvu põhjendamatu mahajäämisest tööviljakuse tõusust.

Võrreldes rajoonidevaheliste erinevustega on majanditevahelised põllumaade boniteedi erinevused tunduvalt suuremad.

Tabel 2

EESTI NSV KOLHOOSIDE RÜHMITAMINE KOGUTULU JÄRGI
UHE INIMPÄEVA KOHTA

Rühm	Kogutulu inimpäeva kohta, rbl.	1963. a.		1964. a.		1965. a.	
		kolhooside arv	kolhooside kogu- arvust, %	kolhooside arv	kolhooside kogu- arvust, %	kolhooside arv	kolhooside kogu- arvust, %
I	1,5	8	1,4	—	—	—	—
II	1,5—2,0	19	3,4	—	—	—	—
III	2,0—3,0	161	28,5	34	6,6	—	—
IV	3,0—4,0	202	35,8	158	30,9	9	1,9
V	4,0—5,0	120	21,2	198	38,7	79	16,8
VI	5,0—6,0	42	7,4	84	16,4	155	33,0
VII	6,0—8,0	13	2,3	27	5,2	194	41,4
VIII	8,0—10,0	—	—	9	1,8	27	5,8
IX	üle 10,0	—	—	2	0,4	5	1,1
Kokku:		565	100,0	512	100,0	469	100,0

Aastail 1963—1965 vaatluse all olnud 237 kolhoosi põllumaaade keskmise hinde erinevuse amplituud oli 107%.*

Sama võib täheldada ka tööviljakuse tasemete erinevustes. Rajoonidevaheliste erinevuste amplituud kolhooside tööviljakuses oli 1965. a. 30%, vastav majanditevaheline näitaja aga 237.** Olulisi erinevusi kolhooside tööviljakuse tasemes kinnitavad ka tabelis 2 toodud andmed.

Tabelist 2 järeldub, et tööviljakuse Eesti NSV kolhoosides on tõusnud, sest kõrgemate rühmade osatähtsus (rühmitamisaluseks võeti kogutulu ühe inimpäeva kohta) on suurenenud madalamate rühmade osatähtsuse vähenemise arvel. Seejuures ei ole märkimisväärselt vähenenud tööviljakuse diferentseerumine. Nii 1963. a. kui ka 1965. a. esines ligikaudu viiekordne erinevus tööviljakuse taseme äärmistes rühmades.

Kuigi töötasu peab sõltuma tööviljakusest, on lubamatu, et objektiivsetest teguritest tingitud keskmisest ühiskondlikust tööviljakusest madalama tasemega kaasneks ühiskondlikult vajalikust tasemest madalam töötasu. Kuna töötajate isiklik ja ühiskondlik tarbimine on laiendatud taastootmise lahutamatu komponent, siis põhjendamatud erinevused töötajate tarbimise tasemes soodustavad disproportsioonide tekkimist taastootmisprotsessis. Paremates looduslik-majanduslikes tingimustes asuvad majandid saavutavad tööviljakuse, mis võimaldab neil teha maasse täiendavaid töö ja tootmisvahendite mahutusi ning tööviljakuse suhteliselt kõrgema kasvutempo kaudu veelgi süvendada põllumajandusliku tootmise taseme erinevusi koos sellest tulenevate sotsiaal-majanduslike tagajärgedega. Nii-moodi tekkinud erinevused akumulatsiooni ja töötasu tasemes ei ole kooskõlas kõikidele majanditele võimalikult võrdsete taastootmistingimuste loomisega, s. t. rikutakse sotsialistlikku jaotusprintsipi — võrdne tasu võrdse töö eest. Seepärast on nii teoreetilise kui praktilise tähtsusega nende objektiivsete looduslik-majanduslike faktorite leidmine, mis oluliselt mõjutavad tööviljakuse diferentseerumist. On vajalik hinnata nende faktorite osatähtsust kvantitatiivselt ning kvalitatiivselt, selgitades faktorite kogumõju tööviljakuse varieeruvusele. See on vajalik mitte ainult kolhoosidele võrdsemate taastootmistingimuste loomiseks, vaid ka tööviljakuse kasvureservide väljaselgitamiseks.

Tööviljakust mõjutavate looduslik-majanduslike faktorite vastastikuste seoste uurimiseks võeti vaatluse alla Eesti NSV 237 kolhoosi (51% vabariigi kolhoosidest) kolme aasta keskmised andmed. Tööviljakuse põhinäitajana kasutati kogutulu ühe

* Paide rajooni Aravete kolhoosi põllumaa keskmine hinne oli 63,6 palli, Hiiumaa rajooni «Kungla» kolhoosis aga 30,7 palli.

** Põlva rajooni «Võidu» kolhoosis oli kogutulu ühe inimpäeva kohta 1965. a. 11,63 rubla, Jõgeva rajooni «Sädeme» kolhoosis aga 3,45 rbl.

inimpäeva kohta, täiendava näitajana puhastulu ühe inimpäeva kohta. Koostati matemaatiline mudel aastaaruannete ja raamatupidamise andmete põhjal arvatud 24 analüütilisest näitajast. Korrelatsioonanalüüsi arvutused tehti Tartu Riikliku Ülikooli arvutuskeskuses. Regressioonivõrrandite* arvutamiseks kasutati matemaatilisest statistikast tuntud vähimruutude printsiipi. Alljärgnevalt esitame töös püstitatud ülesannete lahendamisel kasutatud valemid.³⁶

Paaris korrelatsiooni kordaja**:

$$r_{ij} = \frac{\sum_{kl=1}^n (x_{ik} - \bar{x}_i) (x_{jk} - \bar{x}_j)}{\sqrt{\sum_{k=1}^n (x_{ki} - \bar{x}_i) \sum_{l=1}^n (x_{jl} - \bar{x}_j)}}, \text{ kus}$$

n — kolhooside arv väljavõtus;

x_i — i -ndas faktor;

x_j — j -ndas faktor.

Mitmese korrelatsiooni kordaja:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum_{k=1}^n (y_k - \hat{y}_k)^2}{\sum_{k=1}^n (y_k - \bar{y})^2}}, \text{ kus}$$

\hat{y} — regressioonivõrrandiga määratud funktsiooni väärtused.

* Regressioon on funktsioon, mis võimaldab ühe tunnuse väärtuse järgi arvutada temaga korrelatiivses seoses oleva teise tunnuse keskmise väärtuse.

Regressioonivõrrand väljendab resultatiivse tunnuse keskmise väärtuse sõltuvust resultaati mõjutavate faktorite väärtusest.

³⁶ Я. М. Лукомский, Теория корреляции и ее применение к анализу производства. Москва, 1961; Ф. Миллс, Статистические методы. Госстатиздат, Москва, 1958; Ф. Эгермайер, В. Грузин, В. Влах, Основы статистики. Госстатиздат, Москва, 1961; Б. Л. ван дер Варден, Математическая статистика. Изд. иностранной литературы, Москва, 1960; Дж. У. Снедекор, Статистические методы в применении к исследованиям в сельском хозяйстве и биологии. Изд. с/х литературы, журналов и плакатов, Москва, 1961; Э. Хеди, Д. Диллон, Производственные функции в сельском хозяйстве. Изд. «Прогресс», Москва, 1965.

** **Korrelatsioonikordaja** — oma vahel sõltuvate suuruste seose tugevuse näitaja. Lineaarse seose korral on kordaja ± 1 , funktsionaalse seose puudumisel on kordaja 0.

Mitmese korrelatsiooni kordaja — resultaati määrava mitme faktori seose tugevuse näitaja.

Regressioonivõrrandi β -kordaja:

$$\beta_i = b_i \sqrt{\frac{\sum_{k=1}^n (x_{ik} - \bar{x}_i)^2}{\sum_{k=1}^n (y_k - \bar{y})^2}}$$

Regressioonikordaja:

$$b_i = \frac{\sum_{k=1}^n (x_{ik} - \bar{x}_i) (y_k - \bar{y})}{\sum_{k=1}^n (x_{ik} - \bar{x}_i)^2}$$

Standardhälve*:

$$S_x = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}}$$

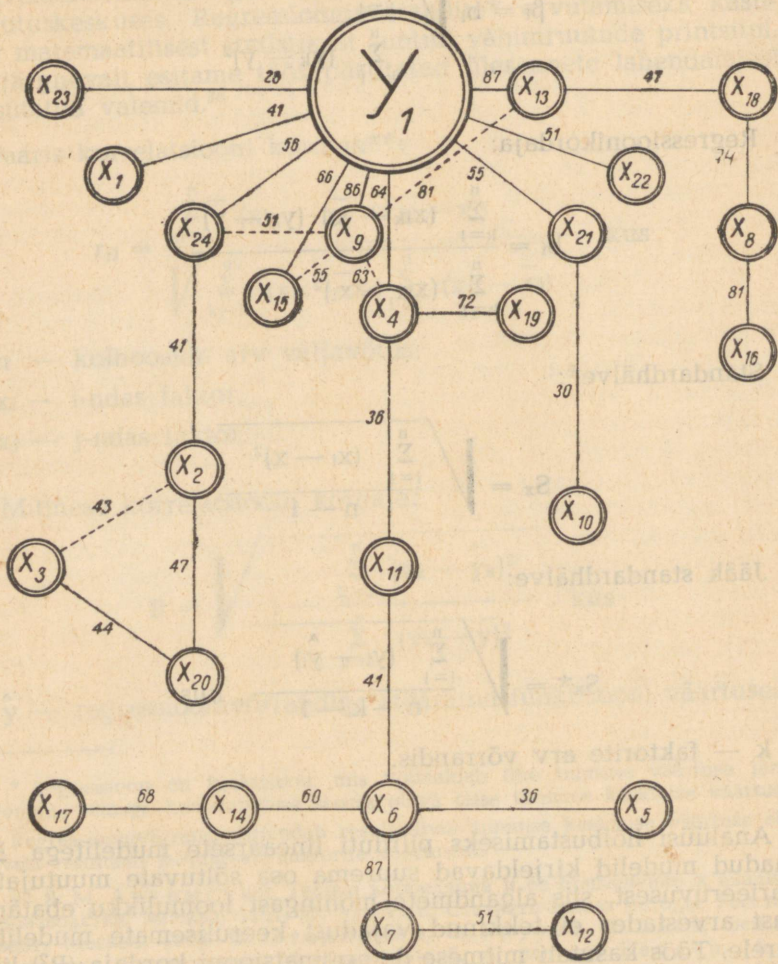
Jääk standardhälve:

$$S_{x^*} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2}{n - k - 1}}, \text{ kus}$$

k — faktorite arv võrrandis.

Analüüsi hõlbustamiseks piirduti lineaarsete mudelitega. Et saadud mudelid kirjeldavad suurema osa sõltuvate muutujate varieeruvusest, siis algandmete mõningast loomulikku ebatäpsust arvestades ei tekkinud vajadust keerulisemate mudelite järele. Töös kasutati mitmese determinatsiooni kordaja (R^2) liigendamist osamõjude summaks. See näitab selgemalt, millised mõjufaktorid on iseseisvad, millised mõjuvad ainult teiste mõjufaktorite kaudu. Lahutuse saamiseks kasutati algebralisi samasusi:

* **Standardhälve** iseloomustab tunnuse üksikute väärtuste keskmist hälbi- mist nende aritmeetilisest keskmisest.

————— Maksimaalne korrelatsioonitee
 - - - - - Täiendavad olulised korrelatsioonid

Joonis 2. Eesti NSV kolhoosides töoviljakust mõjutavate faktorite maksimaalne korrelatsioonitee.

LINEAARSETE KORRELATSIOONIKORDAJATE MAATRIKS

*	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	X ₁₆	X ₁₇	X ₁₈	X ₁₉	X ₂₀	X ₂₁	X ₂₂	X ₂₃	X ₂₄	y ₁	y ₂
X ₁	*	130	135	270	104	161	282	082	384	227	221	239	376	035	328	-037	046	252	176	-050	240	221	161	405	412	321
X ₂	130	*	430	174	119	156	150	158	150	179	176	-020	153	222	-081	143	057	120	-372	-470	088	-022	064	412	089	036
X ₃	135	430	*	398	173	321	353	089	420	070	331	108	323	278	184	-020	-094	197	105	445	094	112	-058	116	352	268
X ₄	270	174	398	*	088	053	153	158	626	171	357	014	476	058	448	036	-069	304	715	-144	312	309	154	356	635	576
X ₅	104	119	173	088	*	360	243	153	045	302	485	-106	-159	319	077	068	-052	147	-073	-045	099	106	-090	-084	-120	-098
X ₆	161	156	321	053	360	*	871	194	079	194	310	411	-017	604	107	103	212	208	-077	138	131	030	-038	077	036	053
X ₇	282	150	353	153	243	871	*	205	244	197	308	511	194	492	183	058	193	296	029	159	196	129	-039	252	230	211
X ₈	082	158	089	158	153	194	205	*	195	205	069	-093	290	180	125	812	126	739	-025	-134	331	185	132	280	250	282
X ₉	384	150	420	626	045	079	244	195	*	225	332	118	805	038	552	074	003	392	382	006	480	450	236	513	859	704
X ₁₀	227	179	070	171	302	194	197	205	225	*	211	-058	135	113	102	142	033	208	006	-160	302	067	141	290	163	105
X ₁₁	221	176	331	357	483	310	308	069	332	211	*	037	131	232	311	-034	-023	247	133	-012	247	238	090	180	233	216
X ₁₂	239	-020	108	014	-106	411	511	-093	118	-058	037	*	091	039	079	-179	109	-060	029	111	113	029	-026	184	110	081
X ₁₃	376	153	323	476	-159	-017	194	290	805	135	131	091	*	-041	444	127	-005	468	286	010	466	428	203	531	874	683
X ₁₄	035	222	278	058	319	604	492	180	038	113	232	039	-041	*	043	144	676	139	-087	048	121	-005	089	-026	-018	054
X ₁₅	328	-081	184	448	077	107	183	125	552	102	311	079	444	043	*	003	034	275	407	075	396	435	152	258	659	686
X ₁₆	-037	143	-020	036	068	103	058	812	074	142	-034	-179	127	144	003	*	108	404	-060	-158	158	045	159	111	082	116
X ₁₇	046	057	-094	-069	-052	212	193	126	003	033	-023	109	-005	676	034	108	*	034	-136	-123	228	-024	217	076	012	105
X ₁₈	252	120	197	304	147	208	296	739	392	208	247	-060	468	139	275	404	034	*	101	-070	403	282	098	449	464	443
X ₁₉	176	-372	105	715	-073	-077	029	-025	382	006	133	029	286	-087	407	-060	-136	101	*	240	130	193	077	038	453	427
X ₂₀	-050	-470	445	-144	-045	138	159	-134	006	-160	-012	111	010	048	075	-158	-123	-070	240	*	-158	-005	-151	-392	034	018
X ₂₁	240	088	094	312	099	131	196	331	480	302	247	113	466	121	396	158	228	403	130	-158	*	353	293	422	546	502
X ₂₂	221	-022	112	309	106	030	129	185	450	067	238	029	428	-005	435	045	-024	282	193	-005	353	*	238	308	505	489
X ₂₃	161	064	-058	154	-090	-038	-039	132	236	141	090	-026	203	089	152	159	217	098	077	-151	293	238	*	225	277	262
X ₂₄	405	412	116	356	-084	077	252	280	513	290	180	184	513	-026	258	111	076	449	038	-392	422	308	225	*	562	514
y ₁	412	089	352	635	-120	036	230	250	859	163	233	110	874	-018	659	082	012	464	453	034	546	505	277	562	*	891
y ₂	321	036	268	576	-098	053	211	282	704	105	216	081	683	054	686	116	105	443	427	018	502	489	262	514	891	*

X ₁	— põllumaa hinne;
X ₂	— põhivahendid 100 inimpäeva kohta;
X ₃	— aktiivsed põhivahendid 100 inimpäeva kohta;
X ₄	— käibevahendid 100 inimpäeva kohta;
X ₅	— põllumaad 100 inimpäeva kohta;
X ₆	— traktoristide protsentuaalne osa täistöövõimelistest kolhoosnikest (s. o. tinglikest töövõimelistest);
X ₇	— mehhanisaatorite protsentuaalne osa täistöövõimelistest kolhoosnikest (s. o. tinglikest töövõimelistest);
X ₈	— meeste protsentuaalne osa täistöövõimelistest kolhoosnikest (s. o. tinglikest töövõimelistest);
X ₉	— tootmiskulud 100 inimpäeva kohta;
X ₁₀	— orgaanilised väetised 100 inimpäeva kohta;
X ₁₁	— mineraalväetised 100 inimpäeva kohta;
X ₁₂	— töötatud inimpäevi töövõimelise kolhoosniku kohta;
X ₁₃	— töötasu inimpäeva kohta;
X ₁₄	— töötatud masinpäevi 100 inimpäeva kohta;
X ₁₅	— akumulatsiooni protsentuaalne osa kogutulust;
X ₁₆	— töövõimeliste kolhoosnike protsentuaalne osa tinglikest töövõimelistest kolhoosnikest;
X ₁₇	— töötatud masinpäevi ühe füüsilise traktori kohta;
X ₁₈	— meeste protsentuaalne osa kolhoosiliikmete arvust;
X ₁₉	— käibevahendite protsentuaalne osa põhi- ja käibevahendite summast;
X ₂₀	— aktiivsete põhivahendite protsentuaalne osa põhi- ja käibevahendite summast;
X ₂₁	— traktorite aasta keskmine tootlus pehmekünni ha-tes 15 hj. traktori kohta;
X ₂₂	— keskmise ja kõrgema toitumusega veiste protsentuaalne osa riigile müüdud veistest (eluskaalus);
X ₂₃	— peekoni- ja rasvanuumas sigade protsentuaalne osa riigile müüdud sigadest (eluskaalus);
X ₂₄	— põhi- ja käibevahendite summa 100 ha põllumajandusmaa kohta;
y ₁	— kogutulu ühe inimpäeva kohta;
y ₂	— puhastulu ühe inimpäeva kohta.

$$a) R_y^2 = \sum_{i,j=1}^n \beta_i^2 + \sum_{i,j=1}^n \beta_i \beta_j r_{ij}$$

$$b) R_y^2 = \sum_{i=1}^n \beta_i r_{yi}$$

Väljavõtu (237 kolhoosi) representatiivsuse selgitamiseks tehti spetsiaalne arvutus, kusjuures väljavõtu järgi määratud üldkogumi keskmise usaldatavuspiiride leidmiseks kasutati valemite:

$$\bar{x}_i - E \leq \bar{x}_j \leq \bar{x}_i + E, \text{ kus}$$

\bar{x}_i — väljavõtu keskmine;

\bar{x}_j — vabariigi keskmine;

E — väljavõtu piirviga.

Tabelis 3 esitatakse arvutustulemused tõenäosusega 0,954, millele vastab tõenäosuskordaja $t = 2$.

Kuna vabariigi keskmised näitajad on usaldatavuspiirides, võib teha järelduse, et antud väljavõtt (237 kolhoosi) iseloomustab üldkogumit küllaldase täpsusega.

Lineaarsete korrelatsioonikordajate maatriksist (tabel 4 ja joonis 2)³⁷ selgub, et tööviljakuse varieerumisega on tihedamini seotud järgmised faktorid: tootmiskulud, töötasu, akumulatsiooni osatähtsus kogutulus, põhi- ja käibevahendite summa, traktorite aasta keskmine tootlus pehmekünni hektarites, veiste toitumus, meeste osatähtsus kolhoosiliikmete arvus, käibevahendite osatähtsus põhi- ja käibevahendite summas, põllumaa hinne. Mitmese regressiooni võrrandisse osutus põhjendatuks võtta järgmised faktorid: põllumaa hinne — x_1 , tööjõuga kindlustatus (mille näitajaks võeti põllumaa suurus inimpäeva kohta) — x_5 , tootmiskulud — x_9 , akumulatsiooni protsentuaalne osa kogutulust — x_{15} , meeste protsentuaalne osa kolhoosiliikmete arvust — x_{18} , käibevahendite protsentuaalne osa põhi- ja käibevahendite summast — x_{19} , traktorite aasta keskmine tootlus — x_{21} , põhi- ja käibevahenditega kindlustatus — x_{24} . Teiste faktorite lisamine võrrandisse ei tõstnud oluliselt mitmese korrelatsiooni kordajat.

Tööviljakuse sõltuvust põhilistest faktoritest iseloomustavad mitmese regressiooni võrrandid.

³⁷ Л. Выханду, Об исследовании многопризнаковых биологических систем. Применение математических методов в биологии, III изд. ЛГУ, 1967, mille järgi maksimaalne korrelatsioonitee on n punkti seostatus $n-1$ seosega nii, et seosjoontele vastavate korrelatsioonikordajate absoluutsumma oleks maksimaalne.

Tabel 3

VALJAVÖTU KESKMISTE REPRESENTATIIVSUS

Töövõljalikus ja seda mõjutavate peamised faktorid	Väljavõtu keskmine	Väljavõtu piirviga	Usaldatavuspiirid		Vabariigi keskmine	Hälve
x_1	48,6	0,8	$\bar{x}_1 \leq 47,8$	$\leq 49,4$	47,8	-0,8
x_5	2,2	0,1	$\bar{x}_5 \leq 2,1$	$\leq 2,3$	2,3	+0,1
x_9	763,5	14,2	$\bar{x}_9 \leq 749,3$	$\leq 777,7$	770,0	+6,5
x_{13}	296,0	6,2	$\bar{x}_{13} \leq 289,8$	$\leq 302,2$	297,0	+1,0
x_{15}	27,5	0,8	$\bar{x}_{15} \leq 26,7$	$\leq 28,3$	28,0	+0,5
x_{18}	23,5	0,7	$\bar{x}_{18} \leq 22,8$	$\leq 24,2$	23,6	+0,1
x_{19}	25,5	0,7	$\bar{x}_{19} \leq 24,8$	$\leq 26,2$	25,2	-0,3
y_1	466,3	13,2	$\bar{y}_1 \leq 453,0$	$\leq 479,4$	453,0	-13,3
y_2	177,5	9,3	$\bar{y}_2 \leq 168,2$	$\leq 186,8$	170,0	-7,0

Mitmese regressiooni võrrand standardiseeritud ühikutes väljendub*:

$$\begin{aligned} \frac{y_1 - 466,3}{101,7} = & 0,0383 \frac{x_1 - 48,6}{6,25} - 0,175 \frac{x_5 - 2,24}{0,680} + \\ & + 0,545 \frac{x_9 - 763,5}{109,6} + 0,218 \frac{x_{15} - 27,4}{5,91} + 0,108 \frac{x_{18} - 23,5}{5,06} + \\ & + 0,108 \frac{x_{19} - 25,5}{5,42} + 0,107 \frac{x_{21} - 330,0}{78,6} + \\ & + 0,0983 \frac{x_{24} - 37955,7}{12400,6} \end{aligned}$$

kus y_1 on kogutulu ühe inimpäeva kohta.

Mitmese regressiooni võrrandi kordaja $R = 0,928$ ja mitmese determinatsiooni kordaja $R^2 = 0,861$.

Siit järeldub, et valitud faktorid kirjeldavad tööviljakuse üldisest varieeruvusest 86,1%. Tabelist 5 on näha üksikute faktorite suhtelised puhasmõjud ja interaktsioon teiste faktoritega. Selgub, et tööviljakuse üldisest varieeruvusest 29,7% on kirjeldatav erinevustega tootmiskulude tasemes. Lisades tootmiskulude interaktsiooni teiste faktoritega (34%), ulatub tootmiskulude kogumõju tööviljakuse tasemete varieeruvuses 63,7%-ni. Tunduvalt vähem, ent siiski mõjutavad iseseisvalt tööviljakuse varieeruvust sellised faktorid, nagu akumulatsiooni osatähtsus kogutulus, tööjõuga kindlustatus, meeste osatähtsus kolhoosiliikmete arvus, käibevahendite osatähtsus põhi- ja käibevahendite summas, traktorite tootlus, põhi- ja käibevahenditega kindlustatus.

Põllumaa hinde erinevusele langeb 3,2% tööviljakuse varieeruvusest, kusjuures maahinde mõju avaldub peamiselt teiste faktorite kaudu. See kinnitab veel kord seisukohta taastootmises looduslike faktorite üleminekust majanduslikeks faktoriteks. Seepärast ei kajasta põllumaa hinde suhteliselt väike kvantitatiivne osatähtsus tööviljakust mõjutavate faktorite struktuuris kaugeltki põllumaa hinde tegelikku tähtsust. Tuleb arvestada ka seda, et loodusliku viljakuse kasvuga põllumaa hinde mõju

* Kogutulu ja töötasu on tihedas vastastikuses seoses. Ei ole võimalik kvantitatiivselt selgitada, kui palju nad vastastikku teineteist määravad. Seepärast on töötasu võrrandist välja jäetud.

EESTI NSV KOLHOOSIDES TÖÖVILJAKUSE VARIERUVUUST TINGIVATE FAKTORITE MÕJU (PROTSENTIDES)*

Faktorid	Faktorite mõjud											
	Põllumaa hinne	Tööjõuga kindlustatus	Tootmiskulude tase	Akumulatsiooniosatähisus kogutulus (%)	Meeeste % kolhoosiliikmetele arvust	Käibevahendite % põhi- ja käibevahendite summast	Traktorite aasta keskmine lootlus	Põhi- ja käibevahenditega hindlatus	koosmõju	suheline puhasmõju	kogumõju	
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂
X ₁	·											
X ₂	-0,1	·										
X ₃	1,6	-0,9	·									
X ₄	0,6	-0,6	13,1	·								
X ₅	0,2	-0,6	4,6	1,3	·							
X ₆	0,2	0,3	4,5	1,9	0,2	·						
X ₇	0,2	-0,4	5,6	1,9	0,9	0,3	·					
X ₈	0,3	0,3	5,5	1,1	1,0	0,9	·					
X ₉	3,0							0,3	0,2			
X ₁₀	-2,0							0,3	-0,4			
X ₁₁	34,0							5,6	5,6			
X ₁₂	19,3							1,9	1,9			
X ₁₃	7,6							0,9	0,9			
X ₁₄	7,5							0,3	0,3			
X ₁₅	9,4							·	·			
X ₁₆	9,2							0,1	0,9			
X ₁₇	·							·	·			
X ₁₈	·							·	·			
X ₁₉	·							·	·			
X ₂₀	·							·	·			
X ₂₁	·							·	·			
X ₂₂	·							·	·			
X ₂₃	·							·	·			
X ₂₄	·							·	·			

* Tööviljakuse näitaja — kogutulu ühe inimpäeva kohta.

suureneb.³⁸ Ü. Vanaaseme 1961. a. andmete kohaselt kõlvikute kvaliteedi tõusuga ühe palli võrra üle keskmise hinde (31,4 palli) suureneb puhastulu kõlvikute hektari kohta keskmiselt 19 kopikat, 40-pallilise hinde korral aga 90 kopikat.

Läti NSV majandusteadlaste uurimused näitavad, et põllumaa hinde mõju põllumajandusliku tootmise efektiivsust kujundavate faktorite struktuuris suureneb oluliselt aastatel, mil põllumajanduslikuks tootmiseks on paremad meteoroloogilised tingimused.³⁹

Olemasolevad maahinded ei vasta veel täielikult majandusliku analüüsi nõuetele, sest laiemas mastaabis on hinnatud ainult põllumaad, pealegi põllumaa praegused hinded ei kajasta tootmiskulude ja -tingimuste erinevusi. Parema ülevaate annaksid põllumajandusmaade hinded, kuid neid hindeid on vaid vähesel arvul majandeist.

Katselised eriuurimused korrelatsioonimeetodil näitavad, et seos tootmistingimuste kompleksse majandusliku hinde ja kogutoodangu vahel on tugevam ($r = 0,870$) kui mullaviljakuse boniteedi ja kogutoodangu vahel ($r = 0,510$).⁴⁰

Korrelatsioonanalüüsil võeti tööjõuga kindlustatuse näitajaks põllumaa suurus inimpäeva kohta, mis on pöördvõrdelises sõltuvuses tööjõuga kindlustatuse mõistega, s. t. mida rohkem on põllumaad inimpäeva kohta, seda madalam on tööjõuga kindlustatus ja vastupidi. Analoogiline sõltuvus on ka tööviljakuse ja tööjõuga kindlustatuse vahel. Sellest on tingitud regressioonivõrrandi vastava kordaja miinusmärk, mille tagajärjel väheneb ühele protsendile tööjõuga kindlustatuse kogumõju tööviljakust mõjutavate faktorite struktuuris, vaatamata sellele, et nimetatud faktori suhteline puhasmõju on 3%. Ilmselt on tööjõuga kindlustatuse mõju mõnevõrra suurem sellest kvantitatiivsest tulemusest, mida andis matemaatiline analüüs. Meie arvates on antud juhul sisuliselt õigem hinnata nimetatud faktori osatähtsust ilma miinusmärgita. Sel juhul seletub tööviljakuse varieerumisest 5% tööjõuga kindlustatuse mõjufaktoriga, millele lisandub tööjõu struktuuri mõju 8,8%.

Kuigi tööjõuga kindlustatuse paaris korrelatsiooni kordaja oli väga madal ($r_{y_1 x_5} = -0,12$), suurendas nimetatud faktori regressioonivõrrandisse lisamine mitmese korrelatsiooni kordaja 0,886-lt 0,903-le, s. o. 0,017 võrra. Käibevahenditega kindlustatus, mille paaris korrelatsiooni kordaja oli suhteliselt kõrge ($r_{y_1 x_4} = 0,635$), ei pääsenud aga üldse mitmese regressiooni

³⁸ Ю. Я. Ванаасеме, Некоторые вопросы распределения чистого дохода колхозов. Диссертация, Тарту, 1964, lk. 75.

³⁹ Л. М. Лидумс, Математические способы исчисления дифференциального дохода в колхозах. Изд. «Экономика», Москва, 1965.

⁴⁰ R. Hagelberg, Põllumajandusettevõtete majandusliku analüüsi alused (Eesti NSV materjalide alusel). Dissertatsioon, Tartu, 1966, lk. 263 ja 638.

võrrandisse, kusjuures käibevahendite summa ja tootmiskulude vahel oli suhteliselt tihe seos ($r_{x_4 x_9} = 0,63$). Siit järeldub: 1) paaris korrelatsiooni kordajaid võib kasutada argumentidevaheliste seoste iseloomustamiseks, aga mitte alati analüütiliste argumentide kvantitatiivse mõju hindamiseks funktsiooni varieeruvusele, nagu seda teevad mõned majandusteadlased,⁴¹ 2) on võimalik selgitada, millistel argumentidel on iseseisev tähtsus, millised väljenduvad teiste argumentide mõju kaudu (nn. varjatud faktorite mõju). Meie näidetes on tööjõuga kindlustatusel otsene mõju tööviljakuse tasemete varieeruvusele, käibevahenditega kindlustatuse mõju avaldub aga teiste faktorite, eelkõige tootmiskulude kaudu. Paaris korrelatsiooni kordajate kasutamisel võivad üldised seaduspärasused varjutada nähtuste seesmisi spetsiifilisi seaduspärasusi.

Mitmese regressiooni võrrand naturaälühikutes väljendub:

$$y_1 = -174 + 0,622x_1 - 26,2x_5 + 0,506x_9 + 3,75x_{15} + \\ + 2,18x_{18} + 2,03x_{19} + 0,139x_{21} + 0,00081x_{24}, \text{ kus}$$

$$y_1 = 466,3 \text{ rubla; } S_{y_1} = 101,7; S_{y_1}^* = 38,5$$

$$y_1 = 0,796x_9 - 141,8$$

$$\frac{y_1 - 466,3}{101,7} = 0,858 \frac{x_9 - 763,5}{109,6}$$

Võrrandist selgub, et tootmiskulude suurenemisele ühe rubla võrra üle keskmise vastab 1963.—1965. aasta andmete kohaselt keskmiselt 80 kopikat kogutulu kasvu ühe inimpäeva kohta (tingimusel, et teised faktorid jäävad muutumatuteks).

Kasutades tööviljakuse näitajana puhastulu ühe inimpäeva kohta, saime mitmese regressiooni võrrandi:

$$\frac{y_2 - 177,5}{71,0} = -0,109 \frac{x_5 - 2,24}{0,68} + 0,158 \frac{x_9 - 763,5}{109,6} + \\ + 0,165 \frac{x_{13} - 296,0}{47,6} + 0,38 \frac{x_{15} - 27,4}{5,91} + \\ + 0,098 \frac{x_{18} - 23,5}{5,06} + 0,13 \frac{x_{19} - 25,5}{5,42} + \\ + 0,0892 \frac{x_{21} - 330,0}{78,6} + 0,152 \frac{x_{24} - 37955,7}{12400,6}$$

$$R = 0,847$$

$$R^2 = 0,717$$

⁴¹ Л. М. Лидумс, Математические способы исчисления дифференциального дохода в колхозах. Изд. «Экономика», Москва, 1965.

Tabel 6

EESTI NSV KOLHOOSIDES TÖÖVLJAKUSE VARIERUVUST TINGIVATE
FAKTORITE MÕJU (PROTSENTIDES)*

Faktorid	Tööõuga kind- lustatus	Töömiskulude tase	Töötasu (100 inim- päeva kohta)	Akumulaatsiooni osatähtsus kogu- tulus (%)	Meeste % kol- hoosiliikmete arvust	Käibevahendite % põhi- ja käibe- vahendite sum- mast	Traktorite aasta keskmine tootlus	Faktorite mõju			
								Põhi- ja käibe- vahenditega kind- lustatus	koosmõju	suhteline pu- hasmõju	kogumõju
X_5	X_5	X_9	X_{13}	X_{15}	X_{18}	X_{19}	X_{21}	X_{24}	X_{24}	X_{21}	X_{24}
X_5	.	-0,2	0,6	-0,6	-0,3	-0,2	-0,2	0,3	-0,6	1,2	0,6
X_9	-0,2	.	4,2	6,7	1,3	1,6	1,4	2,5	17,5	2,5	20,0
X_{13}	0,6	4,2	.	5,6	1,5	1,2	1,4	2,6	17,1	2,7	19,8
X_{15}	-0,6	6,7	5,6	.	2,0	4,0	2,7	3,0	23,4	14,4	37,8
X_{18}	-0,3	1,3	1,5	2,0	.	0,3	0,7	1,4	6,9	1,0	7,9
X_{19}	-0,2	1,6	4,0	4,0	0,3	.	0,3	0,2	7,4	1,7	9,1
X_{21}	-0,2	1,4	1,4	2,7	0,7	0,3	.	1,1	7,4	0,8	8,2
X_{24}	0,3	2,5	2,6	3,0	1,4	0,2	1,1	.	11,1	2,3	13,4

* Tööviljakuse näitaja — puhastulu ühe inimpäeva kohta.

Võrrandis toodud faktorid kirjeldavad töoviljakuse üldisest varieeruvusest 71,7%. Tabelist 6 selgub, et suurim osa (14,4%) töoviljakuse üldisest varieeruvusest kirjeldub akumulatsiooni protsentuaalse osa erinevustega kogutulus, interaktsioonis teiste faktoritega on mõjuprotsent 23,4, seega kokku 37,8%. Tootmiskulude kogumõju moodustab 20% kõigi tegurite kogumõjust. Edasi järgnevad mõju suuruse järjekorras töötasu, põhi- ja käibevahenditega kindlustatus, käibevahendite protsentuaalne osa põhi- ja käibevahendite summast, traktorite tootlus, meeste protsentuaalne osa kolhoosiliikmete arvust, tööjõuga kindlustatus.

Mitmese regressiooni võrrand naturaälühikutes väljendub:

$$y_2 = -209 - 11,4x_5 + 0,102x_9 + 0,247x_{13} + 4,57x_{15} + \\ + 1,37x_{18} + 1,70x_{19} + 0,0805x_{21} + 0,00087x_{24}$$

$$y_2 = 177,5 \text{ rubla}; Sy_2 = 71,0; Sy_2^* = 38,5$$

$$y_2 = 0,456x_9 - 170,9$$

$$\frac{y_2 - 177,5}{71,0} = 0,704 \frac{x_9 - 763,5}{109,6}$$

Võrrandist selgub, et tootmiskulude suurenemisele ühe rubla võrra üle keskmise vastab keskmiselt 46 kopikat puhastulu kasvu ühe inimpäeva kohta (tingimusel, et teised faktorid jäävad muutumatuteks).

Järelikult sõltub töoviljakus Eesti NSV kolhoosides eelkõige ratsionaalselt tehtud tootmiskuludest ja akumulatsiooni osatähtsusest kogutulus. Suur mõju on ka töötasul. Nagu näitab järgnev analüüs, ei välista akumulatsioonifondi suurendamine töötasu absoluutse taseme kasvu, vaid vastupidi. Kogutulus akumulatsioonifondi vähenemisega kaasneb kolhoosnikute töötasu vähenemine vaatamata sellele, et kogutulus suureneb töötasufondi suhteline osatähtsus.

Et akumulatsioonifondide täiendamine ning sellest tulenevalt töoviljakuse ja töötasu absoluutne tase kannatab just nendes kolhoosides, kus töötasufondi osatähtsus kogutulus on suhteliselt suur, näitavad tabelis 7 toodud andmed.

VI rühma kolhoosides, kus töötasufond moodustas kogutulust üle 80%, on akumulatsioonifond kogutulus 38,5% võrra väiksem kui I rühma kolhoosides. Töötasufondi protsentuaalse osa vähenemisega kogutulus kaasnevad suuremad eraldised ühiskondliku tarbimise fondidesse. Nii eraldati I rühma kolhoosides ühiskondliku tarbimise fondidesse 8,9%, VI rühma kolhoosides aga 3,9% kogutulust. On seaduspärane, et kommunistliku ühiskonna ülesehitamise perioodil suurenevad ühiskondliku tarbimise fondid kiiremini kui isikliku tarbimise fond. Seepärast on

Tabel 7

AKUMULATSIOONIFONDI OSATAHTSUS SÕLTUVALT TÖÖTASUFONDI
 PROTSENTUUAALSEST OSAST EESTI NSV KOLHOOSIDE KOGUTULUS 1964. A.

Kolhooside rühmad	Töötasu- fond kol- hoosi kogutulust, %-des	Kolhoo- side arv	Kogutulu jaotamine, %-des			Kogutulu inimpäeva kohita, rbl.	Võrrelduna VI rüh- maga, %-des	Töötasu inimpäeva kohita, rbl.	Võrrelduna VI rüh- maga, %-des
			tarbimis- fondidesse kokku	sellest töötasuks	akumulat- siooni- fondidesse				
I	kuni 40%	6	47,1	38,2	46,8	10,67	337,7	4,07	154,8
II	40—50%	17	56,9	45,2	36,2	7,40	234,2	3,35	127,4
III	50—60%	114	63,0	56,6	30,2	5,43	171,8	3,07	116,7
IV	60—70%	240	70,1	64,9	23,7	4,44	140,5	2,89	109,9
V	70—80%	109	78,1	73,3	16,8	3,80	120,3	2,79	106,1
VI	üle 80%	26	87,1	83,2	8,3	3,16	100,0	2,63	100,0
Kokku:		512							
Keskmine:			68,5	62,6	25,4	4,69		2,93	

otstarbekas majanduslikult tugevates kolhoosides, kus töötasu on juba saavutanud ühiskondlikult vajaliku taseme, forsseerida esmajoones ühiskondliku tarbimise fondide kasvu, nii et ka isiklik töötasu suureneks, kuid suhteliselt aeglasemalt. Majanduslikult nõrkades kolhoosides tuleb peamine rõhk panna isikliku töötasu suurendamisele. Selline majanduslikult põhjendatud regulatsioon aitaks teataval määral ühtlustada kolhoositootmise taset, luues ulatuslikke võimalusi üldrahvaliku ja kolhooslik-kooperatiivse omandi lähenemisele. Ühiskondliku tarbimise fondide arvel ehitatavad kultuuriasutused, sööklad, lasteasutused ja kolhoosikeskused vähendavad oluliselt põllumajanduskaadri voolavust.

Tabelist 7 nähtub, et tööviljakus on I rühma kolhoosides 3,4 korda, töötasu aga 1,5 korda suurem kui VI rühma kolhoosides. Tööviljakuse ja töötasu suhte järsk suurenemine I ja II rühma kolhoosides näitab, et nendes majandites ei kindlustata töötasu kasvu vastavalt tööviljakuse suurenemisele. On ilmne, et isikliku tarbimise fondi liiga väike osatähtsus ei taga kolhoosnike materiaalse stimuleerimise majanduslikult põhjendatud korraldamist.

Oluline tegur kogutulus vajaliku akumulatsiooniosa kindlustamisel töötasufondi protsentuaalse osa vähenemise, töötasu absoluutse ja suhtelise taseme kasvu juures on tootmiskulutuste efektiivsus. See väljendub kogutulu suurenemises materiaalsete tootmiskulutuste ühe rubla kohta (tabel 8). Korrelatsioonanalüüs näitas, et tööviljakuse diferentseerumist mõjutab tööjõuga kindlustatus ja tööjõu struktuur. Nende kogumõju on matemaatilise analüüsi andmeil ligikaudu 10% kõikide faktorite kogumõjust. Ent akumulatsiooni ja töötasu mitteküllaldane tase paljudes vabariigi kolhoosides tekitab tööjõu voolavust, halvendades sellega tööjõu struktuuri. Vähenevad põhivahendite hulk ja tootmiskulud (võrreldes kolhoosidega, kes tagavad vajaliku akumulatsiooni ja töötasu), väheneb nende majanduslik efektiivsus maa halvema kasutamise tagajärjel. Sellega kaasnevalt võib osa maid jääda põllumajanduslikult kasutamata või alaneb nende kvaliteet.

Tabelis 8 toodud andmed kinnitavad ning täiendavad regressioonivõrrandite abil saadud analüüsitulemusi. Võrreldes I rühma kolhoosidega tehakse IV rühma kolhoosides tootmiskulusid ratsionaalsemalt, mis väljendub suuremas kogutulus tootmiskuludesse mahutatud ühe rubla kohta. See tingib ka kõrgema tööviljakuse IV rühma kolhoosides (ületab I rühma kolhooside tööviljakuse taseme 65,2% võrra).

Suurem osa kogutulust läheb töötasuks nendes kolhoosides, kus töötasu tase on madal. I rühma kolhoosides läheb kogutulust 13,8% võrra rohkem töötasuks kui IV rühma kolhoosides. Kuid samal ajal ületab IV rühma kolhooside töötasu

Tabel 8

TÖÖVILJAKUS JA TÖÖTASU EESTI NSV KOLHOOSIDES 1965. A.
SÕLTUVALT KOGUTULUST MATERIAALSETE TOOTMISKULUDE KOHTA

Rühm	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Kogutulu materiaal- sete toot- miskulude üle rubla kohta, rbl.	Kolhoo- side arv	Kolhoose kogu- arvust, %	Kogutulu inimpäeva kohta, rbl.	Võrrelduna I rüh- maga, %	Töötasu inimpäeva kohta, rbl.	Võrrelduna I rüh- maga, %	Töötasu osatähtsus kogutulus, %	Töövil- jakuse ja töötasu suhe
I	kuni 0,70	18	4,0	4,51	100,0	2,94	100,0	65,1	1,534	
II	0,70—1,00	236	50,0	6,06	133,5	3,49	118,7	57,7	1,736	
III	1,00—1,30	174	37,0	6,31	140,0	3,42	116,3	54,1	1,845	
IV	üle 1,30	41	9,0	7,45	165,2	3,82	129,9	51,3	1,950	
	Kokku:	469								
	Keskmine:		100,0	6,24	138,4	3,47	118,0	56,1	1,798	

I rühma vastava näitaja 29,9% võrra. Ilmselt vabariigi nendes kolhoosides, kus tööviljakuse tase on tunduvalt alla vabariigi keskmist (antud juhul I rühma kolhoosides), määratakse töötasu kindlaks akumulatsioonifondidesse tehtavate eraldiste kärpimise arvel. Kolhoosides, kus töötasu on suhteliselt madal ega ole kooskõlas ühiskondlikult keskmise tööviljakuse tasemega, on akumulatsioonieraldiste mõningane piiramine ajutiselt otsustarbekas. See suurendab kolhoosnikute materiaalsel huvi ühiskondliku tootmise vastu (mis on tööviljakuse tõstmise vajalik tingimus).

II ja IV rühma kolhooside majandusliku tegevuse tulemused näitavad, et akumulatsioonieraldiste protsentuaalne kasv kogutulus ei välista töötasu absoluutse taseme kasvu võimalikkust tingimusel, et tööviljakus tõuseb.

Võrreldes I rühma kolhoosidega kasvab II rühma kolhooside tööviljakus 14,8% võrra kiiremini kui töötasu, ent jääb 5,6% võrra maha kõigi rühmade keskmisest vastavast näitajast (20,4%). Selle põhjuseks on II rühma kolhoosides kõigi kolhoosirühmade keskmiste vastavate näitajatega võrreldes 4,9% võrra madalam tööviljakuse kasv ja 0,7% võrra kõrgem töötasu kasv. Lõppkokkuvõttes kajastub see II rühma kolhooside tööviljakuse ja töötasu suhtes (0,062 võrra madalam vabariigi vastavast keskmisest näitajast).

Võrreldes I rühma kolhoosidega tõuseb III rühma kolhoosides tööviljakus 23,7% võrra kiiremini kui töötasu, ületades 3,3% võrra kõigi rühmade vastava keskmise näitaja. III rühma kolhoosides on tööviljakuse kasv 1,6% võrra suurem kõigi rühmade vastavast keskmisest näitajast. Ent tööviljakuse kasvuga ei kaasne vastav töötasu suurenemine, mis jääb koguni 1,7% võrra maha kõigi rühmade töötasu keskmisest kasvust.

Järelikult 0,047 võrra vabariigi keskmisest kõrgem tööviljakuse ja töötasu suhe on III rühma kolhoosides saavutatud nii materiaalsete tootmiskulutuste efektiivsema kasutamisega kaasnenu kõrgeima tööviljakuse kui ka kolhoosnikute suhteliselt madalama töötasu arvel. Viimati mainitu kinnitab tabel 1 andmeil tehtud järeldust, et paljud vabariigi kolhoosid ei kindlusta töötasu kasvu vastavalt tööviljakuse suurenemisele.

Võrreldes I rühma kolhoosidega ületab IV rühma kolhooside tööviljakuse kasv töötasu kasvu 35,3% võrra ja kõigi rühmade vastava keskmise näitaja 14,9% võrra. Tööviljakuse kasv on IV rühma kolhoosides 26,8% võrra ja töötasu tõus 11,9% võrra suurem kõigi kolhoosirühmade vastavast keskmisest näitajast. Vabariigi keskmisest kõrgemat tööviljakust ja selle kiiremat kasvu, võrreldes töötasu kasvuga, näitab vabariigi keskmisest 0,152 võrra suurem tööviljakuse ja töötasu suhe. Järelikult pöörati suhteliselt vähem tähelepanu kolhoosnikute materiaalsele

stimuleerimisele ka IV rühma kolhoosides, kus tööviljakuse kasvuga ei kaasnenud vajalikul määral töötasu suurenemine.

Kuigi tööviljakuse kasvu majandusseaduse nõue (tööviljakuse peab kasvama kiiremini kui töötasu) on Eesti NSV kolhoosides üldiselt täidetud, ei lähtuta töötasu kehtestamisel mitte alati vabariigi ühiskondlikult keskmise tööviljakuse tasemest ja selle kasvutempost. Ühtlasi selgub, et materiaalsete tootmiskulutuste efektiivsuse tõusuga kaasneb tööviljakuse ja töötasu suhte suurenemine (tingimusel, et töötasu määramisel arvestatakse tööviljakust). See ei ole vastuolus vajaliku akumulatsioonitaseme kindlustamisega, vaid isegi soodustab seda.

Tabelist 9 järeldub, et kolhooside kindlustatus põhi- ja käibevahenditega ning tootmise põhivahendite efektiivsem kasutamine on tihedas seoses tööviljakuse tasemega.* VI rühma kolhoosides oli põhi- ja käibevahenditega kindlustatuse tase 72,2% võrra ning põhivahendite tootlus 98,3% võrra suurem I rühma kolhoosidest. Sellega kaasneb tootmise intensiivistumise suurem efektiivsus väljendub kogutulu suurenemises ühe inim-päeva ja 100 ha põllumaa kohta. IV rühma kolhoosides ületas tööviljakus ligikaudu 2,8 korda ja kogutulu 100 ha põllumaa kohta ligikaudu 3 korda vastavaid näitajaid I rühma kolhoosides. Tööviljakuse edasist kasvu stimuleerib tunduvalt suurem töötasu kõrgema rühma kolhoosides. Tootmisvahenditega parema kindlustatuse ning põhivahendite tootluse suurenemisega kaasneb tööviljakuse ja töötasu kõrgem suhe töötasu absoluutse taseme suurenemise juures tingimusel, et töötasu tõstmisel arvestatakse tööviljakuse kasvu. VI rühma kolhoosides on nimetatud tingimus rikutud, mistõttu tööviljakuse ja töötasu suhe langeb, võrreldes V rühma kolhooside vastava näitajaga.

* Seda seaduspärasust võib väljendada matemaatiliselt:

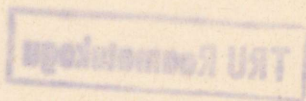
$$\frac{F}{I} \times \frac{K}{F} = \frac{K}{I}, \text{ kus } \begin{array}{l} F \text{ — tootmisvahendid;} \\ I \text{ — inimpäevad;} \\ K \text{ — kogutulu.} \end{array}$$

Meie arvates vajab siinjuures täpsustamist ja ühtlustamist majandusteadlaste poolt kasutatav terminoloogia. Majandusteaduslikus kirjanduses vaadeldakse sageli mõisteid «majanduslikud vahendid» ja «fondid» adekvaatsetena. Ometi on nende mõistete ökonoomiline sisu erinev. Raamatupidamisest on teada, et majanduslikud vahendid kajastavad ettevõtte käsituses olevaid (või ka eemaldatud) materiaalseid ja rahalisi ressursse, kusjuures viimaseid arvestatakse bilansi aktivas. Fondid aga näitavad majanduslike vahendite tekkimise allikaid ja sihipära, kuuludes bilansi passivasse. Majanduslike vahendite ebasihipärane kasutamine rikub tasakaalu fondide ja nende arvel formeeruvate vastavate majanduslike vahendite olemi vahel. Näiteks käibefondide mingi summa ei tähenda mitte alati kaugeltki seda, et ettevõttel ka tegelikult on vastav hulk käibevahendeid. See sõltub täielikult vahendite kasutamise sihipärasusest.

Lähtudes täpsustatud terminoloogiast, kasutasimegi sihikindlalt mõisteid «tootmisvahendid», «põhivahendid», «käibevahendid» (ja mitte mõistet «tootmisfondid»).

TOOVILJAKUSE KASVU JA TOOTMISE INTENSIIVISTAMISE

Rühmad	Kogutulu inim-päeva kohta, rbl.	Kolhooside arv	Kolhoose koguarvust, %	Põhi- ja käibevalendeid 100 ha põllumaa kohta, rbl.	Võrrelduna I rühmaga, %	Keskmine	
						tootmise põhi- vahendite 1000 rbl. kohta, rbl.	võrrelduna I rühmaga, %
1	2	3	4	5	6	7	8
I	3— 4	9	1,9	64 859	100,0	303	100,0
II	4— 5	79	16,8	79 196	122,1	312	103,0
III	5— 6	155	33,0	81 754	126,0	367	121,1
IV	6— 8	194	41,4	90 986	140,3	423	139,6
V	8—10	27	5,8	105 950	163,4	538	177,6
VI	üle 10	5	1,1	111 682	172,2	601	198,3
	Kokku:	469					
	Keskmine:		100,0	86 907	134,0	401	132,3

SEOS EESTI NSV KOLHOOSIDES 1965. A.

kogutulu				Töötasu inimpäeva kohta, rbl.	Võrrelduna I rühmaga, %	Tööviljakuse ja töötasu suhe
100 ha põllumaa kohta, rbl.	võrrelduna I rühmaga, %	inimpäeva kohta, rbl.	võrrelduna I rühmaga, %			
9	10	11	12	13	14	15
14 997	100,0	3,85	100,0	2,53	100,0	1,522
19 144	127,7	4,62	120,0	2,91	115,0	1,588
22 195	148,0	5,56	144,4	3,23	127,7	1,721
28 207	188,1	6,84	177,7	3,68	145,5	1,859
38 556	257,1	8,89	230,9	4,33	171,1	2,053
44 306	295,4	10,57	274,5	5,37	212,3	1,968
25 511	170,1	6,24	162,1	3,47	137,2	1,798

Märkimisväärne tähtsus tööviljakust mõjutavate faktorite süsteemis on tootmise põhivahendite kasutamise efektiivsuse, sealhulgas traktorite tootluse suurendamisel. Korrelatsioonanalüüsi andmeil moodustab traktorite tootluse varieeruvuse kogumõju tööviljakusele 10,5%. Järelikult traktorite tootluse kasv suurendab tunduvalt tööviljakust. See on tihedas seoses tootmise põhivahendite üldise tootluse tõusuga, mis väljendub kogutulu suurenemises tootmise põhivahendite 1000 rubla kohta, s. t. sama põhivahendite hulk annab üha rohkem kogutulu. Tõuseb akumulatsioonieraldiste efektiivsus, tekivad avaramad võimalused vahendite suurendamiseks isiklikuks ja ühiskondlikuks tarbimiseks.

Teiselt poolt võimaldab see suurendada akumulatsioonieraldisi põllumajandusliku tootmise nendesse lülidesse, millele mahajäämus pidurdaks laiendatud taastootmise ning tööviljakuse edasist kasvutempot. Tööviljakuse taseme ja kasvu tempo määrab lõpptulemusena see faktor, mis on miinimumis.

Olgu märgitud, et mitte ainult tootmisvahendite hulk, vaid ka nende struktuur⁴² on suure tähtsusega tööviljakust mõjutav faktor. Korrelatsioonanalüüsi tulemustest järeldub, et põhivahendite suur hulk käibevahendite väikese osatähtsuse juures tootmisvahendite struktuuris ei anna efektiivseid tulemusi. Käibevahendite osatähtsuse kogumõju on 8,7% kõikide faktorite kogumõjust.

Oluline on ka põhivahendite struktuur.⁴³ Aktiivsetesse⁴⁴ põhivahenditesse tehtavate mahutuste suhteliselt suuremat efektiivsust kinnitasid ka korrelatsioonanalüüsi tulemused (tabel 4).

Tabeli 10 andmed näitavad Eesti NSV kolhooside märkimisväärseid reserve tööviljakuse tõstmiseks põhivahendite efektiivsema kasutamise arvel. Mitte ainult suured erinevused äärmiste gruppide vahel (ligikaudu 3 korda), vaid ka üldine suur varieeruvus põhivahendite tootluses tõendab, et tööviljakuse edasine kasv ning kapitaal mahutuste majandusliku efektiivsuse suurendamine sõltub oluliselt olemasolevate reservide võimalikult täielikumast ärakasutamisest vabariigi põllumajanduses.

⁴² Н. Г. Каротамм, Экономическая эффективность капитальных вложений в социалистическом сельском хозяйстве. Москва, 1961.

⁴³ A. Ratt, Põhifondid ja nende kasutamise efektiivsus olenevalt põhifondidega varustatusest. — Põllumajandusökonoomika küsimusi VI, Tallinn, 1966.

⁴⁴ А. А. Гольцов, Экономика и организация производства овощей и картофеля в специализированном совхозе. Москва, 1966, mille järgi aktiivsete põhivahendite hulka kuuluvad: jõu- ja töömasinad ning -seadmed, transpordivahendid, produktiivloomad, maaparanduslikud rajatised ja mitmeaastased istandused. Meie arvates aga on tootmise põhivahendite jaotamine aktiivseteks ja passiivseteks tinglik, sest tootmise kõik põhivahendid võtavad potentsiaalselt tootmisprotsessist aktiivselt osa.

PÕHIVAHENDITE TOOTLUSE JA TÖOVILJAKUSE SEOS
EESTI NSV KOLHOOSIDES 1965. A.

Rühm	Kogutulu tootmise põhivahendite 1000 rbl. kohta, rbl.	Kolhooside arv	Kolhoose koguarvust, %	Kogutulu			
				tootmise põhivahendite 1000 rbl. kohta, rbl.	võrreiduna I rühmaga, %	inimpäeva kohta, rbl.	võrreiduna I rühmaga, %
1	2	3	4	5	6	7	8
I	200—250	11	2,3	243	100,0	4,34	100,0
II	250—300	50	10,6	281	115,6	4,98	114,7
III	300—350	105	22,4	326	134,2	5,51	127,0
IV	350—400	98	20,9	377	155,1	6,06	139,6
V	400—450	88	18,8	424	174,5	6,48	149,3
VI	450—500	51	10,9	473	194,7	6,58	151,6
VII	500—550	36	7,7	523	215,2	7,28	167,7
VIII	550—600	16	3,4	577	237,4	8,15	187,8
IX	üle 600	14	3,0	682	280,7	8,27	190,6
	Kokku:	469					
	Keskmine:		100,0	401	165,0	6,24	143,8

Tabelist 11 selgub, et tootmistingimuste ja tootmise põhivahendite kasutamise efektiivsuse vahel ei ole ranget seaduspärasust. Mitte kõigis objektiivselt paremates tootmistingimustes asuvates rajoonides ei kasutatud tootmise põhivahendeid võrdse efektiivsusega. Vaatamata sellele, et Viljandi rajooni kolhoosid asuvad suhteliselt soodsates tootmistingimustes, saadi nimetatud rajooni majandites kogutulu tootmise põhivahendite 1000 rubla kohta 12,2% vähem vabariigi keskmise tasemega võrreldes. Samal ajal Kingissepa ja Põlva rajoonis kasutati tootmise põhivahendeid vabariigi keskmisest paremini, olgugi et objektiivsete tootmistingimuste järgi oleks võinud oodata vastupidist. See räägib subjektiivsete faktorite oskuslikust kasutamisest Kingissepa ja Põlva rajooni kolhoosides.

Otsene korrelatiivne seos maa kvaliteedi ja tootmise põhi-

vahendite kasutamise efektiivsuse vahel ilmneb Rakvere rajoonis (tabelid 1 ja 11).

Tabel 11

TOOTMISE PÕHIVAHENDITE EFEKTIIVSUS RAJONIDE KAUPA
EESTI NSV KOLHOOSIDES 1965. AASTAL*

Administratiivrajoon	Saadud kogutulu tootmise põhivahendite 1000 rbl. kohta, rbl.	% vabariigi kesk- misest
Kohtla-Järve	535	133,4
Rakvere	468	116,7
Kingissepa	434	108,2
Põlva	430	107,2
Paide	428	106,7
Harju	414	103,2
Võru	402	100,2
Jõgeva	390	97,3
Rapla	383	95,5
Haapsalu**	376	93,8
Tartu	369	92,0
Pärnu	368	91,8
Valga	355	88,5
Viljandi	352	87,8
Vabariigis keskmiselt	401	

Suurim kogutulu tootmise põhivahendite iga 1000 rubla kohta saadi Kohtla-Järve rajoonis, kus vabariigi vastav keskmine näitaja ületati 33,4, Viljandi rajooni tase koguni 51,9% võrra. Kohtla-Järve rajooni kolhoosides kasutati tootmisvajadusteks vabariigi keskmisest rohkem elektrienergiat ja mineraalväetisi, suuremad olid ka põhiliste põllukultuuride saagid. Selline seos ei ole juhuslik, vaid tuleneb tootmise efektiivsuse ja tööviljakuse järjekindlaks suurendamiseks vajalike kõigi mõjufaktorite proportsionaalsest arendamisest. Seepärast ei saa nõustuda majandusteadlastega, kes käsitlevad põhivahenditesse tehtud mahutuste majanduslikku efektiivsust isoleeritult teistest tegu-

* Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse (edaspidi lühendatult ESKV) andmeil.

** Haapsalu rajoon on antud koos Hiiumaa rajooniga, sest neil on ühine põllumajandusvalitsus.

ritest.⁴⁵ Kui suurendatakse ainult üht mõjufaktorit (näiteks tootmisvahendite hulka) teisi tegureid muutmata või muutes neid suhteliselt vähe, siis vahendite tootlus ja tööviljakus vähenevad. Kui aga proportsionaalselt suurendatakse ka teisi mõjufaktoreid, siis tootmisvahendite tootlus ja tööviljakus suurenevad. See on objektiivne seaduspärasus, mis väljendab tööviljakuse kasvu tootmis-tehniliste, sotsiaalmajanduslike ja organisatsioonilis-majanduslike faktorite harmoonilise süsteemi ühtsust. Vastuolude ning disproportsioonide tunnetamine selles ühtses süsteemis ning nende ületamine on tööviljakuse kasvu objektiivne alus. **Järelikult tuleb tööviljakuse kasvu, põhivahendite tootlust, kapitaal-mahutuste efektiivsust ja teisi resultatiivseid näitajaid analüüsida kui tehnilis-majanduslike, sotsiaalmajanduslike ja organisatsioonilis-majanduslike faktorite kompleksse mõju tulemust.** Põllumajanduses tuleb siinjuures veel arvestada looduslike faktoritega. Kõiki neid faktoreid tuleb käsitleda dünaamilistena vastavalt nende ühiskondlik-ajaloolisele arengule.

*

Käesolevas töös esitatust järeldub, et tööviljakus vabariigi kolhoosides on rajooniti väga erinev. See on tingitud ühelt poolt ühesuguste töökulutuste erisugusest tootlikkusest erineva loodusliku viljakuse (mille suhtelist taset antud juhul väljendab põllumaa boniteet) ning asukohaga maatükkidel. Teiselt poolt tekitab tööviljakuse diferentseerumist maasse paigutatud täiendavate töö ja tootmisvahendite mahutuste erinev tootlikkus. Lisaks sellele tuleb arvestada tööviljakust diferentseeriva tegurina erinevusi majanduste juhtimise tasemes, millest oluliselt sõltub tööjõu ja tootmisvahendite kasutamise efektiivsus.

Olulist osa Eesti NSV kolhooside tööviljakuse diferentseerumisel etendavad tootmisvahendite ja tööjõuga kindlustatuse kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed erinevused. Loetletud tegurid tekitavad tööviljakuse süveneva diferentseerumise tendentsi. See on aga vastuolus kolhoositootmise taseme ühtlustamise vajadusega.

Käesoleva töö faktoranalüüsi tulemused kinnitavad nende majandusteadlaste seisukohta, kes väidavad, et taastootmistingimuste ühtlustamiseks ja selle kaudu paremaks töö stimuleerimiseks on vajalik diferentsiaalrent I ja II mobiliseerida suuremalt osalt riigi käsutusse, osa diferentsiaalrendist II (täiendavate mahutuste tegemise stimuleerimiseks) jätta aga seda loonud kollektiivi käsutusse. Otstarbekaks tuleb pidada ettepanekuid kolhoositoodangu hindade diferentseerimiseks loodus-

⁴⁵ Эффективность капитальных вложений в сельское хозяйство. Москва, 1963.

lik-majanduslike tingimuste järgi koos rendimaksusüsteemi sisseseadmisega, mille määrad sõltuksid maa hulgast ja kvaliteedist ning tootmisvahenditega varustatusest. See võimaldaks riigil objektiivselt paremates tingimustes olevate kolhooside diferentsiaalrendist saadavat lisakasumit ümber jaotada objektiivselt halvemates tingimustes olevate majandite edasiviimiseks. Kolhoositootmise taseme ühtlustamisega nimetatud abinõude rakendamisel tõuseb tööviljakuse tase ning kasvutempo mitte ainult põllumajanduses, vaid tootmisvahendite efektiivsema kasutamise arvel suureneb ka ühiskondlik kogutöö viljakus.

objektiveeritakse ja ühtlustatakse kolhooside kasvu võimalusi, mis võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset rendimaksu ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset.

Kasvatuse tõeliseks ühtlustamiseks on vaja ühtlustada kolhooside tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset.

Ühtsustades kolhooside tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset, võimaldab see kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset.

Ühtsustades kolhooside tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset, võimaldab see kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset. See võimaldab kolhoosidele kasutada ühtset tootmisvahendite kasutamise taset ja ühtset tootmisvahendite kasutamise taset.

II

MAJANDUSSUHETE TÄIUSTAMINE JA TÖÖVILJAKUS

TOOTMISVIISI DIALEKTIKA JA TÖÖVILJAKUS

Kehtivad tootmissuhted määravad oluliselt tootlike jõudude arengutempo, tootlike jõudude kasutamise majandusliku efektiivsuse, samuti tööviljakuse kasvutempo ning tootlike jõudude ja tööviljakuse kasvu vahelised proportsioonid. Iseloomustades tootlike jõudude ja tootmissuhete omavahelist seost, kirjutab K. Marx: «...ühiskondlikus tootmises astuvad inimesed teatavasse, paratamatuisse, nende tahtest sõltumatuisse suhetesse — tootmissuhetesse, mis vastavad nende materiaalsete tootlike jõudude teatavale arenemisastmele.»⁴⁶

Seepärast tuleb ühiskondliku tööviljakuse kasvu vaadelda lahutamatus seoses tootlike jõudude ning tootmissuhete täiustamisega. Tootlike jõudude areng on ühiskondliku tööviljakuse suurendamise ja tootmissuhete täiustamise vajalik eeldus ning tingimus. Samal ajal on tootmissuhete parendamine tootlike jõudude täiustamise ning tööviljakuse kasvu tegur, kusjuures tööviljakuse kasv on omakorda tootlike jõudude arendamise ning tootmissuhete täiustamise paratamatu tingimus. Selles õieti väljendubki tootlike jõudude arengu tööviljakuse kasvu ja tootmissuhete täiustamise vastastikuse toime dialektika.

Järelikult tööviljakuse kasvu majandusseadus hõlmab vastastikusel aktiivses toimes tervikuna tootmisviisi. Tootlike jõudude suhteliselt revolutsioonilisem, liikuvam iseloom tingib tootmisviisi erinevate külgede ebaühtlase arengu, mis lõppkokkuvõttes väljendub dialektilises vastuolus tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel. Selles vastuolus peitub tööviljakuse kasvu seesmine allikas, sest tööviljakuse suurendamise võimalused realiseeruvad tootlike jõudude ja tootmissuhete vaheliste vastuolude ületamisega. Seepärast tootmisviisi erinevate külgede **vastuolulise olemuse** sügav mõistmine võimaldab hinnata, kui suure teoreetilise põhjalikkusega on aru saadud tööviljakuse kasvu majandusseaduse objektiivsetest nõuetest ning

⁴⁶ K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd. Tallinn, 1957, lk. 281.

nende täitmise võimalustest. Juba V. I. Lenin rõhutas, et tuleb põhjalikult uurida nähtuste olemuses eksisteerivaid vastuolusid.⁴⁷

Tööviljakuse kasv tootmisviisi eri külgede vaheliste vastuolude lahendamise teel on vastuolu kaudu arenemise objektiivse seaduse spetsiifiline avaldusvorm. Järelikult on see ka sotsialistliku ühiskonna seadus. Põhjalikult erinevad on aga vastuolude olemus ja sellest tulenevalt nende ületamise teed sotsialistlikus ja kapitalistlikus ühiskonnas. Antagonistlikeks klassideks lõhestunud ühiskond välistab vanadest raamidest väljakasvanud tootlike jõudude ja vanade tootmissuhete vahelise vastuolu ületamise ilma konfliktita, selle lahendab sotsiaalne revolutsioon. Ühiskondlikule omandile tuginevas sotsialistlikus majandussüsteemis välistab sotsialismi majandusseaduste toime kapitalistlikule tootmisele iseloomuliku ebapüsiva konjunktuuri, ka pole siin klasse, kes oleksid iganenud tootmissuhete säilitamisest huvitatud. Seetõttu ületatakse sotsialistlikus ühiskonnas tootmisviisi eri külgede vahelised vastuolud rahvamajanduse plaanipärase juhtimise täiustamisega majanduslike hoobade sihikindla ning teaduslikult põhjendatud kompleksse süsteemi baasil.

Kõige selle juures on aga peamine — nagu õpetab marksism-leninism — kindlustada tööliklassi ja talurahva liitu kui kommunismi ülesehitamise vankumatut poliitilist alust. «Tööliste ja talupoegade liit — selle on andnud meile nõukogude võim. Selles on tema jõud. Selles on meie edusammude ja meie lõpliku võidu pant,» kirjutab V. I. Lenin.⁴⁸ Seejuures on sotsialismi tingimustes iseloomulik maa ja linna majanduslike sidemete tugevdamine. Koos tootlike jõudude arenguga täiustuvad ka maa ja linna vahelise majandusliku koostöö vormid. Kõik see on tööviljakuse kasvu aluseks ning samal ajal oluliseks teguriks erinevuste likvideerimisel vaimse ja füüsilise töö, maa ja linna vahel.

Sotsialistliku majanduse arendamise seaduspärasuste arvestamine põhjustab lõppkokkuvõttes ühiskondliku tööviljakuse suhteliselt kiire kasvu. Aastatel 1951—1962 ületas ühiskondliku tööviljakuse kasvutempo Nõukogude Liidus vastava näitaja Ameerika Ühendriikides 3,5, Inglismaal 4,9, Prantsusmaal 2, Kanadas 3,8, Saksa Föderatiivses Vabariigis 1,7, Itaalias 1,6 ja Jaapanis 1,1 korda.⁴⁹

Tuleb siiski märkida, et tööviljakuse tasemelt jääb Nõukogude Liit Ameerika Ühendriikidest praegu veel tunduvalt

⁴⁷ V. I. Lenin, Teosed, 38. kd. Tallinn, 1964, lk. 245.

⁴⁸ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd. Tallinn, 1955, lk. 220.

⁴⁹ Е. В. Касимовский, *Общественная производительность труда и ее измерение*. Изд. «Статистика», Москва, 1965, lk. 46.

maha: tööstuses 2—2,5 ja põllumajanduses 3 korda.⁵⁰ Oluline põhjus on siin Nõukogude Liidu madalam varustatus energeetiliste ressursidega. 1964. a. oli Nõukogude Liidus 100 ha põllumaa kohta tootmise põhivahendeid peaaegu 2 korda vähem kui Ameerika Ühendriikides.⁵¹ Aga energiaga varustatuse iga kasvuprotsendiga tõuseb tööviljakus 0,8—0,9%.⁵² Mõnede majandusteadlaste andmetel on suhe põllumajanduses energiaga varustatuse ja tööviljakuse kasvu vahel tingituna tootmise hooajalisusest 2,6 : 1.⁵³

Ei saa ka märkimata jätta, et Ameerika Ühendriikides on harimiseks kõlblikke maid rohkem kui Nõukogude Liidus. Nii on USA-s 25% territooriumist maid, millel on võimalik kasvatada põllukultuure, puu- ja köögivilju, Nõukogude Liidus aga 10%.⁵⁴

Tööviljakuse suurendamiseks sotsialistlikus põllumajanduses ei ole piisav, kui tunnistada tootlike jõudude suhteliselt dünaamilisemat iseloomu tootmissuhetega võrreldes ja teha selle põhjal praktilised järeldused. Selline lähenemisviis oleks ühekülgne, sest mitte kõik tootmissuhete komponendid — omandisuhted, tööjõu rakendamise suhted, sotsiaalsete gruppide vahelised suhted ja jaotussuhted — ei esine samaaegselt ja võrdsel määral dialektilises vastuolus tootlike jõudude arengutasemega. Siit tuleneb vajadus täiustada diferentseeritult tootmissuhete ühtesid või teisi komponente ühiskonna arengu konkreetsetel etapil. Jõupingutused tuleb kontsentreerida tootmissuhete nende külgede täiustamisele, millest võib antud etapil sõltuda tootlike jõudude arenemine ja selle majanduslik efektiivsus.

Tootmisviisi dialektika mõistmiseks põllumajanduses tuleb arvesse võtta seda, et põllumajanduslikku tootmist mõjutavad oluliselt looduslikud faktorid, eelkõige ilmastikutingimused ja bioloogilised protsessid taime- ja loomariigis. Looduslike tegurite mõju on seda suurem, mida madalam on tootlike jõudude arengutase.

Põllumajandusele, eriti taimekasvatusele on iseloomulik töö- ja tootmisperioodi mittekokkulangevus. Tootmisperiood on tööperioodist pikem. K. Marx kirjutas: «Tootmisperioodi (talivilja

⁵⁰ Е. Л. Маневич, Проблемы общественного труда в СССР, Изд. «Экономика», Москва, 1966, lk. 78.

⁵¹ И. Н. Буздалов, Экономическая эффективность интенсификации сельскохозяйственного производства, Изд. «Колос», Москва, 1966, lk. 55.

⁵² В. И. Сомов, Экономический закон повышающейся производительной силы общественного труда, Издательство Московского университета, 1963, lk. 146.

⁵³ Повышение производительности труда — важнейшее условие строительства коммунизма. Под редакцией С. Г. Струмилина, В. А. Жамина, Б. С. Геращенко, Изд. экономической литературы, Москва, 1963, lk. 203.

⁵⁴ Э. Хигби, География сельского хозяйства США, Изд. иностранной литературы, Москва, 1961, lk. 20.

külvi puhul keskmiselt üheksa kuud) lühenemine või pikene- mine oleneb omakorda soodsate ja ebasoodsate aastate vahel- dumisest, seda ei saa järelikult täpselt ette määrata ega kont- rollida, nii nagu tööstuses selle sõna otseses mõttes.»⁵⁵

Põllumajandusliku tootmise spetsiifika tõttu selguvad töö lõplikud tulemused alles pärast tootmistsükli täielikku lõppe- mist. Töö tegemise ja tulemuste selgumise ajavahemik on üld- reeglina pikk. See muudab mõnevõrra keerukaks isikliku tar- bimise fondi majanduslikult põhjendatud moodustamise, mis on aga tootmisviisi dialektika üks tähtsamaid komponente põllu- majandusliku tootmise arendamise kaasaegsel etapil. Siinjuures on vaja silmas pidada jaotamise seesmisi proportsionaalsusi, eelkõige optimaalset suhet akumulatsiooni- ja tarbimisfondi vahel.

Märkimata ei saa jätta looduslike faktorite olulist osa põllu- majandusliku tootmise majanduslikule efektiivsusele erinevates majandites. Vastuolude ületamine majandussuhete täiustamise kaudu tekitab vajaduse teaduslikult täpselt piiritleda majandi- test mitteolenevate ja neist olenevate tegurite mõju tootmise tulemustele. See võimaldab jaotada puhastulu iga majandi ja ühiskonna vahel vastavalt objektiivsetele tootmistingimustele.

Eespool käsitletust järeldub, et tööviljakuse kasvu majandus- seaduse üks spetsiifilisi jooni on võimalikkus suurendada töö- viljakust ühiskonna arenemise antud etapil tootmise majandus- likku efektiivsust kujundavate, s. o. tootlike jõudude ja toot- missuhete vaheliste vastuolude lahendamise kaudu. Siinjuures tuleb arvesse võtta ühe või teise rahvamajandusharu spetsii- fikat.

Selles suhtes olid kvalitatiiivseks nihkeks NLKP Keskkomitee 1965. a. märtsi- ja septembripleenumil kavandatud abinõud tööstus- ja põllumajandusettevõtete iseseisvuse suurendamiseks ning kaubalis-rahaliste suhete, väärtusseaduse ja vastavate ma- janduslike hoobade (hind, kasum, preemia, krediit, fondimaks jt.) kasutamisele rajatud majanduslike juhtimismeetodite osa- tähtsuse kasvuks.

Märgitagu siinjuures veel abinõusid juhtimise organisatsioo- niliste vormide ümberkujundamiseks. Alates 1955. a. algas põllumajandusliku tootmise planeerimine vahetult tootmise alg- lülides — kolhoosides ja sovhoosides. NLKP Keskkomitee 1965. a. märtsipleenumi otsuste kohaselt kinnitatakse põllu- majandussaaduste varumisplaanid reaks aastaiks, kusjuures lähtutakse vajadusest ühendada harmooniliselt üldriiklikud ja majandite sisemised huvid. 1958. a. reorganiseeriti masina-trak- torijaamad ja kolhoosidele hakati müüma põllumajandusmasi- naid. Põllumajanduse materiaalse-tehnilise varustamise ja teh-

⁵⁵ K. Marx, Kapital, II kd. Tallinn, 1958, lk. 201.

nilise teenindamise parandamiseks loodi 1961. a. üleliiduline koondis «Põllumajandustehnika». Eesti NSV-s moodustati koondis «Eesti Põllumajandustehnika» rajooniosakondadega kohtadel. Tootmistulemused Eesti NSV põllumajanduses näitavad, et põllumajandusliku tootmise valitsused on end täielikult õigustanud.

Järgnevalt peatume tootmissuhete arendamise ja nende suhete seesmise proportsionaalsuse kujundamise mõnedel probleemidel, mille lahendamine aitab oluliselt kaasa tootlike jõudude ja tootmissuhete vahelise vastuolu ületamisele, mõjutades otsustavalt tööviljakuse taset ning dünaamikat.

Poliitilise ökonoomia seisukohalt pakuvad huvi eelkõige omandus- ja jaotussuhted, millede arendamine ning täiustamine on ulatuslik spetsiifiline probleem. Seetõttu polegi käesolevas töös eesmärgiks seatud selle probleemi põhjalik käsitus. Märkiksime ainult tootmissuhete süsteemi tähtsaima lüli ning tööviljakuse kasvu otsustava teguri — omandussuhete — täiustamise avaldusvorme Eesti NSV põllumajanduses.

Praegu eksisteeriva kahe omandivormi — üldrahvaliku ja kolhooslik-kooperatiivse omandi — lähenemine teineteisele on objektiivne protsess, mis tuleneb eelkõige tootlike jõudude kvantitatiivsest ja kvalitatiivsest kasvust. Tehniline progress, tootmise kontsentratsioon ja spetsialiseerumine, üldrahvalike ettevõtete kasv, inimese kui tootlike jõudude tähtsaima elemendi igakülgne areng — kõigi nende komplitseeritud sotsiaal-majanduslike ja psühholoogiliste nähtuste vastastikuse toime tagajärjeks on teatud arenguastmel uue kvaliteedi, kommunistliku omandi tekkimine. Juttu ei saa olla ühe või teise omandivormi «likvideerimisest». See oleks probleemile vulgaarne lähenemisviis.

Ühtse kommunistliku omandi tekkimises avaldub marksistliku dialektilise eitamise olemus. Kolhooslik-kooperatiivse ja üldrahvaliku omandi ühtesulamise tendents on tegelikult mõlema omandivormi vastastikuse läbipõimumise ning täienemise objektiivne arenemisprotsess, kusjuures säilivad kummagi omandivormi progressiivsed küljed. Dialektilise eitamise kaudu väljendub omandivormide arenemise järjekestvus, uue seos vanaga ühtede kvalitatiivsete muutuste teistega seaduspärase asendumise protsessis, kusjuures arenemise madalama astme mõningaid omadusi kordub omandivormide arenemise kõrgemal astmel.

Kolhooslik-kooperatiivse omandi üldrahvalikule omandile lähendamise peamisteks arengutendentsideks on:

- 1) kolhoosidevaheliste sidemete arendamine;
- 2) kolhooslik-kooperatiivse ja üldrahvaliku omandi läbipõimumine;
- 3) kolhoosisiseste suhete täiustamine.

1. Kaubalis-rahaliste suhete tingimustes on **majanditevaheliseks koostööks** objektiivne vajadus, mille ignoreerimine takistab tootmise normaalset arendamist. Kolhoosidevaheliste sidemete arendamine kajastub põllumajandussaaduste töötlemise ettevõtete ja abiettevõtete loomises. Aga samuti luuakse kolhoosidevahelisi sidemeid mittetootlikel aladel.

Eesti NSV-s oli 1966. aastal 21 kolhoosidevahelist koondist, neist 12 kolhoosidevahelist ehitusorganisatsiooni, üks kolhoosidevaheline elektrijaam, üks varustusbaas, 2 põllumajandussaaduste esmase töötlemise ettevõtet. Peale selle on vabariigis ENSV Statistika Keskvalitsuse andmeil organiseeritud 2 kolhoosidevahelist turbatootmise nõukogu. Eksploatatsiooni anti esimene kolhoosidevaheline silikaltsiidetailide ettevõte. Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Kapitaalehituse Valitsuse andmetel moodustavad aastatel 1966—1970 kapitaalmahutused kolhoosidevahelistesse ehitusorganisatsioonidesse 22 miljonit rubla.

Kolhoosidevaheliste sidemete arengust annab tunnistust ka kolhoosidevaheliste sotsiaal-kultuuriliste ja elukondlike asutuste (puhkekodud, koolid jne.) ehitamine. Näiteks 1961. a. avati kolhoosnike puhkekeskus Narva-Jõesuus. Vabariigis teatakse 3 vanade ja töövõimetute kolhoosnike kodu (Viljandi, Tartu ja Kingissepa rajoonis).

2. Suur sotsiaal-majanduslik tähtsus on **kolhooslik-kooperatiivse ja üldrahvaliku omandi läbipõimimisel**.

«Partei poliitika kolhooside suhtes,» märgitakse NLKP programmis, «on rajatud üldrahvalike huvide ühendamisele kolhooside ja kolhoosnike materiaalse huviga oma töö tulemuste vastu. Riik soodustab kolhoosikorra tootlike jõudude kasvu, kõigi kolhooside majanduslikku tõusu; samal ajal peab kasvama ka kolhoositalurahva panus kommunistliku ühiskonna ehitamisse.»⁵⁶ Suur tähtsus oli siin tehnika müümisel kolhoosidele seoses 1958. a. masina-traktorijaamade reorganiseerimisega. Eriti oluline oli 1965. a. märtsipleenumi otsus maaparanduse, turbatootmise ja happeliste muldade lupjamise kulude riigieelarvest katmise kohta. ENSV Põllumajanduse Ministeeriumi Plaani-Okonoomika Valitsuse andmeil anti juba 1964. a. üksnes mahajäänud kolhoosidele maaparandustöödeks (kaasa arvatud kultuur-tehnilised tööd), muldade lupjamiseks ja väetusturba varumiseks 3,3 miljonit rubla, s. o. 28 000 rubla iga kolhoosi kohta. Teiselt poolt hakkavad kolhoosid üha rohkem mahutama vahendeid aladele, mida varem finantseeriti riigieelarvest.

Kolhooside ja sovhooside ühised ettevõtted põllumajandus-

⁵⁶ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. ER, Tallinn, 1965, lk. 75—76.

saaduste esmaseks töötlemiseks, transportimiseks, ehitustööde tegemiseks ja muuks on kolhooslik-kooperatiivse ja üldrahvaliku omandi läbipõimimise eluliseks teeks. Siinjuures on oluline osa täita agraar-industriaalkoondistel. «Vastavalt majanduslikule otstarbekohasusele tekivad järk-järgult agraar-industriaalkoondised, milles põllumajandus on orgaaniliselt ühendatud põllumajandussaaduste tööstusliku töötlemisega, kusjuures põllumajandus- ja tööstusettevõtted on ratsionaalselt spetsialiseeritud ja koopereeritud.»⁵⁷ See tagab ühtlasi tööjõu ja materiaalsete ressursside täielikuma ning ühtlasema kasutamise, mille tagajärjel kasvab ka ühiskondlik tööviljakus.

Antud probleem vajab siiski veel põhjalikku uurimist, selleks et mitte toetuda majanduslikes kaalutlustes konjunktuursetele nähtustele ja et vältida võimalikke vigu ühiskondlikus tööjaotuses põllumajanduse ja tööstuse vahel.

Kolhoosidevaheliste ettevõtete ning riiklike-kolhooslike sega-kooperatiivide loomine on oluliseks sammuks kolhoosliku omandi eraldatuse vähendamisel, sest see osa kolhooside omandist, mis on mahutatud vastavatesse kooperatiividesse, on ühiskonnastamise astmelt ühe kolhoosi raamidest välja kasvanud. Tekib võimalus üksiku kollektiivi huvide kooskõlastamiseks teiste kollektiivide ja selle kaudu rahva kui terviku huvidega. See on omakorda vajalik tingimus lokaalse ja ühiskondliku tööviljakuse vahelise vastuolu ületamiseks.

Lahendamist vajav probleem Eesti NSV-s ja teisteski Balti vabariikides on kolhoosi- ja sovhoosikeskuste väljaheitamine. Ka siin on ulatuslikke võimalusi kolhooslik-kooperatiivse ja üldrahvaliku omandi läbipõimimiseks. Väärrib märkimist ettepanek kaasaegsete sovhoosi- ja kolhoosikeskuste väljaheitamiseks vabariikidevahelise või üleliidulise tsentraliseeritud majanditevahelise fondi arvel.⁵⁸ Nimetatud fondi maksete määr peaks aga sõltuma majandite looduslik-majanduslikest tingimustest ning majandusliku arengu tasemest, kusjuures majanduslikult nõrgad kolhoosid peaksid olema vabastatud tsentraliseeritud fondi maksetest. See võimaldaks ühtlasi otseste finantskanalite osatähtsuse suurendamisega täiustada rendisuhete majanduslikku mehhanismi.

Riikliku ja kolhooslik-kooperatiivse omandi läbipõimimise üha ulatuslikumat kasutamist leidvaks vormiks on krediit. Et nimetatud probleem on tihedasti seotud kolhooside isemajandamisega, siis vaatleme seda lähemalt järgnevas paragrahvis.

3. Kolhoosidevaheliste sidemete arendamise kõrval on kolhooslik-kooperatiivse omandi oluliseks arengutendentsiks kol-

⁵⁷ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. ER, Tallinn, 1965, lk. 78—79.

⁵⁸ В. Ю. Каралюн, Межхозяйственные экономические связи в сельском хозяйстве. Рига, 1966.

hoosisiseste suhete täiustamine, mis avaldub eelkõige ühiskondlike fondide kasvus. Fondide suurenemine on oluliseks teguriks jaotussuhete täiustamisel. See on aga sisuliselt tootmissuhete täiustamine. Järelikult ühe lüli täiustamine tootmissuhete süsteemis tingib ka teiste lülide arengu.

Kuid mitte ainult ühiskondlike fondide kasv, vaid ka nende omavaheline proportsionaalsus on otsustavaks teguriks laiendatud taastootmise normaalse tempo kindlustamisel ning kolhoosnikute materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamisel. Seepärast optimaalse suhte loomine akumulatsiooni- ja tarbimisfondide vahel on laiendatud taastootmise üks tähtsaimaid seaduspärasusi. Nimetatud seaduspärasus määrab taastootmisprotsessi efektiivsust kujundavad peamised faktorid — tööjõu ja materiaalse-tehnilise baasi. Akumulatsiooni- ja tarbimisfondide ratsionaalse suhte rikkumine sünnitab vastuolu tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel.

Eesti NSV kolhooside kogemused näitavad, et isikliku tarbimise fondi jääkjaotamise likvideerimine on oluline vahend tootlike jõudude ja tootmissuhete vastuolu ületamisel ja selle kaudu tööviljakuse suurendamisel. Isikliku tarbimise fondi jääkjaotamine nõrgendab kolhoosides järsult isemajandamise aluseid, sest ebamajanduslikkus ning tootmiskulude põhjendamatu suurendamine kompenseeritakse otseste tootjate materiaalsete huvide kitsendamisega. Absolutiseerides akumulatsioonifondi osatähtsust laiendatud taastootmises, võrdsustavad isikliku tarbimise fondi jääkjaotamise pooldajad akumulatsioonifondi kasvutempo laiendatud taastootmise kasvutempoga.⁵⁹ Ilmselt jääkjaotamise pooldajad alahindavad isikliku tarbimise fondi kui tõhusa subjektiivse faktori mõju tööviljakusele ning selle kaudu laiendatud taastootmise tempole.

Põllumajandusliku tootmise spetsiifika, isemajandamise nõuded ja tootmistase tekitavad, olenevalt majandustegevuse tulemustest, vajaduse maksta teatav osa isiklikust tarbimisest fondist aasta lõpus. Ent see ei õigusta kogu isikliku tarbimise fondi jääkjaotamist.

Ka Eesti NSV kolhoosides suurendati esimestel kolhoosiaastatel akumulatsiooni ülemäära tarbimisfondide arvel. Selle tagajärjel kolhooside rahalised tulud suurenesid näiteks 1952. aastal 1951. aastaga võrreldes 13,5%, aga eraldised kolhoosnikute normipäevatasudeks vähenesid 21% võrra. Materiaalse huvi printsiibi rikkumine ei jätnud oma mõju avaldamata ka tööviljakusele. ESKV andmeil langes aastail 1950—1953 tööviljakus tootmisfondide kasvust hoolimata vabariigi kolhoosides 12% võrra.

⁵⁹ К. П. Оболенский, Определение экономической эффективности сельскохозяйственного производства. Москва, 1963, lk. 94; Экономика социалистического сельского хозяйства. Москва, 1965, lk. 299.

Pööre kolhoosnikute materiaalse stimuleerimise olukorra parandamiseks tehti Eesti NSV-s pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit. Seda võimaldasid riiklikud abinõud varumis- ja kokkuostuhindade tõstmiseks. 1954. aastast hakati Eesti NSV kolhoosides laialdaselt maksma igakuulist rahalist avanssi väljatöötatud normipäevade alusel, alates 1957. aastast aga regulaarset rahatasu ilma normipäevade arvestuseta. See oli tõsine hoop isikliku tarbimise fondi jääkjaotamisele. Rahatasu makstakse kolhoosnikutele teatud töö eest varem kindlaksmääratud (garanteeritud) töötasu ulatuses, kusjuures kindlustatakse väljamaksmise regulaarsus. Eelnevalt fikseeritakse ka see osa täiendavast tulust, mis läheb kolhoosnikutele töötasuks parema majandustegevuse tulemusena. Garanteeritud töötasu soodustas õige proportsiooni kujunemist akumulatsiooni- ja tarbimisfondi vahel ning aitas kaasa nõrkade kolhooside mahajäämuse likvideerimisele.

Aastail 1958—1959 suudeti Eesti NSV kolhoosides säilitada töötasu kasvutendents hoolimata sellest, et masina-traktorijaa- made reorganiseerimise tagajärjel suurenesid märgatavalt tehnika ostmise ja selle kasutamisega seotud kulud. Töötasu kasvu sel perioodil võimaldasid nihked kapitaal mahutuste struktuuris. Vastavalt kulutuste suurenemisele põllumajandusmasinate ostmiseks vähendati mahutusi hoonete ja ehituste rajamiseks.

Eesti NSV-s on tõsist tähelepanu pööratud töötasuvormide täiustamisele. On vajalik «... lähendada töö normeerimist, organiseerimist ja tasustamist tasemele ja vormidele, mis on välja kujunenud riiklikes ettevõtetes.»⁶⁰ Olenevalt olukorrast on vaja maksta aja-, tüki- ning lisatasu, viia töötasu sõltuvusse tööliste kvalifikatsioonist, tööviljakuse ja kvaliteedi näitajatest ning tootmise lõpptulemustest. See eeldab tööde hindamist ning reglementeeritud nõuete väljatöötamist põllumajanduslike tööde kaupa.

Suurt tähtsust töötasustamise täiustamisel kolhoosides etendasid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. a. 6. märtsi määrused «Kolhoosnikute igakuulisest avansseerimisest ja kolhoosides tehtava töö eest lisatasu maksmisest» ja «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel». Nimetatud määrused andsid kolhoosidele õiguse ise korraldada kolhoosnikute materiaalsel stimuleerimisel kehtiva seadusandluse alusel. Varem kehtinud korra kohaselt oli siin määrav osa rajooniorganitel.

1959. a. soovitasid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu diferentseerida töötasu kolhoosides sellise arvestu-

⁶⁰ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. ER, Tallinn, 1965, lk. 77.

TOOTASU DUNAAMIKA EESTI NSV, LÄTI NSV JA LEEDU NSV
KOLHOOSIDES⁶¹

	1953	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1965
Nõukogude Liidu keskmine, rbl.	0,82	1,39	1,40	1,56	1,40	1,40	1,63	1,82	1,92	2,65
Baasiindeksid	1,00	1,70	1,71	1,90	1,71	1,71	1,99	2,22	2,34	3,23
Eesti NSV-s, rbl.	0,57	1,49	1,58	1,78	2,05	2,15	2,35	2,31	2,56	3,46
Baasiindeksid	1,00	2,61	2,77	3,12	3,60	3,77	4,12	4,05	4,49	6,07
Kogu töötasust rahaline töötasu, rbl.	0,27	0,83	0,94	1,11	1,41	1,91	2,19	2,21	2,48	3,39
Baasiindeksid	1,00	3,07	3,48	4,11	5,62	7,07	8,11	8,19	9,19	12,56
Leedu NSV-s, rbl.	0,47	0,80	1,09	0,98	1,14	1,03	1,11	1,21	1,50	2,77
Baasiindeksid	1,00	1,70	1,94	2,09	2,43	2,19	2,36	2,57	3,19	5,89
Läti NSV-s, rbl.	0,61	1,30	1,42	1,37	1,67	1,51	1,64	1,69	1,80	2,88
Baasiindeksid	1,00	2,13	2,33	2,25	2,74	2,48	2,69	2,77	2,95	4,72

⁶¹ В. П. Хижняков, Обоснованное регулирование уровня и форм оплаты труда — решающее условие развития колхозной экономики. — Экономическое регулирование оплаты труда в колхозах и совхозах, Часть I. Москва, 1966, лк. 31.

sega, et majanduslikult tugevates kolhoosides makstaks töötasu sovhoositöötajate töötasu tasemel, keskmistes ja nõrgemates kolhoosides aga mõnevõrra madalamana, ent mitte vähem kui 60% sovhoositöötajate töötasust.

1964. aastal soovitasid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu maksta kolhoosiliikmetele iga kuu vähemalt 80 protsenti neile kindla määra alusel kehtestatud töötasust ja ülejäänud osa anda kolhoosnikutele aasta lõpus olenevalt plaani täitmisest. Seejuures makstakse lisatasu üleplaanelise toodangu eest, võttes arvesse selle kvaliteeti ja omahinda.

NSV Liidu Ülemnõukogu 1964. a. 15. juuli seaduses «Kolhoosiliikmete pensionide ja toetuste kohta» rõhutatakse, et kolhoosnikutele makstav pension peab sõltuma kolhoosnikute tööviljakusest. Paremini tuleb kindlustada neid kolhoosnikuid, kes töötasid hästi ja andsid suurema panuse ühistootmisse. 1964. a. said selle seaduse ellurakendamise tulemusel 42 700 kolhoosiliiget pensioni.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1966. a. 16. mai määrusega nr. 372 «Kolhoosnikute materiaalse huvi suurendamisest ühiskondliku tootmise arendamise vastu» soovitatakse kõikides kolhoosides alates 1. juulist 1966. a. maksta kolhoosnikutele garanteeritud töötasu (rahas ja natuuras), lähtudes sovhoositöötajate vastavate kategooriate tariifimääradest. Soovitatakse kolhoosnikute töötasu viia sõltuvusse toodetud saaduste hulgast ja kvaliteedist või saadud kogutulust.

Loetletud abinõude süsteemi elluviimisega on kolhoosnikute töötasu järjekindlalt suurenenud. Töötasu dünaamikat kolhoosides ühe inimpäeva kohta ja selle võrdlust naaberliiduvabariikide ja Nõukogude Liidu vastavate keskmiste näitajatega iseloomustab tabel 12.

Kolhoosnikute töötasu kasv Eesti NSV-s on olnud suurem kui Nõukogude Liidus tervikuna ning Läti NSV-s ja Leedu NSV-s, kusjuures eriti kiiresti on kasvanud rahaline töötasu (12,6 korda). Ka töötasu struktuuris on rahalise töötasu osatähtsus järsult tõusnud, moodustades 1965. a. 97,9% kogu töötasust (1953. a. 47,4%), 1967. a. aga juba peaaegu 100%. Kõik see näitab vabariigi kolhooside organisatsioonilis-majanduslikku tugevnemist, mis võimaldas kolhoosnikute töö tasustamisel üle minna otsesele rahalisele töötasule. See oli aga materiaalseks stiimuliks tööviljakuse tõstmisel ja põllumajandusliku tootmise intensiivistamisel.

Materiaalse stimuleerimise oskuslik ühendamine põllumajandusliku tootmise intensiivistamisega on oluliselt kaasa aidanud sellele, et viimastel aastatel on vabariigi kolhoosides saavutatud tööviljakuse suurem kasv (lähtudes 1950. a. tasemest) kui Nõukogude Liidus tervikuna ja Läti NSV-s (tabel 13).

Tabelitest 12 ja 13 järeldub, et aastatel 1953—1956 oli töötasu suurenemine (2,61 korda) kolhoosides kiirem tööviljakuse kasvust (22%). Nimetatud disproportsioon oli sel ajal põhjendatud äärmiselt madala töötasu (1953. a. 57 kopikat inimpäeva kohta) kiire tõstmise vajadusest. 1965. aastast alates on täidetud tööviljakuse kasvu majandusseaduse nõue, mille järgi tööviljakuse kasv peab olema kiirem töötasu kasvust.

Tabel 13

TÖÖVILJAKUSE DÜNAAMIKA KOLHOOSIDES (PROSENTIDES)⁶²

Aastad	Nõukogude Liit tervikuna	Läti NSV	Eesti NSV
1950	100	100	100
1953	116	93	88
1954	123	105	100
1956	148	100	107
1958	174	128	141
1961	197	161	199
1962	200	123	166
1963	187	141	206
1964	218	179	236
1965	221	200	263

NLKP XXIII kongressi direktiivides on ette nähtud 1966.—1970. a. kolhoosnike rahaliste ja naturaalsissetulekute kasv ühismajapidamisest 35—40%.⁶³

Kolhoosnike materiaalse heaolu tõus on stimuleerinud kolhoosnike tööaktiivsuse kasvu. Võrreldes 1960. aastaga paranes Eesti NSV-s 1965. aastal tööajafondi kasutamine töövõimelistel meestel 74% -lt 86% -ni ja naistel 71% -lt 74% -ni.⁶⁴ Ühtlasi näitavad need andmed tööajafondi veelgi täielikuma kasutamise reserve vabariigi kolhoosides.

Töötasu kasvu tihedat vastastikust seost tööviljakuse tõusuga kinnitasid ka käesoleva töö I peatükis toodud korrelatsioonanalüüsi tulemused. Töötasu ja tööviljakuse vahelise korrelatsiooni kordajad olid 0,874 (töövilkakuse näitajaks võeti kogutulu inimpäeva kohta) ja 0,683 (töövilkakuse näitajaks võeti puhastulu inimpäeva kohta).

Järelikult materiaalse stimuleerimise oskuslik korraldamine on kujunenud üheks otsustavamaks teguriks Eesti NSV raskest looduslikes tingimustes suhteliselt kõrge töövilkakuse saavutamisel. Paljude Eesti NSV kolhooside kogemused näitavad,

⁶² Производительность труда и кадры в совхозах и колхозах за 1940—1964 годы. (ЦСУ при Совете Министров. Управление статистики сельского хозяйства). Госстатиздат, Москва, 1965.

⁶³ NLKP XXIII kongressi direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1966—1970) plaani kohta. ER, Tallinn, 1966, lk. 39.

⁶⁴ Бюджеты рабочих промышленности и колхозников Эстонской ССР. Статистический сборник. (ЦСУ при Совете Министров ЭССР). Таллин, 1966.

et mahajäänud kolhooside edasiviimiseks tuleb eelkõige korrastada töötasud. Isikliku tarbimise fondi vajaliku taseme kindlustamiseks ei ole aga meie arvates otstarbekas kehtestada teatud kindel protsent rahalistest sissetulekutest või kogutoodangust. Töötasufondi moodustamise aluseks peab olema kogutulu. Kogutulu kajastab kolhoosi käsutuses olevaid materiaalseid ja rahalisi ressursse, mida on võimalik kasutada töötasude maksmiseks, tootmise laiendamiseks ja riiklike maksete tasumiseks. Kogutulu kasv väljendab kolhoositootmise arengut nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt. Viimane avaldub omahinna alandamises. Järelikult loob isikliku tarbimise fondi määramine kogutulust lähtudes soodsamad tingimused ka isemajandamise süvendamiseks kolhoosides.

Kolhoosnikute töötasu vormide ning süsteemide edasisel täiustamisel on vajalik arvestada ka psühholoogilist aspekti. Seepärast on tähtis progressiivsete töötasuvormide ja -süsteemide väljatöötamisel pidada silmas nende lihtsustamise võimalusi. Kõige selle juures on vaja töötasu seostada tootmise tulemustega, kusjuures tuleb võimalikult täpsemalt piiritleda objektiivsete ja subjektiivsete tegurite mõju töö tulemustele.

Eespool käsitletu lubab järeldada, et tööviljakuse arengusuundade määramine Eesti NSV põllumajanduses on toimunud tootlike jõudude ja tootmissuhete vaheliste vastuolude olemuse avamise kaudu.

See ei anna aga põhjust järeldada, et ühiskondliku tööviljakuse kasvu ainsaks liikumapanevaks jõuks on tootmisviisi seesmisel vastuolud. Tegelikult on kõigi sotsiaal-majanduslike nähtuste arengus suhtelise stabiilsuse momendid. **Seepärast tootlike jõudude ja tootmissuhete vastavus määrab ühiskondliku tööviljakuse kasvu antud konkreetsete tootmissuhete raames.** Niisuguse suhtelise stabiilsuse baasile tugineva tööviljakuse taseme ja kasvutempo kriteeriumiks on tootmissuhete progressiivsuse aste, samuti tootlike jõudude areng ja nende kasutamise majandusliku efektiivsuse määr. Teiselt poolt tootmissuhete progressiivsuse kriteeriumiks on tootlike jõudude areng ning selle kasutamise võimalused ja siit tulenev tööviljakuse tase ning kasvutempo. Selles väljendub veel kord tootlike jõudude, tootmissuhete ja tööviljakuse kui majanduslike kategooriate vastastikune tihe seos. Ühendavaks lüliks selles süsteemis on tööviljakus, mille taseme ja kasvutempoga lõppkokkuvõttes hinnatakse tootlike jõudude arengut ja tootmissuhete progressiivsust, s. o. tootlike jõudude ja tootmissuhete vastavust. Seetõttu tuleks poliitilise ökonomia kursuses käsitleda tööviljakuse järjekindla kasvu majandusseadust vahetult sotsialismi põhilise majandusseaduse järel, mitte aga pärast plaanipärase arengu majandusseadust, nagu seda tehakse paljudes poliitilise ökonomia õpikutes.

Tootmisviisi dialektika käsitlusest järeldub, et vabariigi põllumajanduses on tööviljakuse kasvu otsustavateks teguriteks tootmisviisi seesmised arenemise allikad, eelkõige proportsionaalsus tootmissuhete süsteemi elementide vahel. Optimaalse vahekorra määramine tootmissuhete süsteemi üksikute elementide vahel on tähtis vastuolu ületamise tegur mitte ainult tootmissuhete seesmises struktuuris, vaid tervikuna tootmisviisis.

Tootlike jõudude ja tootmissuhete vastavuse kui vastandite võitluse ja ühtsuse objektiivse seaduse arvestamine majanduspraktikas on taganud Eesti NSV põllumajanduses tööviljakuse suhteliselt kiire kasvutempo. Lisaks on tööviljakuse edasise kasvu reserviks rea abinõude elluviimine, mis võimaldaks kõikide põllumajandusettevõtete ülemineku täielikule isemajandamisele.

ISEMAJANDAMINE JA TÖÖVILJAKUS

Sotsialistlikus tootmisviisis peituvate eeliste ärakasutamist võimaldab isemajandamine. Ettevõtte kulude ja tootmistulemuste võrdlemine väärtuselises (rahalises) vormis; ettevõtte kulude katmine oma tuludega, seejuures kindlustades rentaaluse; riikliku planeerimise ja ettevõtte operatiivse iseseisvuse ühendamine demokraatliku juhtimise aluste tugevdamisega — kõik need on printsiibid, mille kaudu isemajandamine avaldab efektiivset mõju tootmissuhete täiustamisele ja loob seesmised materiaalsed stiimulid tööviljakuse suurendamiseks. Neid printsiipe integreerivaks lüliks on töötajate materiaalne huvitatus ja vastutus ettevõtte töö tulemuste eest. Näidates seost materiaalse huvitatuse ja isemajandamise vahel, kirjutab V. I. Lenin, et majanduslik ülesehitustöö peab toimuma: «Mitte otseselt entusiasmi alusel, vaid suure revolutsiooni poolt tekitatud entusiasmi abil, isikliku huvi, isikliku huvitatuse alusel, isemajandamise alusel...».⁶⁵

Isemajandamise käesoleva etapi iseloomulikuks jooneks on väärtusseaduse nõuete parem järgimine ning majanduslike stiimulite laiem kasutamine ettevõtete ökonoomikas.

ÜLKNÜ XV kongressil ütles L. I. Brežnev: «Partei majanduspoliitika, mis töötati välja Keskkomitee märtsi- ja septembripleenumil ja NLKP XXIII kongressil, on suunatud sellele, et viia meie majanduse juhtimine teaduslikele rööbastele, anda otsustav sõnaõigus sotsialismi majandusseadustele ning kasutada oskuslikult moraalsete ja materiaalsete stiimulite süsteemi...».

⁶⁵ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd. ERK, Tallinn, 1955, lk. 36.

NLKP Keskkomitee 1965. aasta märtsipleenumil rõhutati, et rentabluse tase tuleb võtta aluseks kolhoosi ja sohvoosi majandusliku tegevuse objektiivsel hindamisel. Viimastel aastatel takistasid seda madalad varumis- ja kokkuostuhinnad, majandamise naturaalne süsteem ja keerukad suhted riigi ja kolhoosi vahel.

Kaubalis-rahaliste suhete täiustamine pärast märtsipleenumit, töötasustamise uute põhimõtete rakendamine on loonud soodsamad võimalused põllumajandusettevõtete töö hindamiseks rentabluse ja kasumi alusel.

Tunnustades omahinna suurt tähtsust tootmise rentabluse kujundamisel, ei saa vaatlemata jätta majandiväliste hindade osa kolhooside arengus. Eriti aktuaalne on see probleem Eesti NSV põllumajanduses, kus täieliku isemajandamise tingimustes töötavad mitte ainult kolhoosid, vaid ka sovhoosid. Majandid peavad laiendatud taastootmise tagama peamiselt oma vahenditega. Seega on tootmise rentaablus vältimatult vajalik tootmise laiendamiseks ja tööjõu taastootmiseks, s. t. kolhoosnike materiaalse ja kultuuriliste vajaduste ühiskondlikult normaalsel tasemel rahuldamiseks.

Hindade tase väljendab majanduslikke suhteid riigi ja kolhooside vahel, töölisklassi ja talurahva vahel. Tootlike jõudude arendamise ja tootmissuhete täiustamise pidevas protsessis on mitmel korral tõstetud põllumajandussaaduste hindu eesmärgiga luua olukord, et iga normaalselt töötav majand oleks võimaline saavutama vajaliku akumulatsiooni ja tarbimise taseme tootmise laiendamiseks.

See on määratud ka kolhoosnike reaalpalga ja reaaltulude suurenemise. Maaelanikkonna reaaltulud Nõukogude Liidus tervikuna on kasvanud ajavahemikus 1913—1963 6,6 korda.⁶⁶

Tabelis 14 toodud andmetest järeldub, et kolhoosnike tulud on kasvanud aastast aastasse, kusjuures eriti kiire on olnud rahaliste tulude kasv. Kui kolhoosnike tulud kokku kasvasid aastail 1953—1965 1,98 korda, siis rahaliste tulude kasv oli samal ajavahemikul 10-kordne.

Uut etappi tähistasid NLKP Keskkomitee 1965. a. märtsipleenumi otsused. Põllumajandussaaduste hindade tõstmine, kindlate varumisplaanide koostamine mitmeks aastaks, üleplaanilise tootmise stimuleerimine kõrgemate hindadega, kokkuostuhindade diferentseerimine — kõikide nende stimuleerivate ja ühtlustavate muudatustega kokkuostu- ja hinnakujundamissüsteemis loodi üha soodsamad tingimused selleks, et põllumajandussaaduste tootmisest saadaks materiaalselt kasu ka kõige halvemates tootmistingimustes tehtud töö eest.

⁶⁶ Народное хозяйство СССР в 1963 году. Статистический ежегодник. Госстатиздат, Москва, 1965, lk. 504—505.

TULUD KESKMISELT ÜHE KOLHOOSIPERE KOHTA
EESTI NSV KOLHOOSIDES
(rublades, võrreldavates hindades)*

	1953	1955	1958	1959	1960	1961	1963	1964	1965	1965. a. võrreldes 1953. aast- taga
Tulud kokku	1115	1320	1723	1766	1962	1872	1928	2161	2210	1,98
Sealhulgas sissetulek kolhoosist	308	409	585	700	750	765	753	817	1006	3,26
Kolhoosist saadavast sissetulekust rahalised tulud	90	171	329	406	536	627	670	713	897	10,00

* Kolhoosipere tulude arvutamisel on arvesse võetud kõik, mis on saadud rahas või naturas; puhastoodangu maksumus, mis on saadud isiklikust abimajapidamisest; töötasu, mis on saadud töö eest riiklikes ja kooperatiivsetes ettevõtetes; kõik riigi poolt jaotatavad summad pensionide, stipendiumide, toetuste jne. näol. Tabel on koostatud ESKV andmeil.

Tänu uutele majandustingimustele on vabariigi kolhoosides rentaablus viimastel aastatel tunduvalt tõusnud. Võrreldes 1964. aastaga tõusis 1965. aastal kolhooside üldine rentaablus 33%-lt 47,3%-ni. Rentaabluse kasv on aga tihedas seoses tööviljakuse suurendamisega. Tööviljakuse ja rentaabluse seost iseloomustavad ESKV andmeil arvatud tabeli 15 andmed.

Tabel 15

TOOVILJAKUSE JA RENTAABLUSE SEOS EESTI NSV KOLHOOSIDES
1965. A. ANDMETEL

Rentaablus, %	Aasta keskmine kolhoosniku kohta		Kolhooside arv	Kolhoose kogu- arvust, %
	kogutulu, rbl.	puhastulu, rbl.		
5— 15	1241	175	1	0,2
15— 30	1201	352	54	11,5
30— 45	1477	554	190	40,5
45— 60	1745	769	169	36,1
60— 90	1856	908	54	11,5
90—100	2544	2033	1	0,2
100	—	—	—	—
Keskmine			Kokku	
47,3	1606	666	469	100

Suur oli kolhoosidevaheline varieeruvus rentaabluse tasemetes (erinevuste amplituud üle 75%). Üksikute tootmisharude vahel ja tootmisharude siseselt kõigub rentaablus veelgi rohkem. Näiteks vabariigi sovhoosides oli 1966. a. sealiha tootmise rentaablus 47,7%, veiseliha 30,5, teraviljal 44,6, munadel 95,5, piimal aga ainult 19,8 ja villal 17,6%. Villa ja piima rentaabluse viis korda madalam tase kanamunade rentaablusega võrreldes ei stimuleeri esimeste tootmise suurendamist. Kuni 1967. a. 1. juulini kehtinud liha realiseerimishindade 10% võrra kõrgemast tasemest tingituna oli kolhoosides erinevus nende toodanguliikide rentaabluses veelgi suurem. 1966. a. oli kolhoosides rentaablus piima tootmises 15,5, veiseliha tootmises 54,9, sealiha tootmises 60,1%. Eriti suure rentaabluse andis toidutera vilja üleplaaniline müük (kõrgendatud hindadega). Seejuures Pärnu rajooni kolhoosides kõikus teravilja rentaablus —1,2% kuni +196,3%-ni, kartuli rentaablus —28,5% kuni +163,2%-ni, veiseliha rentaablus +21,7% kuni +184,2%-ni, sealiha rentaablus —10,3% kuni +104,3%-ni, piima rentaablus —21,6%

EESTI NSV KOLHOOSIDE RÜHMITAMINE KESKMISE
RAHALISE TÖÖTASU JÄRGI
(ESKV ANDMEIL)

	1963		1964		1965	
	kolhooside arv	kolhoose koguarvust, %	kolhooside arv	kolhoose koguarvust, %	kolhooside arv	kolhoose koguarvust, %
Keskmine töötasu inimpäeva kohta, rbl.						
1,5 kuni 1,5	25	4,4	—	—	—	—
1,5 kuni 2,0	84	14,9	15	2,9	1	0,2
2,0 kuni 2,5	186	32,9	100	19,5	107	22,8
2,5 kuni 3,0	202	35,7	213	41,6		
3,0 kuni 3,5	58	10,3	141	27,6	301	64,2
3,5 kuni 4,0	9	1,6	39	7,6		
4,0 kuni 4,5	—	—	2	0,4	42	9,0
4,5 kuni 5,0	1	0,2	2	0,4	10	2,1
üle 5,0	—	—	—	—	8	1,7
Kokku:	565	100	512	100	469	100

kuni +62,6%-ni.⁶⁷ Tootmisharude ja toodanguliikide ebaühtlane rentaablus pidurdab isemajandamist, mis eeldab tootmise allüksustele võrdsete taastootmistingimuste kujundamist.

Erinevused rentaabluses kajastuvad ka kolhoosnikute töötasudes. Ent tänu materiaalse stimuleerimise kui isemajandamise otsustava lüli ratsionaalsele korraldamisele on töötasude diferentseeritus Eesti NSV kolhoosides suhteliselt väiksem, kui võiks eeldada olukorrast rentaabluse põhjal.

Kolhooside arv, kus rahaline töötasu on üle 3 rubla inimpäeva kohta, on järsult suurenenud. Kui 1963. a. moodustas üle 3 rubla inimpäeva kohta maksvate kolhooside arv ainult 12,1% kolhooside üldarvust, siis 1965. a. oli vastav näitaja juba 77%. Väärib märkimist, et esmakordselt 1965. a. maksti 5 rubla rahalist töötasu ühe inimpäeva kohta reas Eesti NSV kolhoosides.

Arvesse võttes ka erinevusi majandamise organisatsioonilisujuhtimise tasemes võib kõikumisi kolhoositootmise rentaabluse ja kolhoosnikute töötasude tasemes seletada siiski suurel määral erinevustega objektiivsetes looduslik-majanduslikes tingimustes, mida ka praegu kehtivad hinnad täielikult ei arvesta. Ja ei saagi arvestama, sest objektiivsete kliimatiliste ja majanduslike tingimuste mitmekesisus ainuüksi ühe rajooni piirides eeldab täielikult võrdsete tingimuste loomiseks hindade kehtestamist eraldi üksikutele majanditele või majandite rühmadele. See soodustaks spekulatsiooni. Järelikult on hindade täieliku ümberjaotamise võimalused piiratud. Hindasid tuleb diferentseerida siiski otstarbekuse piirides riigi ja kolhooside vahelise võrdse vahetuse soodustamiseks.

Hindade diferentseerimisega avaneb võimalus ka loomakasvatussaaduste rentaabluse ning tööviljakuse tõstmiseks (kvaliteedi parandamise kaudu). Varumishindade korrigeerimine loomakasvatussaaduste kvaliteedi parandamiseks eeldab senisest rohkemagrupilisi kvaliteediskaalasid veise-, lamba- ja sea-liha jaoks. Sellise abinõu otstarbekust kinnitavad Saksa DV, Tšehhoslovakkia ja teiste maade kogemused.⁶⁸

Diferentseerimist kvaliteedi tõstmise eesmärgil vajavad ka piima realiseerimishinnad. Piima kvaliteedinäitajatest võetakse arvesse ainult happesust. Olenevalt sellest, kas piima happesus on alla või üle 18 Th, tehakse maha- või juurdehindlus iga tsentneri eest. Tervikuna aga piima hind ei sõltu sordilisusest, mistõttu piima kehtivad realiseerimishinnad ei arvesta selliseid olulisi kvaliteedinäitajaid, nagu puhtust, maitset, mikroobide arvu, temperatuuri ja välimust. Rööbiti piima hindade diferent-

⁶⁷ V. Matin, Majandamistingimused võrdsemaks — Edasi, 22. märtsil 1967. a.

⁶⁸ Ü. Vanaaseme, Kolhoositootmise rentaablus ja kasum. ER, Tallinn, 1967, lk. 52.

seerimisega sõltuvalt sordilisusest tuleks nii moraalselt kui materiaalselt stimuleerida parema kvaliteediga piima tootjaid, kusjuures statistilises aruandluses arvestada ka piima kvaliteedinäitajaid.

Rahva tarbimise seisukohalt on vaja toota rohkem noorloomade liha, kuid seda kehtivad hinnad ei soodusta. Ka selles suhtes tuleks varumishindu korrigeerida.

Riigi ja kolhooside vahelise ekvivalentse vahetuse arendamiseks tuleks leida võimalusi põllumajandusmasinate hindade korrigeerimiseks.

Tehnilise progressi vajalikuks tingimuseks on põllumajandusmasinatele teaduslikult põhjendatud hindade kujundamine. K. Marx näitas, et mida suurem on töö tootlik jõud, seda väiksem on töökulu antud toodangule ja seda väiksem on toodangu väärtus. Järelikult tööviljakuse kasv on objektiivne alus hindade alandamiseks. Kuid siiski ei alandata põllumajandusmasinate hindu süstemaatiliselt vastavalt rasketööstuse tehnoloogia ning tehnika täiustamisele ja sellest tuleneva tööviljakuse kasvule.

Põllumajandusmasinate suhteliselt kõrged hinnad tõstavad põllumajandustoodangu omahinda amortisatsioonisummade arvel, suurendavad kapitaalmahutusi masinate soetamiseks ega stimuleeri kolhoose uut tehnikat kasutusele võtma. Arvestades kiiret tehnilist progressi ning sellest tulenevat ühiskondlikult vajalike tootmiskulude vähenemist põllumajandusmasinate tootmiseks, oleks otstarbekas iga 3—4 aasta tagant läbi vaadata põllumajandusmasinate hinnad.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1960. a. 23. juuni määruses «Ettevõtete majanduslikust stimuleerimisest ja töötajate materiaalse huvi suurendamisest uue tehnika ja tehnoloogia loomise ja rakendamise ning tootmisprotsesside kompleksse mehhaniseerimise ja automatiseerimise vastu» rõhutati õigesti, et uute põllumajandusmasinate hindade kehtestamisel tuleb arvestada uute masinate tehnilis-majanduslikke eeliseid, võrreldes vanade masinatega. Uute põllumajandusmasinate hindade teatav tõus mõningatel juhtudel võib olla põhjendatud, kuid hindade kehtestamisel tuleks arvestada, kui võrd uue masina tehnilis-majanduslikud omadused võimaldavad — eriti tööviljakuse kasvu arvel — kompenseerida hindade tõusu. Seejuures tuleks arvestada ka optimaalset proportsiooni uute masinate kasutusele võtmisest saadava majandusliku efekti jaotamisel tööstuse ja põllumajanduse vahel. Ülaltoodud objektiivseid tegureid ei arvestata põllumajandusmasinate hindade kujundamisel praegu veel küllaldaselt. Näiteks iseliikuva silokombaini KC-2,6 hind on 6200 rubla. See asendab nii tavalist järeelvetavat silokombaini kui ka traktorit. Mõlemad kokku maksavad aga ainult poole kombaini hinnast (3200—3300 rubla).

Siinkohal olgu märgitud, et tarbija on huvitatud uue tehnika soetamisest juhul, kui selle hind ei ületa järgmist suurust:⁶⁹

$$H_1 = (H_0 \times a + E)b, \text{ kus}$$

H_1 — uue masina hind;

H_0 — kehtiv hind vahetatavale masinale;

a — uue masina võimsuskoefitsient, võrreldes vana masinaga;

E — eksploatatsioonikulud võimsusühikule;

b — odavnemise koefitsient.

Puuduste kõrvaldamine põllumajandusmasinate hindade kehtestamisel soodustab kolhoosides tööviljakuse kasvu, intensiivistades põllumajanduslikku tootmist uue tehnika kasutusele võtmisega; aitab kaasa võrdsete tingimuste loomisele erinevates looduslikes tingimustes asuvatele kolhoosidele; täiustab majanduslikke suhteid kolhooside ja riigi vahel, võimaldades puhastulu põhjendatud jaotamist tööstuse ja põllumajanduse vahel.

Põllumajandussaaduste hindade kehtestamisel tuleb lähtuda nende lähenemisest väärtusele, nagu seda NLKP programmgi näitab: «Hinnad peavad järjest suuremal määral kajastama ühiskondlikult vajalikke tööjõukulutusi, kompenseerima tootmis- ja ringluskulud ning tagama igale normaalselt töötavale ettevõttele teatava kasumi.»⁷⁰ Individuaal- ehk arvestushindade kasutamine eemaldab hindasid üha rohkem toote väärtusalusest, mis väljendab ühiskondlikult vajalikke kulutusi. See viib majanduslikus analüüsis ebaõigete järeldusteni ning takistab teaduslikult põhjendatud tootmise planeerimist.

Vaatamata teaduslikult põhjendatud hindade suurele tähtsusele põllumajandusettevõtete isemajandamisel ning tööviljakuse suurendamisel, ei piisa siin ometi ainuüksi hindade regulatsioonist. Hindade kõrval tuleb kasutada ka teisi majanduslikke hoobasid, mis kõrvaldaksid hindademehhanismi ühtlustavale toimele mittealluvad erinevused kolhoositootmises.

Üks selline vahend on krediit, mille kaudu riiklik omand aktiivselt mõjutab kolhoositootmise arengut. Krediit tugevdab tootmise riiklikku reguleerimist, kusjuures suureneb ühiskonna kui terviku kontrolliv funktsioon kolhoositootmise üle. Peale selle annab kolhooside krediteerimine riigile täiendavaid sissetulekuid laenuprotsentide näol. Riigi käsutusse läheb osa kolhoosi puhastulust, mis on toodetud laenatud vahenditega. Kolhoosidele võimaldab krediit vajaliku akumulatsiooni ning ühiskondlikult normaalsel tasemel püsiva töötasu, kiirendab käibevahendite ringlust, vabastab üleminevate fondide kogumisest ja välistab ebastabiilse finantsolukorra negatiivse mõju

⁶⁹ П. Мстиславский, Технический прогресс и цены. — Экономическая газета, 1967, № 6.

⁷⁰ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. ER, Tallinn, 1965, lk. 83.

laiendatud taastootmisele. Krediidide diferentseerimisega piirkondade ja üksikute kolhooside kaupa on võimalik mõnevõrra tasandada ka looduslik-kliimaatiliste tingimuste erinevuste mõju kolhoositootmisele.

Uut etappi isemajandamise kindlustamisel krediidisuhete abil tähistas 1966. a., mil meie vabariigi 5 rajooni (Võru, Pärnu, Tartu, Harju ja Rakvere) 132 kolhoosi viidi otsesele panga-krediteerimisele lühiajaliste laenudega. Alates 1. jaanuarist 1967. a. antakse lühiajalist krediiti kõikidele vabariigi kolhoosidele. Nõukogude Liidus tervikuna seda veel ei tehta.

Võrreldes varumisorganisatsioonide avansside kaudu toimuva lühiajalise krediteerimise süsteemiga on uuel krediteerimiskorral suuri eeliseid. Eelkõige kindlustab uus süsteem käibevahenditega ka majanduslikult nõrku kolhoose: eri jooksva arve kaudu tasub riigipank kõik kolhoosi tootmis-finantsplaanis antud kvartaliks ettenähtud kulud, kui kolhoosil ajutiselt puuduvad oma vahendid nende kulude tasumiseks.

Kui kolhooside rahalise avansseerimise süsteem ei ole täiel määral koordineeritud põllumajandusliku tootmise sesoonsusega, siis uue krediteerimiskorraga ei saa tootmise sesoonsus ülmärgitud põhjustel kolhoosi finantsolukorra stabiilsust ohustada. See võimaldab põllumajandustöid teha optimaalsetel tähtaegadel, rakendada järjekindlalt materiaalse huvitatuse printsiipi, maksta regulaarselt töötasu, mistõttu suureneb ka tööviljakus. 1966. a. ei olnud uuele krediteerimiskorrale üleviidud kolhoosides võlgnevusi töötasudes. NSV Liidu Riigipanga Eesti Vabariikliku Kontori andmeil oli seevastu näiteks 1965. a. I kvartalis avansseerimiskorra tingimustes ainuüksi Tartu rajooni 15 kolhoosis võlgnevus töötasudes. Olukord ei paranenud märkimisväärselt ka järgmistel kvartalitel.

Lühiajalise krediteerimise tarbetu lüli — varumisorganisatsioonide krediteeriva funktsiooni — likvideerimine kiirendab käibevahendite ringlust, andes riigipangale võimaluse krediteerimist kontrollida. Kontroll rublaga on aga isemajandamise printsiibi lahutamatu komponent.

Kolhooside rahaline avansseerimine on mehhaaniline, s. t. avansside väljastamisel, eriti nende tagastamisel ei arvestata majandite vajadusi ja võimalusi. Näiteks piima kontraheerimislepingu alusel väljastatakse rahalise avansi teine pool kuni 13. aprillini, aga juba 1. juunist hakatakse seda kinni pidama. On ilmne, et see ei ole kaugeltki kooskõlas tootmistsükli kestusega põllumajanduses.

Tabelist 17 selgub, et kolhoose avansseeriti peamiselt I ja II kvartalis. Teataval määral on see ka põhjendatud põllumajandusliku tootmise sesoonsusega. III ja IV kvartalis ei antud peaaegu üldse avansse. Ometi vajavad kolhoosid (eriti mahajäänud majandid) krediiti ka viimastel kvartalitel.

RIIGIPANGA LÜHIAJALISED LAENUD KOLHOOSIDELE
 (NSVL RIIGIPANGA EV KONTORI ANDMEIL)

Kvartal	1965. a. antud krediit ja raha- line avanss, tuh. rbl.	1966. a. antud pangakrediit, tuh. rbl.	Võrrelduna 1965. a., %
I	2153	888	41,2
II	2078	2243	107,9
III	172	2161	1257,0
IV	173	1213	701,2
Kokku aastas:	4576	6505	142,2

Seda kinnitab otsese pangakrediidi intensiivsem kasutamine 1966. aasta III ja IV kvartalis. Võrreldes 1966. aasta vastava perioodiga, suurenes krediidisumma nimetatud kvartalites vastavalt 12,6 ja 7 korda, kusjuures krediidi aastasumma kasvas 42,2% võrra.

Otsese pangakrediidi osatähtsus kolhoositootmise arendamisel on kasvanud. NSVL Riigipanga EV Kontori andmeil suurenes krediidi erikaal vabariigi kõikide kolhooside tootmis- kuludes 9,4-lt protsendilt 1965. a. 11,6-le protsendile 1966. a., otsesele pangakrediteerimisele üleviidud kolhoosides 10,9-lt protsendilt 22,2%-ni. Seejuures kasutasid ulatuslikumalt krediiti just mahajäänud kolhoosid.

Väärib märkimist, et otsesele pangakrediidile üleviidud kolhoosides ei olnud 1966. aastal viivisvõlgnevust pangale. Uus krediteerimissüsteem loob finantsiliselt stabiilse aluse ka arvel- dusvahekordades hankeorganisatsioonide ning riigieelarvega.

Eduka isemajandamise vajalikuks tingimuseks on kvaliteetne majanduslik arvestus ning tootmise planeerimine. Lühiajalise pangakrediteerimise uus süsteem eeldabki kolhoosides selle nõude täielikku täitmist, sest krediite antakse vastavalt kolhoosi tootmis-finantsplaani näitajatele. Juba K. Marx kirjutas: mida kõrgemale astmele jõuab ühiskond, seda vajalikumaks muutub majanduslik arvestus. Majandusliku arvestuse all kitsamas mõttes mõistame majanduslike operatsioonide registreerimist rahalises või vajalikel juhtudel ka naturaalses väljenduses. Laiemas tähenduses kajastab majanduslik arvestus mitte ainult taastootmisprotsessi kvantitatiivseid külgi, vaid ka selle kvali- tatiivseid elemente. Üheks selliseks elemendiks on maa öko- noomiline hinne, mis on teaduslikult põhjendatud isemajanda- mise, sealhulgas krediidisuhete arendamise üks eeltingimusi.

Seoses riigipanga kontrolliva funktsiooni suurendamisega kolhoositootmise üle kaasnes dokumentide käibe mõningane

suurenemine. Seepärast tuleb leida võimalusi dokumentide käibe ratsionaliseerimiseks.

Krediidisuhete edasiseks täiustamiseks tekitab praegustes tingimustes kahtlust ettepanek laenuprotsendi võrdsustamisest fondimaksu määraga 71. Ei saa nõustuda väitega, et põllumajandusettevõtete täielikule isemajandamisele ülemineku tingimustes loobutakse tootmisvahendite akumulatsioonist kasumieraldiste arvel, kasutades akumulatsiooniks üksnes pangalaenu. Põllumajandusettevõtetele võimalikult võrdsemate taastootmistingimuste loomisel võib osutada otstarbekaks krediidisuhete arendamiseks peituvaid võimalusi kasutada nii, et kolhoosides tagastatakse tootmisse paigutatud riigi vahendeid osade kaupa vastavalt nende tasuvuse ajale.

Käibevahendite ringluse suurendamiseks põllumajandussaaduste kiirema realiseerimise arvel ja tulude ühtlasema aastaringse laekumise huvides võiks laenuprotsendid diferentseerida kvartalite kaupa, seades eelisolukorda I kvartali.

Kapitaalmahutuste kiire kasv põllumajanduses, mis tunduvalt ületab kolhooside eneste akumulatsiooniallikad, tingib pikaajaliste krediitide osatähtsuse järsu tõusu. 1960. aastal võrdus Tartu rajooni kolhoosides pikaajalise laenu summa 39,2% kolhooside eraldistest jagamatu fondi täiendamiseks, 1965. aastal ületas aga pikaajalise laenu summa 44,7% võrra kolhooside eraldised jagamatute fondide täiendamiseks.⁷² Ainuüksi 1965. aastal kasvasid riigipanga pikaajalised krediidid kolhoosidele 19% 1964. aastaga võrreldes.⁷³

Vaatamata sellele, et alates 1964. aasta veebruarist laiendati krediteerimise objekte, pikendati krediidi kustutamise piirtähtaega ja lükati edasi algtähtaegu, ei vasta pikaajalise krediteerimise tingimused kolhooside isemajandamise nõuetele. Kehtiva määruse kohaselt võib riigipanga osakond keelduda täielikult või osaliselt krediteerimast kolhoosi, kes pole võimeline varem saadud laene õigeaegselt tasuma. Ent praegu puudub pikaajaliste laenude tähtaegade määramisel objektiivne alus. Kui lühiajaliste pangalaenude tähtaegade kehtestamisel lähtutakse tootmise sesoonsusest, siis pikaajaliste laenude tähtaegade määramisel ei ole majanduslikult põhjendatud kriteeriumi. Põhivahendite krediteerimise kehtivad tähtajad ei arvesta sageli põhivahendite amortiseerumise aega, sest amortisatsiooninormid on mittevastavuses põhivahendite faktilise kulumisega. Eesti NSV-s on amortisatsiooninormid suhteliselt kõrged, võr-

⁷¹ B. Maiste, Kahe omandusvormi arenemise teed. — Eesti Kommunist, 1967, nr. 2, lk. 29.

⁷² B. Maiste, Kahe omandusvormi arenemise teed. — Eesti Kommunist, 1967, nr. 2, lk. 28.

⁷³ M. Bronštein, Kolhoositootmise taseme ühtlustamine. ER, Tallinn, 1966, lk. 181.

reldes põhivahendite majanduslikult efektiivse tegeliku funktsioneerimisajaga tootmises. Seepärast võib meie vabariigi majanduslikult nõrkadele kolhoosidele kapitaalvahutuste krediidide tähtajaline tagastamine tekitada raskusi isegi põhivahendite arvestusliku amortiseerumisaja jooksul. Krediidide tagastamine vastavalt krediidide tasuvuse ajale võimaldab ka seda probleemi majanduslikult põhjendatult lahendada. Mõned majandusteadlased soovivad üldse loobuda tähtaegade kehtestamisest pikaajalistele laenudele, viidates nende tähtaegade kehtestamisele iseloomule.⁷⁴ Meie arvates ei ole see otstarbekas, sest krediidide tagastamise tähtaegadest loobumine ei stimuleeri selle efektiivset kasutamist, vähendab krediidide osa kolhoositootmise plaanipärasel riiklikul juhtimisel ning isemajandamises, tekitab ebamäärasust kolhoosi ja panga vahelistes suhetes.

Kolhoosisektori nõrkades lülides laiendatud taastootmiseks normaalsete tingimuste loomine eeldab krediidisuhete niisugust täiustamist, mis annaks kapitaalvahutuste krediidide tegemiseks võrdsed võimalused nii majanduslikult nõrkadele kui ka kõrge tootmistasemega kolhoosidele. Suhteliselt paremates looduslik-majanduslikes tingimustes asuvatel majanditel võiks lühendada pikaajaliste krediidide soodustustähtaegu või suurendada laenuprotsente. See stimuleerib majanduslikult tugevaid kolhoose mobiliseerima oma vahendeid kapitaalvahutusteks, kiirendab riiklike krediidide käivet. Vabanevaid riiklikke krediidiresursse võib suunata põhivahendite taastootmise tempo kiirendamiseks objektiivselt halvemates looduslik-majanduslikes tingimustes asuvatele kolhoosidele.

Võrreldes nõrkade kolhoosidega peaks majanduslikult tugevamates kolhoosides laenude suhteline osa kapitaalvahutustes olema väiksem, sest neis kolhoosides on võimalik omavahendite laekumisega kindlustada vajalikud kulutused kapitaalvahutusteks. Kui võtta arvesse, et mõnedes majanduslikult tugevates kolhoosides on töötasu tõusnud üle ühiskondlikult vajaliku taseme, siis laenude andmine neile nagu õigustaks kõrgema töötasu maksmist. Krediteerimispraktika näitab, et sageli eelistataksegi just kõrgema tootmistasemega majandeid.⁷⁵

Krediteerimisel tugevate kolhooside eelistamist võib teataval määral seletada objektiivsete põhjustega. Märgitagu siin eelkõige krediidide tagastatavust ja kontsentreerimise vajadust. On vaieldamatu, et kapitaalvahutuste kontsentreerimine on tähtis nende majandusliku efektiivsuse suurendamiseks. Kõrgema tootmistasemega ning paremates looduslik-majanduslikes tingimustes asuvates majandites on kapitaalvahutuste tasuvus

⁷⁴ М. Лангштейн, Г. Угляница, Совершенствование организации кредитных отношений. — Вопросы экономики, 1967, № 2, lk. 127.

⁷⁵ J. Serr, Töötasu vastavusest tööviljakusele Eesti NSV põllumajanduses. Tallinn, 1963, lk. 77.

kahtlemata kiirem ja suurem. Kuid siiski ei tohi jätta nõrku majandeid ilma krediidist, sest see oleks vastuolus isemajandamise süvendamise ning kolhoositootmise taseme ühtlustamise printsiibiga. Lähtudes riiklike vahendite andmisel kolhooside konkreetsetest tootmistingimustest, on võimalik ka majanduslikult nõrgemates kolhoosides kiirendada tootlike jõudude arengut, tõsta kolhoosnikute töötasu ja nimetatud tegurite kaudu tööviljakust. Lähtudes kolhooside majanduslikku taset määravatest objektiivsetest ja subjektiivsetest faktoritest, tuleb teha krediteeritavate objektide teaduslikult põhjendatud valik ja määrata krediteerimise järjekord. Teataval määral saab krediteerimisabinõudega välistada subjektiivsete faktorite negatiivset mõju majanduslikult nõrkades kolhoosides (kõrge kvalifikatsiooni ning kogemustega spetsialistide töötasu erikrediteerimine).

Kolhoositootmise taseme ühtlustamine, isemajandamise kindlustamine, rentaabluse ja tööviljakuse tõstmine on üksteisega tihedas seoses. Selle kompleksse ning sealjuures majanduslikult kardinaalse ülesande lahendamiseks ei piisa ühe või kahe majandusliku hoova rakendamisest, vaid peab tuginema majanduslike stiimulite terviklikule süsteemile.

Lähtudes ülaltoodust ja meie korrelatsioonanalüüsi tulemustest, mille järgi suurt tähtsust omavad tööviljakuse objektiivsed mõjufaktorid, oleme ühel arvamusel majandusteadlastega, kes pooldavad ümberjaotamise otsuste finantskanalite osatähtsuse suhtelist suurendamist riigieelarvesse minevate rendimaksude näol vastavalt maade kvantiteedile ja kvaliteedile.⁷⁶

Võrreldes praegu kasutusel oleva tulumaksusüsteemiga, võimaldaks nimetatud ettepanek arvesse võtta erinevusi puhastulu majanduslikus sisus. See annab põllumajandusettevõtetele tõhusa stiimuli tööviljakuse suurendamiseks organisatsioonilismajandusliku faktori abil, sest majandi parema tööga saadud lisakasum jääb seda loonud kollektiivile ning kasutatakse materiaalse stimuleerimise allikana.

Oluline on ka hüvitada põllumajanduslikule tootmisele mitte-põllumajanduslikeks vajadusteks maade eraldamisega tekitatud kahju (vastavalt maa majanduslikule efektiivsusele). See on eriti aktuaalne praegusel etapil, mil riigi kahjud maade halvast kasutamisest Nõukogude Liidus tervikuna moodustavad ligikaudu üks miljard rubla.⁷⁷ Ka Eesti NSV põllumajanduses on nimetatud probleem terav.⁷⁸

⁷⁶ M. Bronštein, Kolhoositootmise majanduslik stimuleerimine ja kasumi struktuur. — Eesti Kommunist, 1966, nr. 8.

⁷⁷ M. Bronštein, Hind ja tootmise stimuleerimine. ER, Tallinn, 1966, lk. 63.

⁷⁸ E. Tõnurist, Vabariigi põllumajanduse töötulemustest 1966. aastal ja ülesannetest 1967. aastaks. (Ettekanne põllumajandustöötajate vabariiklikul nõupidamisel.)

Et anda ühiskondlikku tunnustust ka kõige ebasoodsamates tingimustes kulutatud tööle, on põllumajandussaaduste hindade määramine objektiivselt halvemate tingimuste järgi majanduslikult õigustatud. See eeldaks aga loomakasvatussaaduste kokkuostuhindade tõstmise kõrval ka jaehindade korrigeerimist, mis omakorda tingib töötasude reguleerimist. Praktiliselt ei ole see lähemal ajal elluviidav. Seepärast ei tekita vastuväiteid ettepanek ajutiselt sisse seada normaalse taastootmisprotsessi tagamiseks rendilisandite süsteem nendes Eesti NSV kolhoosides, mis asuvad põllumajanduslikult kasutatavatel halvematel maal.⁷⁹ Rendilisandite süsteem ei õõnesta mingil määral isemajandamise aluseid, sest lisandit saaksid ainult need majandid, kus maad on hinnatud keskmisest tasemest madalamaks.

Esitatud abinõud võimaldavad riigil ümber jaotada objektiivselt paremates tingimustes olevate kolhooside diferentsiaalrendist saadava lisakasumi objektiivselt halvemates tingimustes olevate majandite edasiviimiseks. Kolhoositootmise taseme ühtlustamisega tõuseb nimetatud majanduslike stiimulite rakendamisel tööviljakuse tase mitte ainult põllumajanduses, vaid tootmisvahendite efektiivsema kasutamise suurenemise samuti ühiskondliku kogutöö viljakus.

Rööbiti riigi ja kolhooside vaheliste majandussuhete arendamisega on vaja täiustada kolhoosisiseseid materiaalse stimuleerimise suhteid.

Kollektiivse materiaalse huvi süvendamiseks ja kolhoosisisese isemajandamise arendamiseks on tarvis jaotada kasum, arvestades iga kolhoosniku töötulemusi. Siinjuures tootmis- kulude ja rentaabluse teaduslikult põhjendatud väljatoomiseks on vaja põhitöötasu ja kasum eraldada kolhoosnike töötasus.⁸⁰

On veel teisigi materiaalse stimuleerimise kolhoosisiseste suhete täiustamise võimalusi.

Elkõige vajab siin lahendamist probleem, kuidas kehtestada erinevate tootmisharude tööliste vahel majanduslikult põhjendatud töötasusuhet. Varematal aastatel (enne 1966. a.) tehtud vastavates võrdlustes on aluseks võetud päeva-, kuu- ja aastatasu. Ent järelduste tegemiseks ei ole see piisav, sest erinevates tootmisharudes on ebavõrdse pikkusega tööpäevad. Seepärast on vaja võrdlemise aluseks võtta tunnitased. Siinjuures tuleb silmas pidada, et kuu- ja aastatasu ei sõltu ainult tunnitasust, vaid oleneb suurel määral kulutatud tööaja kogusummast (tööst osavõtu aktiivsusest). See ei sõltu alati töölistest, sest tööst osa-

⁷⁹ M. Bronštein, Kolhoositootmise taseme ühtlustamine. ER, Tallinn, 1966.

⁸⁰ L. Kaaramaa, Töötasustamise täiustamisest kolhoosides (Eesti NSV näitel). Dissertatsioon, Tartu, 1967.

võtu aktiivsust mõjutab töö organiseerimine ja tootmise hooajalisus. Näiteks käesolevas töös tehtud traktoripargi kasutamise analüüs näitas, et vabariigi paljudes kolhoosides ei tagata traktoristidele aastaringset tööd, mis on traktoristide suhteliselt madala kuu- ja aastatasu üks põhjusi (15% madalam autojuhtide kuutasust). Madal oli hobu-käsitsitöödel töötavate kolhoosnikute tööaktiivsus (1965. a. keskmiselt 156 tööpäeva). Võrdluseks märgitagu, et lüpsjad-karjatalitajad töötasid samal aastal keskmiselt 334, seatalitajad 332, autojuhid 284 ja traktoristid 236 tööpäeva. Suurelt osalt selle tagajärjel saidki hobu-käsitsitöödel kolhoosnikud seatalitajatest 3 korda, lüpsjatest-karjatalitajatest 2,6 korda, autojuhtidest 2,7 ja traktoristidest 2,2 korda väiksemat keskmist aastatasu. Oluliselt on hobu-käsitsitöödel töötavate kolhoosnikute suhteliselt madal tööaktiivsus tingitud nendel töödel kasutatavate tööjõuressursside halvemast struktuurist (töövõimeliste osatähtsus väiksem). Ent see ei saa olla aluseks tunnitasu tõstmiseks hobu-käsitsitöödel. Töövõimetute aineiline kindlustamine peab toimuma eeskätt ühiskondlike tarbimisfondide kaudu, mitte aga põhitöötasu hinnete tõstmisega.

Seega majanduslikult põhjendatud töötasutaseme kehtestamiseks erinevate tootmisharude töötajatele peab analüüs kulgema kahes suunas:

- 1) õigete tunnitassuhete selgitamine;
- 2) võimaluste leidmine töö organiseerimisest ning tootmise hooajalisusest tingitud disproportsioonide kaotamiseks kuu- ja aastatasudes.

Mainitud probleemi ulatuslikkus ei võimalda seda käsitleda käesolevas töös.

Seoses sellega, et Eesti NSV Statistika Keskkvalitsuse initsiatiivil hakati 1966. a. Eesti NSV kolhoosides tööaega arvestama inimtundides, on võimalik teha mõningaid esialgseid üldistusi erinevate tootmisharude tööliste töötassuhete kohta (tabel 18).

Kuigi üldiselt on kolhoosides tendents töötasude erinevuste mõningasele vähenemisele, näitavad andmed töötasude kohta siiski põhjendamatu erinevusi tootmisharude ja tööalade järgi. Arvesse võttes tööpäeva pikkust on lüpsjate, eriti käsitsilüpsjate töötasu suhteliselt madal. Traktoristide tunnitasu on ainult 7% võrra kõrgem autojuhtide tunnitassust. Meie arvates võiks vahe olla 15—20%. Suhteliselt madal on ka vasikatalitajate töötasu (13% madalam hobu-käsitsitöödel töötavate kolhoosnikute töötassust). Tunnitasu alusel arvatud suhetes on disproportsioonid märksa väiksemad, kui on erinevused päeva- ja kuutasu suhetes. See kinnitab väidet, et erinevate tootmisharude töötajatele majanduslikult põhjendatud palgatasemete kehtestamiseks leidub küllaltki suuri võimalusi töö parema organiseerimise arvel (tööjõu parem kasutamine). Samaaegselt

TÖÖTASUSUHTED VABARIIGI KOLHOOSIDES 1966. A.

Töötajad	Suhe tunni- tasu alusel	Suhe päeva- tasu alusel	Suhe kuu- tasu alusel
Töövõimelised hobu- käsitsitöölised	100	100	100
Traktoristid	137	152	191
Autojuhid	130	150	221
Töökoja töölised	122	129	166
Ehitusbrigaadi töölised	139	148	180
Lüpsjad	109	120	202
Neist käsitsilüpsjad	96	107	191
Karjamehed	96	103	142
Vasikatalitajad	87	90	148
Linnutalitajad	102	109	176
Seatalitajad	122	133	230
Palgatud isikud	122	130	110

tuleb aga töötasu suhteid reguleerida tunnitasu alusel. Siinjuures ei saa märkimata jätta, et 1966. a. peeti vabariigi kolhoosides esmakordselt tööajaarvestust inimtundides, mistõttu arvestusmeetodika vajab veel täiustamist (kuivõrd juba tööaja mõiste ise vajab täpsustamist).⁸¹ Lõplike järelduste tegemine ja soovitude andmine töötasu suhete kohta tunnitasu võrdluse alusel oleks seetõttu praegu veel ennatlik.

Valitsevaks jääb nõue, et töötasu kasv peab vastama tööviljakuse suurenemisele. Teatavasti on tööviljakuse kasv objektiivsete ja subjektiivsete tegurite koosmõju tulemus. Subjektiivsete tegurite toimel kujuneva kõrgema tööviljakusega peab suurenema ka töötasu. Et ergutada kolhoosnikuid oma kvalifikatsiooni tõstma, on vaja kolhoosnikute töötasu viia sõltuvusse kvalifikatsioonist.

Kvalifikatsioonijärgu omistamisel tuleks arvestada:

- 1) teoreetiliste ja praktiliste teadmiste taset;
- 2) tööstaaži antud kutsealal;
- 3) töötulemusi, mille peamiseks näitajateks on tööviljakus ja kvaliteet.

Võttes arvesse käesoleva töö autori juba mujal esitatud ettepanekud jaotada põllumajanduse oskustöölised kolme kvalifikatsioonijärku,⁸² oleks otstarbekas II kvalifikatsioonijärgu omistamisega suurendada töötasu 10% ja I kvalifikatsioonijärgu saamisel 20%, võrreldes III tariifijärgu töötasuga.

⁸¹ V. Hižnjakov, V. Vitkin, Tööaja, töötasu ja tööviljakuse arvestus inimtundide alusel. — Sotsialistlik Põllumajandus, 1967, nr. 15.

⁸² O. Saukas, Tootlike jõudude arendamine kui tööviljakuse kasvu põhitingimus Eesti NSV põllumajanduses. «Valgus», Tallinn, 1967, lk. 82—89.

Traktoristide materiaalse stimuleerimise paremat korraldamist võimaldavad NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 16. mai 1966. a. määruses nr. 372 «Kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmise kohta ühiskondliku tootmise arendamisel» antud soovitused: viia traktoristide töötasu sõltuvusse erialasest tööstaažist ja kvalifikatsioonijärgust, teha soodustusi äsja kooli või kursuse lõpetanud traktoristidele tőonormides, rakendada ulatuslikult akord- ja ajatöö premiaalsüsteemi. Vas-
tavad ettepanekud olid tehtud ka autori poolt.⁸³

Lahendamist vajav probleem on traktoristide töötasu ja puhkuse diferentseerimine olenevalt traktoritüübist. Lintraktoritel töötavate traktoristide töö on märksa raskem ratastraktoritel töötavate traktoristide tööst. On täiesti loomulik diferentseerida siin töötasud ja lisapuhkused. Lintraktoritel töötavatele traktoristidele tuleks anda lisapuhkust 12 päeva, teistele 6 päeva. Kogu puhkuse kestus oleks seega traktoristidel vastavalt 24 ja 18 tööpäeva.

Loomakasvatussaaduste, eelkõige piima tootmisel tuleks kolhoosnikke paremate sekundaarsete* kvaliteedinäitajate saavutamiseks materiaalselt stimuleerida. See ei tähenda seda, et ainult I klassi piima eest tuleks lüpsjale maksta 100% ulatuses. Selline lähenemine viiks tööliste tariifse töötasu vähendamisele. Et II klassi piima ei saa vaadelda praagitootmisena, siis ei ole tariifse töötasu vähendamine antud juhul põhjendatud. Kuigi mõnedes majandites on lüpsjatele, karjakatele ja brigadiridele üleplaanilise piima eest aasta lõpul makstav preemia viidud sõltuvusse piima kvaliteedist, ei ole ka antud lahendus piisav kvaliteetse piima tootmise materiaalseks stimuleerimiseks kogu aasta vältel. Antud küsimuse efektiivseks lahendamiseks võiks lüpsjatele-karjatalitajatele maksta igakuulist lisatasu sõltuvalt piima kvaliteedist.

Seega isikliku tarbimise fondi mõningane ümberjaotamine annab võimaluse materiaalse huvitatuse printsiibi kui isemajandamise aluse ja selle kaudu tööviljakust mõjutava teguri osatähtsuse suurendamiseks kolhoositootmise taseme ühtlustamisel.

Et maksta võrdset töötasu võrdse töö eest, et majandusliku põhjendatusega töötasusid diferentseerida, tuleb täiustada töönormeerimist ning tarifitseerimist, ühendada oskuslikult põhi- ja lisatasu ning aja- ja tükitöötasu vorme. Probleemi ulatuslikus ei võimalda seda käsitleda käesolevas töös.

⁸³ Vt. lähemalt: O. S a u k a s, Kongressieelseid mõtteid tehnilise varustatuse parandamisel vabariigi põllumajanduses. — Sotsialistlik Põllumajandus, 1966, nr. 4.

* Looduslikest teguritest olenevaid tunnuseid nimetatakse primaarse ehk algkvaliteedi näitajateks. Tunnused, mis iseloomustavad muutusi saaduse kvaliteedis töötlemise ja säilitamise vältel, on sekundaarse ehk säilituskvaliteedi näitajad.

Rööbiti isikliku tarbimise fondi seesmise proportsionaalse jaotamisega on põllumajandusliku tootmise arendamise seisukohalt oluline kujundada majanduslikult põhjendatud vahekord akumulatsiooni- ja töötasufondi vahel. Nii akumulatsioonifondi osatähtsuse alahindamine isikliku tarbimise fondi absolutiseerimise arvel kui ka vastupidine tendents tähendab sisuliselt kolhoosisisestest suhetes vastuolu sünnitamist.

Akumulatsiooni tähtsus tööviljakust mõjutava faktorina on seletatav kolhooside sotsiaal-majandusliku olemusega. Laiendatud taastootmine kolhoosides toimub peamiselt omaenda akumulatsiooniallikate arvel. Järjest intensiivsemaks muutuv põllumajanduslik tootmine tekitab vajaduse mahutada tootmisse täiendavaid vahendeid. Selleks on vaja akumulatsioonifondi suurendada. Kolhoosides, kus ei tagata kogutulu jaotamisel vajalikku akumulatsiooni, vaid suurendatakse selle arvel töötasufondi osa, rikutakse tööviljakust mõjutavate faktorite sisetähtsust, mille tagajärjel vaatamata töötasufondi osatähtsuse kasvule kogutulus, töötasu absoluutne tase langeb. See mõjutab tööviljakust negatiivselt, mis omakorda alandab laiendatud taastootmise tempot.

Akumulatsiooni- ja tarbimisfondi optimaalne vahekord sõltub majandi arengu konkreetsest etapist. Nõrkades majandites peab tarbimisfondi osatähtsus kogutulus olema suhteliselt suurem kui tugevates majandites. Kuid, nagu eespool märgitud, probleemi niisugune lahendus on piiratud iseloomuga. See ei kõrvalda tööviljakust mõjutavate faktorite diferentseerivat toimet. Ent isiklikku tarbimise fondi tehtavate eraldiste ajutine suhteline suurendamine majanduslikult nõrkades kolhoosides on siiski oluline abinõu, mis soodustab tootmisvahenditesse tehtavate täiendavate mahutuste efektiivsuse kasvu otseselt tootjate materiaalse stimuleerimise kaudu.

Sellest lähtudes ei saa nõustuda majandusteadlastega, kes soovivad kogutulus akumulatsioonifondi osatähtsuse määramiseks kasutada progressiivset skaalat,⁸⁴ mille järgi akumulatsioonieraldised suureneksid progressiivselt kogutulu suurenemisega. Sisuliselt tähendab see ettepanek eespool kritiseeritud isikliku tarbimise fondi jääkjaotamist.

Küllaldaselt põhjendatuks ei saa pidada ka ettepanekut akumulatsioonifondi arvutamiseks amortisatsiooninormide alusel.⁸⁵ Amortisatsiooninormid ei ole praegu looduslik-majanduslike tootmistingimuste järgi diferentseeritud ning vajavad korrigeerimist. Lisaks sellele kujuneks nimetatud põhimõtte kasutamisel akumulatsiooni- ja tarbimisfondide vahekord tööviljakuse taset

⁸⁴ Неделимые фонды колхозов. Сельхозгиз, 1960, lk. 131.

⁸⁵ В. Козах, Г. Коцюба, А. Пастушенко, Формирование фондов на расширение средств производства в колхозах. — Вопросы экономики, 1966, № 11, lk. 125.

arvestamata. See on aga vastuolus tööviljakuse kasvu ja töö järgi jaotamise majandusseaduste objektiivsete nõuetega.

Meie arvates tagab probleemi teaduslikult põhjendatud lahendamise korrelatsioonanalüüs.

Massiliste andmete korrelatsioonanalüüs võimaldab määrata konkreetsetes majandis tootmise arengu antud etapil optimaalse proportsiooni akumulatsiooni- ja isikliku tarbimise fondi vahel.

I. Suslov⁸⁶ soovitab selleks võrrandit:

$$F_t = 0,8 + 0,5 K_t, \text{ kus}$$

F_t — isikliku tarbimise fond ühe inimpäeva kohta;

K_t — kogutulu ühe inimpäeva kohta.

Antud võrrandi alusel arvatud töötasu ja faktilise kogutulu suhe konkreetsetes majandis või majanduspiirkonnas annabki optimaalse proportsiooni akumulatsiooni- ja tarbimisfondi vahel. Võrrand eeldab, et töötasufondi osatähtsus peab olema vähemalt 50% majandi kogutulust ja töötasu ei ole alla 80 kopika inimpäeva kohta.

Antud lähenemisviis on samm edasi akumulatsiooni- ja tarbimisfondi optimaalse suhte määramise teoorias ning praktikas. Siinkohal tuleb aga märkida, et I. Suslov lähtub ainult faktilisest kogutulust ühe inimpäeva kohta, kusjuures laiendab võrrandiga määratud seaduspärasuse kõikidele liiduvabariikidele. See on antud probleemi lahendamise põhjendamatu lihtsustamine. Ilmselt ei arvesta I. Suslov tööviljakuse diferentseerumist põhjustavaid objektiivseid ja subjektiivseid faktoreid, mis viib paratamatult akumulatsiooni- ja tarbimisfondi optimaalse suhte määramisel töö järgi jaotamise sotsialismi majandusseaduse objektiivsete nõuete mittetäitmiseni. Selle vältimiseks tuleks meie arvates detailiseerida korrelatiivsed seosed tööviljakuse ja töötasu vahel ruumis ja ajas. Eriti oluline on see põllumajanduses, kus esineb suhteliselt suur looduslik-kliimatiliste tingimuste varieeruvus nii territoriaalselt kui ka aastate kaupa. Tõsist tähelepanu väärivad selles valdkonnas G. Kursi uurimused.

Lähtudes sellistest kaalutlustest on vaja akumulatsiooni- ja tarbimisfondi optimaalse suhte määramiseks arvutada korrelatiivsed seosed eraldi üksikute liiduvabariikide ja tsoonide kohta. Seejuures ei saa töötasu vajaliku taseme arvutamisel piirduda ainult faktilise kogutulu näitajaga, vaid tuleb arvesse võtta ka põhiliste objektiivsete looduslik-majanduslike tingimuste mõju tööviljakusele. Nagu näitas I peatükis tööviljakuse korrelatsioonanalüüs, väljendub Eesti NSV kolhoosides objektiivsete faktorite mõju tööviljakuse diferentseerumisele kindla seaduspärasusena, mis on kirjeldatav lineaarse matemaatilise

⁸⁶ И. Су сл о в, Об оптимальном сочетании фондов потребления и накопления в колхозах. — Вопросы экономики, 1966, № 10, lk. 50.

mudeli (regressioonivõrrandi) kaudu (kusjuures töoviljakuse näitajaks on võetud kogutulu ühe inimpäeva kohta):

$$Y_1 = -174 + 0,622x_1 - 26,2x_5 + 0,506x_9 + \\ + 3,75x_{15} + 2,18x_{18} + 2,03x_{19} + 0,139x_{21} + \\ + 0,00081x_{24} \text{ (tähistused vt. tabel 4).}$$

Esitatud matemaatilise mudeli alusel võib arvutada normatiivse töoviljakuse, seejärel töötasu ja kogutulu vahelise regressioonivõrrandi järgi arvestusliku töötasu. Viimase arvutamisel võetakse argumendiks normatiivne kogutulu ühe inim-päeva kohta ja funktsiooniks töötasu ühe inimpäeva kohta. Juhul, kui kogutulu kasvule vastab töötasu ebaühtlane kasv, soovitab A. Kalnõnõs töötasu ja kogutulu vahelise korrelatsiooni arvutamiseks kasutada astmefunktsiooni⁸⁷ ($y = ax^n$). Sel teel leitud arvestusliku töötasu ja normatiivse töoviljakuse suhe annab meile optimaalse proportsiooni akumulatsiooni- ja töötasufondi vahel konkreetses majandis, kusjuures arvesse on võetud töoviljakust mõjutavad objektiivsed looduslik-majanduslikud faktorid. Sel juhul, kui tegelik töoviljakus hälbib tunduvalt arvestuslikust töoviljakusest, tuleb töötasufondis teha vastavad korrektiivid. Tuleb ka silmas pidada, et regressioonivõrrandid vajavad korrigeerimist liiduvabariikide, agro-majanduslike tsoonide ja aastate järgi.

*

Sotsialistlik tootmisviis on võimaldanud Eesti NSV põllumajanduses töoviljakuse järjekindla kasvu. Töoviljakuse kasvutempo oleneb tootmisviisis peituvate võimaluste kõigekõrgesest kasutamisest. Tootlike jõudude arendamise ja majandussuhete täiustamise lahutamatus seoses kulgev protsess väljendub lõppkokkuvõttes põllumajandusliku tootmise intensiivistamises, töoviljakuse ja rentabluse suurenemises, rahva materiaalsete ning kultuuriliste vajaduste üha täielikumasa rahuldamises. «Tänu kõrgele töoviljakusele muutuvad kõik kolhoosid majanduslikult võimsateks majanditeks ja kolhoosnikud hakkavad elama aineliselt täiesti kindlustatuna,» märgitakse NLKP programmis.

⁸⁷ А. Калныныш, Валовой доход как основа формирования фонда оплаты труда в колхозах. — Вопросы экономики, 1966, № 9, lk. 124.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

1. Individuaalne, lokaalne ja ühiskondlik tööviljakus on erinevad kvaliteetidid, kusjuures nendevaheline vastuolu on absoluutne ja suhteline. Toodangu ja tööde kvaliteedi ning efektiivsuse muutumine määrab selle vastuolu positiivse või negatiivse olemuse.

2. Ühiskondliku tööviljakuse suurendamise seisukohalt ning ühiskondliku, lokaalse ja individuaalse tööviljakuse vahelise negatiivse vastuolu likvideerimiseks on otsustava tähtsusega parendada toodangu ja tööde kvaliteeti. Et kvaliteetsusel on oma ratsionaalne piir, siis ka tööviljakuse kasv ainuüksi kvaliteedi parendamise arvel on piiratud.

3. Rahvamajanduslikust seisukohast on suur tähtsus nii elavtöö kui ka kogutöö viljakuse näitajal. Seepärast ei saa pidada põhjendatuks ühe või teise tööviljakuse näitaja absolutiseerimist.

4. Töö tootliku jõu ja tööviljakuse erinevus on suhteline, mis tuleneb ühe ja sama tööprotsessi erinevate määrangute ühtsusest.

5. Sotsialistlike põllumajandusettevõtete majandusliku tegevuse hindamiseks ja majanditele võrdsemate taastootmistingimuste loomiseks tuleb kvantitatiivselt määrata objektiivsete ja subjektiivsete faktorite mõju tööviljakusele. Selle ülesande lahendamine eeldab maa majanduslikku hindamist.

6. Et kogutulu kajastab põllumajandusliku tootmise majanduslikku efektiivsust ja on kolhoosi koguprodukti see osa, mida kasutatakse isiklike ja ühiskondlike vajaduste rahuldamiseks, siis on tootmise praegusel arenguetapil tööviljakuse näitajana otstarbekas kasutada kogutulu ühe inimpäeva kohta.

7. Eesti NSV kolhoose iseloomustab tööviljakuse tasemete suur diferentseeritus nii rajooniti kui ka majandite kaupa. Tööviljakus vabariigi kolhoosides sõltub eelkõige ratsionaalselt

tehtud tootmiskuludest ja akumulatsiooni osatähtsusest kogutulus. Olulist mõjujõudu omavad ka traktorite tootlus, looduslik viljakus, tööjõu struktuur ja sellega kindlustatus, põhi- ja käibevahenditega kindlustatus, käibevahendite osatähtsus põhi- ja käibevahendite summas. Viimati märgitu eeldab käibevahendite teaduslikult põhjendatud normatiivide kasutamise kõrval ka vastavaid majanduslikku analüüsi võimaldavaid täiendusi kolhoosi bilansis.

Tööviljakuse mõjufaktorite korrelatsioonanalüüsil selgus, et paaris korrelatsiooni kordajaid võib kasutada tööviljakuse mõjufaktorite omavaheliste seoste iseloomustamiseks, mitte alati aga lõppjäreldeste tegemiseks.

8. Tootmiskulude suur mõju tööviljakust suurendava tegurina näitab, et Eesti NSV kolhoosides on materiaalseid ja tööjõuressursse kasutatud efektiivselt. Järelikult on Eesti NSV kolhoosides kasutatud oskuslikult põllumajanduse intensiivistamises peituvaid võimalusi tööviljakuse kasvuks.

9. Kuigi Eesti NSV kolhoosides on üldiselt täidetud majandusseaduse nõue, mille järgi tööviljakus peab kasvama kiiremini kui töötasu, ei lähtuta töötasu kehtestamisel mitte alati vabariigi ühiskondlikult keskmisest tööviljakustasemest ja selle kasvutempost. Paljud kolhoosid ei kindlusta töötasu vastavalt tööviljakuse suurenemisele, mida tõendavad tööviljakuse ja töötasu võrdlusandmed Eesti NSV rajoonide kaupa.

Aastatel 1953—1956 oli töötasu suurenemine kolhoosides kiirem tööviljakuse kasvust. Nimetatud disproportsioon oli sel ajal põhjendatav 1953. aastal esinenud äärmiselt madala töötasu kiire tõstmise vajadusega.

10. Tööviljakuse võrdlevast analüüsist kolhoosides rajoonide kaupa selgus, et oluline reserv tööviljakuse tõstmiseks Põlva, Võru, Viljandi, Valga, Kingissepa ja Pärnu rajoonides on kolhoosnikute aktiivsem osavõtt ühiskondlikust tootmisest. Nendes rajoonides jääb kogutulu suhteline tase ühe kolhoosniku kohta maha vastavast näitajast inimpäeva kohta.

Tööviljakuse kasvureserve eelkõige inimpäevade efektiivsena kasutamise arvel on Rapla, Rakvere, Paide, Kohtla-Järve, Jõgeva, Harju, Haapsalu ning Hiiumaa rajooni kolhoosides. Vaatamata sellele, et nimetatud rajoonide enamikes kolhoosides kogutulu ühe inimpäeva kohta ületab vabariigi keskmise, jääb suhteline kogutulu ühe inimpäeva kohta maha vastavast näitajast ühe kolhoosniku kohta.

Tööviljakuse ja loodusliku viljakuse, samuti põhivahendite efektiivsuse ja loodusliku viljakuse vahel ei ole ranget seaduspärasust. See näitab tööviljakuse kasvureserve subjektiivsete faktorite arvel eriti Viljandi ja Tartu rajooni kolhoosides.

Tuleb arvestada, et põllumaa hindede mõju ei ole adekvaatne loodusliku faktori kogumõjuga, sest see ei haara kogu põllu-

majanduslikus tootmises kasutatavat maad. Maa hindamise olemasolev metoodika ei arvesta tootmistingimusi. Ei saa märkimata jätta ka seda, et taastootmisprotsessis toimub loodusliku faktori kontsentreerumine majanduslikes faktorites.

11. Tootlike jõudude arendamine Eesti NSV põllumajanduses on toimunud tihedas seoses tootmissuhete, eelkõige omandussuhete ja jaotussuhete täiustamisega. Tootmissuhete arendamine on olnud tähtsaks teguriks tootlike jõudude arendamisel, põllumajandusliku tootmise intensiivistamisel ning tööviljakuse kasvus. See aitab omakorda kaasa tootmissuhete edasisele täiustamisele. Selles avaldub tootmisviisi, tööviljakuse ja tootmise intensiivistamise vastastikuse toime dialektika.

Tootlike jõudude ja tootmissuhete areng ning progressiivsed nihked majanduspoliitikas on võimaldanud vabariigi põllumajanduses aastatel 1950—1965 tööviljakuse kasvu 2,6 korda. Tööviljakuse kasvutempo on viimastel aastatel suurenenud põllumajandusliku tootmise intensiivistamise ja oskusliku materiaalse stimuleerimise tagajärjel. Materiaalse stimuleerimise küllaltki määravat osa suhteliselt kõrge tööviljakuse saavutamisel kinnitab ka matemaatilise analüüsi andmeil tihe korrelatsioon tööviljakuse ja töötasu vahel ($r = 0,874$).

12. Tööviljakuse kasv on tihedasti seotud isemajandamisega. Võrreldes 1964. aastaga tõusis 1965. aastal kolhooside üldine rentaablus 33%-lt 47,3%-ni. Seejuures esines eri kolhoosides ja tootmisharudes, aga ka tootmisharude siseselt suur varieeruvus rentaabluses. Näiteks villa- ja piimatootmise rentaabluse viis korda madalam tase kui kanamunadel ei stimuleeri nende tootmist suurendama. Siit tuleneb vajadus reguleerida hindasid.

Isemajandamine saab olla täielik ainult siis, kui ta stimuleerib vajalikus proportsioonis tootmise kõiki külgi. Seda soodustab loomakasvatussaaduste, eelkõige veise-, lamba- ja sealiha kvaliteedigruppide ja hindade ulatuslikum diferentseerimine. Piima hindu tuleks diferentseerida olenevalt sordilisusest. Küllaldaseks ei saa pidada liha riiklike kokkuostuhindade diferentseerimist ainult toitumüsnaõtaja järgi. Rahva tarbimise seisukohalt on vaja rohkem toota noorloomade liha, mida aga kehivad hinnad ei stimuleeri. Ka selles suhtes tuleks varumishindu korrigeerida.

Teiselt poolt tuleks riigi ja kolhooside vahelise ekvivalentse vahetuse arendamiseks leida võimalusi ka põllumajandusmasinate hindade korrigeerimiseks. Suure tähtsusega on luua erinevates objektiivsetes looduslik-majanduslikes tingimustes asuvatele majanditele võimalikult võrdsed tingimused tööviljakuse kasvuks. Seejuures on ohtlik hindade ühtlustava potentsiaali absolutiseerimine, sest see eemaldaks hinnad väärtusalusest, s. t. väljendama ühiskondlikult vajalikke kulutusi. Täielikule isemajandamisele üleminek eeldab hindade kõrval ka teiste

majanduslike vahendite teaduslikult põhjendatud kasutamist, mis kõrvaldaksid kolhoositootmises hindade ühtlustavale toimele mittealluvad erinevused (tsoonisisesed objektiivsed looduslik-majanduslikud erinevused).

13. Üheks selliseks vahendiks on krediit. Eesti NSV kolhooside kogemused tõendavad otsese pangakrediteerimise majanduslikku efektiivsust. Uus krediteerimiskord soodustab majanduslikult nõrkade kolhooside arendamist, kiirendab käibevahendite ringlust, tagab palkade regulaarse väljamaksmise, rahuldab põllumajandusliku tootmise sesoonsusest tingitud täiendavate rahaliste vahendite vajadused, tugevdab riiklikku kontrolli kolhoositootmise üle.

14. Arvesse võttes tööviljakuse korrelatsioonanalüüsi tulemusi tööviljakuse objektiivsete faktorite suure mõjujõu kohta, on autor ühel arvamusel majandusteadlastega, kes pooldavad rendimaksusüsteemi sisseseadmist, mille määrad sõltuksid maa hulgast ja kvaliteedist.

15. Praegu, mil põllumajandussaaduste riiklikud kokkuostuhinnad kindlustavad kolhoositootmise optimaalsele lähedase keskmise rentaabluse (40—45%) ja 4—5 rublalise töötasu ühe inimpäeva kohta, kerkib üha rohkem esiplaanile akumulatsiooni kui tööviljakuse jätkuva kasvu peamise faktori probleem. Akumulatsiooni- ja töötasufondi ratsionaalse suhte arvutamisel tuleb arvesse võtta tööviljakuse objektiivsed mõjufaktorid, kusjuures lähtuda tuleks korrelatsioonanalüüsil saadavast normaalse tööviljakuse ja arvestusliku töötasu suhetest.

16. Kolhoosisese materiaalse stimuleerimise paremaks korraldamiseks on vaja kehtestada tunnitasust lähtudes töötasu õiged proportsioonid üksikute tootmisharude vahel. Põllumajanduse oskustöölise töötasu tuleks viia sõltuvusse kvalifikatsioonist. Traktoristide töötasu ja puhkused on otstarbekas diferentseerida olenevalt traktoritüübist. Järjekindlalt on vaja loomakasvatustöötajaid stimuleerida toodangu kvaliteetsuse parendamisele, kehtestades lisatasu kvaliteedinäitajate alusel.

Puhastulu jaotamisel on vaja majandusliku analüüsi huvides ning kolhoosi ja riigi vaheliste suhete täiustamiseks eraldada kolhoosnikute töötasudes põhitöötasu ja kasum.

Töötasuvormide ja -süsteemide täiustamisel on vaja silmas pidada võimalusi töötasu arvestamise lihtsustamiseks.

OSUNDATUD KIRJANDUS

- Baierl, F.** Produktivitätssteigerung durch Lohnanzzeitssysteme. München, 1956.
- Brežnev, L. I.** NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise pakilistest abinõudest. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 24. märtsil 1965. a. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1965.
- Bronštein, M.** Kolhoositootmise taseme ühtlustamine. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1966.
- Bronštein, M.** Kolhoositootmise majanduslik stimuleerimine ja kasumi struktuur. — Eesti Kommunist, 1966, nr. 8.
- Bronštein, M.** Hind ja tootmise stimuleerimine. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1966.
- Bronštein, M., Metsa, H.** Väärtus, hind ja hinnapoliitika. ERK, Tallinn, 1964.
- Gold Bela.** Foundation of productivity analysis. Guides to economic theory and managerial central. Pittsburg, 1955.
- Hagelberg, R.** Põllumajandusettevõtete majandusliku analüüsi alused (Eesti NSV materjalide alusel). Dissertatsioon, Tartu, 1966.
- Hižnjakov, V., Vitkin, V.** Tööaja, töötasu ja tööviljakuse arvestus inимtundide alusel. — Sotsialistlik Põllumajandus, 1967, nr. 15.
- Kaaramaa, L.** Töötasustamise täiustamisest kolhoosides (Eesti NSV näitel). Dissertatsioon, Tartu, 1967.
- Koslov, V.** Tööviljakuse sõltuvus kvaliteedist. ERK, Tallinn, 1962.
- Kossõgin, A. N.** Tööstuse juhtimise parandamisest, planeerimisest täiustamisest ja tööstusliku tootmise majandusliku stimuleerimise intensiivistamisest. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1965.
- Lenin, V. I.** Teosed, 5. kd. ERK, Tallinn, 1951.
- Lenin, V. I.** Teosed, 29. kd. ERK, Tallinn, 1954.
- Lenin, V. I.** Teosed, 33. kd. ERK, Tallinn, 1955.
- Lenin, V. I.** Teosed, 38. kd. ERK, Tallinn, 1964.
- Lutsenko, A., Nazarov, M.** Üldine ja põllumajandusstatistika. ERK, Tallinn, 1963.
- Maiste, B.** Kahe omandusvormi arenemise teed. — Eesti Kommunist, 1967, nr. 2.
- Marx, K.** Kapital, I kd. ERK, Tallinn, 1957.
- Marx, K.** Kapital, II kd. ERK, Tallinn, 1958.
- Marx, K.** Kapital, III kd. ERK, Tallinn, 1962.
- Marx, K., Engels, F.** Valitud teosed, I kd. ERK, Tallinn, 1957.
- Matin, V.** Majandamistingimused võrdsemaks. — Edasi, 22. märtsil 1967. a.
- Mereste, U.** Indeksiteooria. Tartu, 1961.
- Metsa, H.** Toodangu kvaliteedi kaks aspekti. — Edasi, 13. septembril 1966. a.
- NLKP XXIII kongressi direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1966—1970) plaani kohta. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1966.
- NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. a. 6. märtsi määrus «Kolhoosnikute igakuulisest avansseerimisest ja kolhoosides tehtava töö eest lisatasa maksimisest».
- NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1956. a. 6. märtsi määrus «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artellide juhtimisel».
- NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1960. a. 23. juuni määrus «Ettevõtete majanduslikust stimuleerimisest ja töötajate materiaalse huvi suurendamisest uue tehnika ja tehnoloogia loomise ja rakendamise ning tootmisprotsesside kompleksse mehhaniseerimise ja automatiseerimise vastu».
- NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1966. a. 16. mai määrus nr. 372 «Kolhoosnikute materiaalse huvi suurendamisest ühiskondliku tootmise arendamise vastu».

- NSV Liidu Ülemnõukogu 1964. a. 15. juuli seadus kolhoosiliikmete pensionide ja toetuste kohta.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1965.
- Ratt, A. Põhifondid ja nende kasutamise efektiivsus olenevalt põhifondidega varustatusest. — Põllumajandusökonoomika küsimusi VI, Tallinn, 1966.
- Saukas, O. Kongressieelseid mõtteid tehnilise varustatuse parandamisest vabariigi põllumajanduses. — Sotsialistlik Põllumajandus, 1966, nr. 4.
- Saukas, O. Tootlike jõudude arendamine kui töövõljakuse kasvu põhitingimus Eesti NSV põllumajanduses. Kirjastus «Valgus», Tallinn, 1967.
- Sepp, J. Töötasu vastavusest töövõljakusele Eesti NSV põllumajanduses. Tallinn, 1963.
- Tõnarist, E. Vabariigi põllumajanduse töötulemustest 1966. aastal ja ülesannetest 1967. aastaks. (Ettekanne põllumajandustöötajate vabariiklikul nõupidamisel.)
- Vanaaseme, Ü. Kolhoositootmise rentaablus ja kasum. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1967.
- Архив Маркса и Энгельса, т. IV. Партиздат ЦК ВКП(б), Москва, 1935.
- Брагинский, Б. М. Производительность труда в сельском хозяйстве. Изд. сельскохозяйственной литературы, журналов и плакатов, Москва, 1962.
- Буздалов, И. Н. Экономическая эффективность интенсификации сельскохозяйственного производства. Изд. «Колос», Москва, 1966.
- Бюджеты рабочих промышленности и колхозников Эстонской ССР. Статистический сборник. (ЦСУ при Совете Министров ЭССР). Таллин, 1966.
- Варга, Е. С. Семилетний план развития народного хозяйства СССР и трудящиеся капиталистических стран. — Коммунист, 1958, № 18.
- Барден, Б. А. ван дер. Математическая статистика. Изд. иностранной литературы, Москва, 1960.
- Ванаасеме, Ю. Я. Некоторые вопросы распределения чистого дохода колхозов. Диссертация, Тарту, 1964.
- Выханду, Л. Об исследовании многопризнаковых биологических систем. Применение математических методов в биологии, 3-е изд. ЛГУ, 1967.
- Гольцов, А. А. Экономика и организация производства овощей и картофеля в специализированном совхозе. Москва, 1966.
- Дмитриев, В. К. Экономические очерки. Очерк I. Теория ценности Д. Рикардо. Москва, 1904.
- Калвыныш, А. Валовой доход как основа формирования фонда оплаты труда в колхозах. — Вопросы экономики, 1966, № 9.
- Каралюв, В. Ю. Межхозяйственные экономические связи в сельском хозяйстве. Рига, 1966.
- Карнаухова, Е. С. Повышение производительности труда — коренная задача развития колхозного и совхозного производства. (Институт экономики АН СССР), Изд. АН СССР, Москва, 1960.
- Каротамм, Н. Г. Экономическая эффективность капитальных вложений в социалистическом сельском хозяйстве. Москва, 1961.
- Касимовский, Е. В. Общественная производительность труда и ее измерение. Изд. «Статистика», Москва, 1965.
- Козах, Б., Коцуба, Г., Пастушенко, А. Формирование фондов на расширение средств производства в колхозах. — Вопросы экономики, 1966, № 11.
- Лавгштейн, М., Угляница, Г. Совершенствование организации кредитных отношений. — Вопросы экономики, 1967, № 2.
- Лидумс, Л. М. Математические способы исчисления дифференциального дохода в колхозах. Изд. «Экономика», Москва, 1965.
- Лопаткин, В. Т. Товарные отношения и закон стоимости при социализме. Изд. «Мысль», Москва, 1966

- Лукомский, Я. М. Теория корреляции и ее применение к анализу производства. Москва, 1961.
- Маневиз, Е. А. Проблемы общественного труда в СССР. Изд. «Экономика», Москва, 1966.
- Маркс, К. Теория прибавочной стоимости, т. III. Госполитиздат, Москва, 1936.
- Маркс, К., Энгельс, Ф. Сочинения, т. 16, изд. 2-е. Госполитиздат, Москва, 1960.
- Маркс, К., Энгельс, Ф. Сочинения, т. 23, изд. 2-е. Госполитиздат, Москва, 1960.
- Миллс, Ф. Статистические методы. Госстатиздат, Москва, 1958.
- Мстиславский, П. Технический прогресс и цены. — Экономическая газета, 1967, № 6.
- Народное хозяйство СССР в 1963 году. Статистический ежегодник. Госстатиздат, Москва, 1965.
- Неделимые фонды колхозов. Сельхозгиз, 1960.
- Ноткин, А. И. Методологические вопросы изучения и планирования производительности общественного труда. — Вопросы методологии изучения и измерения производительности труда (Доклады), Изд. АН СССР.
- Оболенский, К. П. Определение экономической эффективности сельскохозяйственного производства. Москва, 1963.
- Патрушев, В. Д. Интенсивность труда при социализме. Изд. экономической литературы, Москва, 1963.
- Повышение производительности труда — важнейшее условие строительства коммунизма. Под редакцией С. Г. Струмилина, В. А. Жамина, Б. С. Герашенко. Изд. экономической литературы, Москва, 1963.
- Производительность труда и кадры в совхозах и колхозах за 1940—1964 годы. (ЦСУ при Совете Министров. Управление статистики сельского хозяйства). Госстатиздат, Москва, 1965.
- Пруденский, Г. А. Внутрипроизводственные резервы. Госполитиздат, Москва, 1954.
- Сатуновский, Л. М. Вопросы измерения и анализа производительности труда на промышленном предприятии. Госстатиздат, Москва, 1961.
- Снедекор, Дж. У. Статистические методы в применении к исследованиям в сельском хозяйстве и биологии. Изд. с/х литературы, журналов и плакатов, Москва, 1961.
- Сомов, В. И. Экономический закон повышающейся производительной силы общественного труда. Изд. Московского университета, 1963.
- Суслов, И. Об оптимальном сочетании фондов потребления и накопления в колхозах. — Вопросы экономики, 1966, № 10.
- Тиконов, И. А. Материально-техническая база коммунизма и производительность труда. Изд. социально-экономической литературы, Москва, 1963.
- Хеди, Э., Диллон, Д. Производственные функции в сельском хозяйстве. Изд. «Прогресс», Москва, 1965.
- Хигби, Э. География сельского хозяйства США. Изд. иностранной литературы, Москва, 1961.
- Хижняков, В. П. Обоснованное регулирование уровня и форм оплаты труда — решающее условие развития колхозной экономики. — Экономическое регулирование оплаты труда в колхозах и совхозах. Часть I. Москва, 1966.
- Эгермайер, Ф., Грузин, В., Влах, В. Основы статистики. Госстатиздат, Москва, 1961.
- Экономика социалистического сельского хозяйства. Москва, 1965.
- Экономические факторы производительности. Экономиздат, Москва, 1957.
- Эффективность капитальных вложений в сельское хозяйство. Москва, 1963.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
I. Töõviljakuse mõnedest teoreetilistest probleemidest ja töõviljakuse diferentseerumise seaduspärasustest Eesti NSV kolhoosides	5
Töõviljakuse mõiste ja selle dialektika. Töõviljakust mõjutavate faktorite klassifikatsioon	5
Töõviljakuse diferentseerumise seaduspärasusi Eesti NSV kolhoosides	26
II. Majandussuhete täiustamine ja töõviljakus	59
Tootmisviisi dialektika ja töõviljakus	59
Isemajandamine ja töõviljakus	72
Kokkuvõte ja järeldused	92
Osundatud kirjandus	96

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	3
I. Некоторые теоретические проблемы производительности труда и закономерности ее дифференциации в колхозах Эстонской ССР	5
Понятие производительности труда и его диалектика. Классификация факторов, влияющих на производительность труда	5
Закономерности дифференциации производительности труда в колхозах Эстонской ССР	26
II. Совершенствование экономических отношений и производительность труда	59
Диалектика способа производства и производительность труда	59
Хозяйственный расчет и производительность труда	72
Итоги и выводы	92
Использованная литература	96

ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В КОЛХОЗАХ

На эстонском языке.

Управление научно-технической информации Министерства сельского
хозяйства Эстонской ССР, Таллин, Техника, 24.

Toimetaja A. Eek. Korrektor I. Eek. Tehniline toimetaja Alb. Ruutsoo.
Laduda antud 24. V 1968. Trükkida antud 9. XII 1968. Paber 60×90/16.
Trükipoognaid 6,25. Arvestuspoognaid 6,75. Trükiarv 500. Tell. nr. 727.
MB-10478. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik. ENSV Ministrite Nõukogu
Asjadevalitsuse Trükikoda Tallinn,

Hind 20 kop.

20 kop.

A-296

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00399849 1